TĖVYNĖS SARGAS

1989. 1

Le

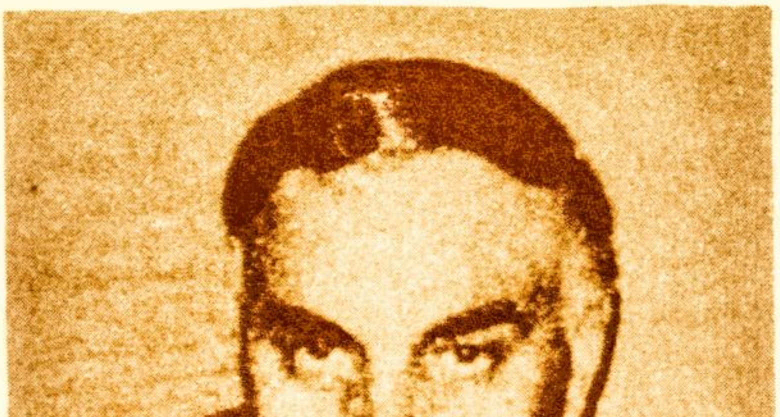

VIKTORAS PETKUS

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Algirdas J. Kasulaitis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 894 East 223rd Street, Euclid, Ohio 44123. Tel. (216) 261-4994

Administracija: Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Antanas Rudis
Box 434
Monee, IL 60449

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

Viršelyje:

VIKTORAS PETKUS yra vienas iš Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos atkūrėjų. Gimęs 1929 m. gruodžio mėn. 30 d., lietuvių literatūros specialistas. Pirmą kartą areštuotas 1947 m. už priklausymą katalikų jaunimo organizacijai. Antrą kartą — 1957 m. už anti-sovietinės literatūros platinimą. Trečią kartą areštuotas 1977 m. už veiklą Lietuvos Helsinkio grupėje ir nuteistas 3 m. kalėjimo, 7 m. specialaus režimo darbo stovykloje ir 5 m. tremties. Daugiau apie LKPD atkūrimą kitame "Tėvynės Sargo" numeryje.

TĖVYNĖS SARGAS

1989 Įsteigtas 1896 Nr. 1 (71)

Lietuviai Krikščionys Demokratai
Išeivijoje
nuoširdžiai sveikina
Pavergtoje Lietuvoje atsikūrusią
Lietuvos Krikščionių Demokratų partiją
ir linki jai ir visiems savo vienminčiams
šviesios ir kūrybingos ateities.

PAREIŠKIMAS

Remdamiesi 1989 m. v asario 10 d. sukurtos Letuvos Krikščionių Demokratų Partijos atgaivinimo grupės branduolio rezoliucija, skelbiame, kad 1989 m. vasario 16 d. atgaivinama Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija.

Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos garbės nariai yra kardinolas Vincentas Sladkevičius ir vyskupas Antanas Vaičius.

Lietuvos Krikščionių Demorkatų Partija vadovausis 1904 m. sudaryta prelato Jono Mačiulio - Maironio, prelato Aleksandro Jakšto - Dambrausko, vyskupo Pranciškaus Bučio ir pasitariant su palaimintuoju arkivyskupu Jurigiu Matulaičiu, kanauninku Juozu Tumu - Vaižgantu bei kitais, pirmąja Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos programa, taipogi jos vėlesnėmis redakcijomis, pri-

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

taikant jas šių dienų realijoms. Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos programai bei įstatų paruošimo Komisijai vadovauti išrinktas teisininkas Povilas Šilas.

Lietuvos Krikščionių Demorkatų Partijos atgaivnimo grupės branduolio, kuris susideda iš 13-kos asmenų, pirmininku išrinktas Viktoras Petkus, pavaduotoju — kun. Edmundas Paulionis.

Besikuriančių Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos grupių koorrdinavimas pavedamas Petrui Gražuliui ir Vytautui Bogušiui.

Minėti asmenys šias pareigas eina iki Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos suvažiavimo, kuris numatomas vasarą.

Vilnius, 1989 m. vasario 16 d.

Viktoras Keturakis
(LKDP narys nuo 1923 m.)
Viktoras Petkus
kun. Edmundas Paulionis
kun. Vincentas Velavčius
kun. Alionidas Budrius
Povilas Šilas
Petras Gražulis
Vytautas Bogušis
Kazimieras Kryževičius
Kazimieras Momkus
kun. Kazimieras Gražulis
Alfredas Macijauskas
Jadvyga Bieliauskienė

ATSIKŪRĖ
KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJA LIETUVOJE

Lietuvių Krikščionių demokratų Sąjungos centro komiteto vicepirmininkas ir LKDS Europos tarybos pirmininkas inž. Adolfas Venskus, gyvenantis Paryžiuje, painformavo "Tėvynės Sargą", kad pavergtoje Lietuvoje atsikūrė Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija. Tai painformavo telefonu Viktoras Petkus per Pabaltiečių Biurą Strasburge. Partija jau turi daug skyrių įvairiuose Lietuvos miestuose. Vyriausias amžiumi jos narys yra Viktoras Keturakis, jauniausias 18 m. (Keturakis yra 90 m. amžiaus). Partijos narių amžiaus vidurkis yra apie 30 m. Adolfas Venskus apie atsikūrusią partiją jau telefonu painformavo Krikščionių Demokratų Internacionalo vadovybę Briuselyje ir kitas tarptautines KD institucijas. Jis netrukus vyksta į Briuselį, kur gyvu žodžiu informuos apie Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos atsikūrimą KD Internacionalą. KD tarptautiniai organai labai susidomėjo atsikūrusia LKDP ir prašė smulkesnių informacijų, spaudos, biuletenių ir kt.

Savo ruožtu Viktoras Petkus informuoja, kad partija atkurta 1989 m. vasario 16 d. Yra sudarytas darbo komitetas iš 13 narių. Šią vasarą įvyks pirmasis LKDP suvažiavimas.

Partijos globėjais yra kardinolas V. Sladkevičius ir vyskupas A. Vaičius. Bus veikiama pagal 1904 m. krikščionių demokratų programą.

Jau yra daug partijos skyrių visoje Lietuvoje. Daug jaunimo į ją jungiasi. Viktoras Petkus pareiškė, kad bendraminčiai iš išeivijos ir pavergtoje Lietuvoje sudaro vieną organizaciją, kad esame vienos idėjos broliais.

LIETUVIŠKI APMĄSTYMAI NEPRIKLAUSOMYBĖS ŠVENTĖJE

(Nepasakyta kalba Lietuvos nepriklausomybės proga)

A. J. K.

1918 m. vasario 16 d. vis daugiau grismtant istorijon, kartais susidaro įspūdis, kad toji diena yra šventė be gilesnio turinio, diena be realesnės prasmės. Gal tam yra kelios priežastys. Viena, jau 71 metai, kai ją švenčiame giliai sugelta širdimi, Lietuvos nepriklausomybei esant vėl pamintai ir kraštui nešant labai sunkią ir skaudžią bolševikinę vergiją.

Antra, daug mūsų jau Lietuvą mažai prisimename, nes užaugome išeivijoje. Trečia, dažnai kalboje ir spaudoje minime ir švenčiame Vasario 16-ją net nepagalvodami, kas už tos datos glūdi. O juk švenčiame ne datos sukaktį, bet kaip tik tą dieną įvykusį nepaprastos svarbos faktą: Lietuvos nepriklauysomybės atstatymą. Šis faktas kaip tik ir teikia tai dienai ir gilaus turinio ir realios prasmės.

Nepriklausoma Lietuva iš tikrųjų nėra taip toli nuo mūsų nutolusi negu kartais atrodo. Dar yra dideli būriai lietuvių, kurie nepriklausomoje Lietuvoje baigė mokslus ir dirbo valstybės aparate bei dalyvavo kūrybiniame gyvenime įvairiose šakose. Daug mūsų mintijimo bei rašto darbų yra labai tampriai susiję su nepriklausoma Lietuva, kuri savo ruožtu neatsiejamai susijusi su Vasario 16 d. paskelbtuoju Lietuvos nepriklausomybės atstatymu.

Ir mes esame su nepriklausoma Lietuva giliai ir tampriai susiję, ypač kai švenčiame jos atstatymo šventę. Daugelio mūsų šaknys yra giliai įsišakniję jos derliaus dirvožemyje ir ji yra bei visuomet bus viso mūsų gyvenimo centru.

Todėl nenuostabu, kad ypač šiandien mūsų mintys grįžta prie lietuviškų reikalų, savųjų problemų, Lietuvos laisvinimo pastangų. Grįžta ten, kur iš tikrųjų sukasi beveik kasdien. Juk argi galima įsivaizduoti nuoširdų lietuvį, kurio širdies kasdien neslėgtų jo pavergtos tėvynės reikalai? Jo brolių ir seserų kančia? Pasaulyje išblaškytų tautiečių likimas?

Nepriklausomybės šventę galima prasmingai švęsti įvairiai. Galima ją švęsti džiugiai, nes nepriklausomybės atkūrimas juk buvo labai džiugus faktas. Galima ją švęsti susikaupimo rimtimi, nes toji nepriklausomybė šiandien vėl sutrukdyta. Galima šia proga prisiminti Lietuvos istorijos didinguosius momentus, mūsų karalių ir kunigaikščių laikus, jų žygius plečiant valstybę, jų politinę išmintį; galima prisiminti lietuvų tautos kovą už laisvę, jos sukilėlius, knygnešius, švietėjus, jos tremtinius ir kalinius, jos kovoje kritusius karius ir partizanus. Kiekvienas tokis minėjimas, kaip aukščiau tariau, būtų ir prasmingas ir tinkamas.

Tačiau išeinant iš pavergtosios Lietuvos dabartinės padėties, man atrodo, kad pats tinkamiausias būdas minėti šią mums brangiausią tautinę šventę šiandien yra kovos ir darbo ryžto atnaujinimo būdas. Nes iš tikrųjų šiandien mums nieko nereikia tiek, kiek ryžto ir užsispyrimo ištesėti savo kovoje už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Ir džiaugsmas, ir rimtis, ir karalių bei didvyrių prisiminimas, ir visa kita yra gera tiek, kiek tai ugdo mūsų dvasią ir tvirtina mūsų nusistatymą ištesėti ir laimėti.

Ryšium su šia pagrindine mintim man ir kilo kai kurios mintys, kurios laiko būvyje kristalizavosi meilės ir rūpesčio paliestoj širdyj. Jos visos subordinuotos anai ryžto ir nepasidavimo didžiajai idėjai, tam nepalaužiamam nusistatymui ištesėti ir laimėti.

Po Lietuvos nepriklausomybės šventės termino suaktualinimo, mano mintys dažnai krypsta į Lietuvos laisvės kovų savanorius kūrėjus, kurių nemaži būriai žuvo pačiam jaunystės žydėjime kovose, o dar didesni būriai jau su amžinatvės ilgesiu akyse juos pasekė amžiaus prislėgti. Net dažniau į tuos dar gyvus, bet jau retus savanorius, kurie dar yra su mumis. Man dažnai menasi, kad mes per mažai juos tausojame, per mažai pagerbiame. Juk jie yra nepriklausomos Lietuvos gyvoji legenda, vyrai, kurie savo krūtinėmis atrėmė net trijų skirtingų priešų grobuoniškus kėslus ir ne vienas savo žaizdomis liūdijo jų aukos dydį ir giliaprasmiškumą.

Man menasi, kad Lietuvos nepriklausomybės šventė teikia geros progos permąstyti ir kai kuriuos mūsų nusistatymus, nusiteikimus, liniją, veiklos kryptį ir panašius dalykus. Gal net giliau įsigilinti į tautos, tad ir išeivijos ateities viziją, jos misiją pasaulio tautų šeimoje.

Man asmeniškai mano tauta visuomet buvo kažkas neišpasakytai tauraus, nepalyginamai gražaus ir persunkta gilia prasme. Ateities vizijoje aš matau savo tautą kaip naujos europinės kultūros lopšį, kuriame bręsta gal naujos vakarų civilizacijos gemalas. Aš įžiūriu tame gemale tauraus humaniškumo, išskaistinančio krikščioniškumo ir unikalaus lietuviškumo bruožus. Tiesa, dar neryškius, bet jau nekvestijonuojamus. Ir man tas nenuostabu, nes jau netolimoje praeityje ir šiandienoje matau dar tik daigus kaip tik tos būsimos kultūros. Argi kas daugiau mylėjo savo tautą, kaip lietuvis valstietis, kuris per 123 metus už ją kovojo caro okupacijoje?

Argi kas buvo ir yra prie savo bažnyčios tampriau prisirišęs kaip ano meto (ir šio meto) lietuvis? Argi kas daugiau supratimo ir žmoniškumo savo priešui jo nelaimėje parodė, kaip lietuvis? Argi ne lietuvių tauta atsivėrė svaiginančiu kūrybingumu atstatydama savo valstybę? Argi ne lietuvių tauta kenčia herojišką kančią, neišsižadėdama nei tautinės tapatybės, nei religinės priklausomybės, nei žmogiškosios kilnybės? Šios apraiškos, šios dorybės ateityje negali neatsiverti naujomis kilnesnėmis varsomis ne tik pačiai tautai, bet ir platesniam pasauliui.

Iš čia ir mano gilus bei nepalaužiamas tikėjimas Lietuvos giliai prasminga ir net istoriškai labai svarbia ateitim. Mūsų sąmonėje ir kolektyviniame pašaukime yra įspausta istorinė misija, kurią tik mes galime išdaiginti. Mes esame paliesti likiminės būties, kurią mes galime suniveliuoti tik patys jos atsisakydami. Mums yra atvertos svaiginančios istorinės aplinkybės, kurių atsisakyti galime tik mes patys.

Šis tautinis istorinis imperatyvas, ši misija liečia mus visus net ir išeivijoje. Mums yra atrakintos ateities galimybių durys, bet jas atverti mes galime tik išskaistinančiu kūrybiniu nusiteikimu, pasižyminčiu ir asmeniniu kilnumu ir kolektyviniu taurumu. Ateitis iš mūsų reikalauja ir kilnaus žmoniškumo ir tauraus tautiškumo.

Ši sintezė visų pirmiausiai yra pagrįsta savo pačių misijos suvokimu. Ir tai logiška, nes neįmanoma visas jėgas angažuoti kokiam nesuvokiamam tikslui. Misiją suvokus, antrasis uždavinys yra jai užsiangažuoti visomis proto ir kūno jėgomis. Pagaliau trečia — palenkti savo valią misijos vykdymui.

Konkrečių uždavinių srityje mums reikia visų pirmiausiai

suvokti gyvenamąją realybę ir jai palenkti savo darbą ir pastangas. Ir kaip tik dėl to, kad išeivijoje yra tendencijos užsiauginus sparnus paskraidyti padangėmis, vieton žingsniavus ristele tvirtu žemės paviršium. Taip sakydamas aš jokiu būdu nenoriu trukdyti ir stabdyti tų, kurie sapnuoja didžius sapnus ir svajoja didžias svajones. Siekimas to, kas šiandien rodosi nepasiekiama ir svajojimas apie tai, kas šiandien yra už dabarties ribos gali būti ir ne kartą yra kūrybingos ir vaisingos veiklos pradžia ir ištaka. Tačiau kai kuriose, ir deja, ne visose srityse. Kitose srityse tokios svajonės daugiau skaudina, negu neša konkrečių vaisių.

Ne vieną kartą gerokai su realybe prasilenkiame politinės veiklos srityje. Kad čia nemažai dirbame, juk yra gerai. Tačiau retkarčiais, truputį iš šono žvilgterėjus, akis bado toks lietuviams nebūdingas pasipūtimas, net tam tikra megalomanija. Laikraščiuose ir kalbose gausu grąsinimo amerikiečiams, kitiems Vakarų kraštams, kad jei jie tą ar kitą darys ar nedarys, tai mes, va, jiems tuo ar kitu atsilyginsime, pasauliui paskelbsime, viešąją opiniją taip ar kitaip palenksime ir pan. Dar dažniau vienas kitą įtikinėjame savo politine galia, įtaka, tokia ar kitokia įstanga.

Ir taip visi braunamės į politinę veiklą, ji mus masina, jai skiriame be galo daug pastangų, žmonių ir darbo. Nebūtų tai iš esmės blogas dalykas, jei tai nebūtų didele dalim kova su vėjo malūnais.

Iš tikrųjų realus žvilgsnis į tarptautinės politikos laukus ir savo jėgas bei galias rodo visai ką kitą. Iš vienos pusės Vakarų pasaulis (jau nekalbant apie trečiąjį pasaulį) mums rodo tik mažiausio ir visiškai neaktyvaus dėmesio. Tarptautinės politikos knygoje mes esame tik išnaša paskutiniame puslapyje. Šioje dramoje kaip aktoriai mes labai mažai figūruojme. Ir kas svarbiausia, mes to pakeisti negalime. Juk mes iki šiol neįstengiame net lietuvio kongreso nario išsirinkti net tokioje Čikagoje. (Tiesa, tenai turime gausybę karčiamų, tačiau karčiamos nelemia politikos).

Neturime ir nė vieno gubernatoriaus, didesnio miesto burmistro, laikraščio redaktoriaus, jau nekalbant apie senatorių, kokį ministerį, aukščiausio teismo teisėją, didesnio universiteto prezidentą ar trijų žvaigždžių generolą.

Taigi mūsų galios ir jėgos tik daugiau įsivaizduotos negu tikros. Išvada — ar negeriau mažiau kalbėjus ir gyrusis — užsiimti naudingesniais, kad ir kukliau skambančiais, darbais. Juos dirbti

kantriai ir kasdien. Juos dirbti pasigavus realybės, bet ne padangių. Rezultatai, gal ne greitai, bet būtų stebėtinai patenkinami ir Lietuvos interesui naudingi. O juk čia ir glūdi viso mūsų darbo esmė ir prasmė.

Didelės realybės dozės reikalingas ir mūsų kultūrinis – meninis gyvenimas ir veikla. Kitais žodžiais, mums reikia kritiško realybės sanpročio. Argi nenuostabu, kad į visą savo raštiją mes žiūrime kaip į beveik tobulą kūrybą. Kiekvienas romanas yra vertas premijos, kiekvienas poezijos leidinys tobulas, kiekvienas vaidinimas nepaprastai geras, kiekviena dailės paroda — meno šedevras. Kiekvienam solistui negailime panegyrikos, kiekvienam koncertui tik pagiriančios recenzijos. Bet kokia plokštelė yra puiki, kiekvienas pamokslas — gilus ir patriotiškas. Ir taip be galo ir be krašto.

Iš tikrųjų nesunku suvokti, kad toks jausminis, nekritiškas nusistatymas nėra ne tik variklis į kultūrinės ir meninės kūrybos viršūnes, bet greičiau negatyvus stabdis, mus lenkiąs prie žemės, kur patenkintas rėplioja visuotinis vidutiniškumas. Niekas taip greitai neužgesina kūrybinės kibirkšties, kaip pasitenkinimas vidutiniškumu. Niekas taip neužakina mūsų kūrybinių arterijų, kaip vidutiniškumas.

Mūsų kelias į ateitį, tarnaujant Lietuvos interesams nėra nei realybės paneigimas, nei pasitenkinimas vidutiniškumu. Mūsų kelias yra siekimas to, kas atrodo nepasiekiama ir laimėjimas to, kad atrodo yra už galimybių ribų. Mūsų kelias yra siekimas tų vertybių, kurių nesugraužia laiko dantys ir kurių nesąlygoja medžiaginiai ištekliai.

Man visų pirmiausiai menasi, kad mums būtina atgaivinti šeimose tą mokslo troškulį, kuris buvo taip ryškus pirmoje pokarinėje emigrantų kartoje. Niekas nepadarys mus taip galingais ir įtakingais, kaip mūsų jaunimo apsišarvavimas mokslu ir protingumu. Niekas mūsų išeiviškąją diasporą tiek nepersunks kūrybine energija, kaip proto atvėrimas tai kilniai avantiūrai, kurią mes vadiname mokslo siekimu. Nieko nėra taip išliekančio, kaip tasis intelektualinis turtas, kuris nėra sąlygojamas nei laiko, nei medžiagos.

Mes turime surasti būdų ir priemonių, kaip tą mokslo siekimo troškulį, tą mokslo meilę nuolatos gaivinti mūsų jaunime, kad jis jo trokštų, jo siektų ir jame kiltų į pirmąsias eiles. Iš savo

pusės mes privalome atverti savo jaunimui visokių galimybių duris ir "protingų vilčių horzontus" (Kazys Pakštas), kad didžiojo jaunystės nuotykio kelias būtų jam lengvesnis.

Savo ruožtu mes turime atsiskleisti menų pasaulio burtams, kurie skaistina sielą, ją gaivina, taurina ir kildina. Šiame rašto ir menų potvynyje, kurį mums teikia laisvojo vakarų pasaulio kultūra, kurios dalim mes esame, mes turime ieškoti tų gaivinančių šaltinių, kurie trykšta tikrųjų menų nektaru. Mes neturėtume gėrėtis ir puoštis pienėmis ir dobilėliais, bet rožėmis ir orchidėjomis. Mes turėtume surišti savo likimą su siekimu tobulo grožio, bet ne pasitenkinti jo atspindžiais.

Mes turėtume ugdyti savyje ir savojoje visuomenėje tąjį kuklumo jausmą, kuris įgalintų mus dirbti bet kokį darbą, kuris tik naudingas Lietuvos interesui. Mūsų tikslas turėtų būti tas pranciškoniškas paprastumas, kuris įgalina sielos kilnumą ir dvasios didybę, atsiskleisdamas tauriu žmoniškumu.

Tokie nusiteikimai nebus nerealūs, jei mes suvoksime savo misijos didybę ir svarbą. Siekimas viršūnių nebus neįmanomas, jei mes suprasime, kad jų siekiame ne tik kaip vertybių pačių savyje, bet dar trokšdami tarnauti patiems geriausiems Lietuvos interesams. Juk jei mes mylime savo tautą ir savo pavergtąjį kraštą, mums neturėtų būti sunku jų interesams paaukoti pačias geriausias jėgas.

Gal jau pavėluota, bet švenčiant Lietuvos nepriklausomybės šventę turėtų būti svarbu giliau pagalvoti apie lietuvybės išlaikymą ir puoselėjimą išeivijoje. Gal nenuostabu, bet skaudu matant, kad lietuvybės išlaikymo rūpesčiai tiek spaudoje, tiek apskritai visuomeniniame sanbrūzdyje susilaukia vis mažiau dėmesio. Atrodo, kad išeivija susitaikė su neišvengiamu likimu — savo išnykimu. Būta meto, kai kiekvienas laikraštis ir žurnalas turėjo savo kalbos skiltis — dabar tik vienas kitas. Būta laiko, kai rūpinomis mišriomis santuokomis, dabar jų aprašymais žydėte žydi laikraščių puslapiai. Būta meto, kai lietuvybė, lietuviškumas, lietuvių kalba buvo jaunimo organizacijų (ir kitų) esminė dalis, o šiandien jau kalbama apie anglų kalbos įvedimą, nes jaunieji tarpusavyje jau lietuviškai nesusikalba ir nenori susikalbėti.

Kad dauguma etninių išeivijų laikui bėgant sumažės, o gal ir visai išnyks, gal nėra nuostabu. Gyvenimas svetimuose kraštuose turi savo ritmą, kuris išeivijoms yra negailestingas. Net Ame-

rikos žydų bendruomenė turi šiandien tokių problemų, kokių jokia žydų bendruomenė neturėjo istorijos būvyje. Tačiau argi tai gali ir turi patenkinti mūsų fatalizmą? Argi mūsų šaknys tokios negilios ir menkutės, kad neįstengia išmaitinti naujų atšakų? Argi mūsų lietuviškos asmenybės tokios menkutės, kad neįstengia užkrėsti tauriu lietuviškumu net savo vaikų? Lietuvos nepriklausomybės atstatymo šventė gal ir yra gera proga permąstyti tokius ir panašius klausimus, nors jie ir trukdo ramybę. O gal kaip tik todėl, kad jie trukdo jau gerokai aptukusią mūsų ramybę.

Ši bendruomenė nėra beprasmė. Lietuvybė yra mūsų gyvybės šaltinis. Save apgaudinėsime, jei galvosime kitaip. Jei lietuvybė ir jos puoselėjimas mums nebus akies lėlytė, veltui mūsų kitos pastangos. Nustoję lietuviškumo, nustos prasmės ir mūsų organizacijos. Nelietuviška išeivija mums yra beprasmybė.

Nemažiau svarbu mums pagaliau susidurti su mūsų veiklos ir darbų prioritetais. Kad mes išeivijoje bandome susikurti bent kiek galint normalesnį gyvenimą — nenuostabu. Tas įbrėžta mūsų žmogiškoje prigimtyje. Mes trokštame normalių gyvenimo sąlygų, tinkamo ekonominio lygio, priimtinų socialinių sąlygų ir aplinkybių, galimybių pakelti gyvenimo standartą ir t.t. Tačiau tai, kas normalu asmeniniame gyvenime, nebūtinai girtina mūsų visuomeninėje, politinėje ar kultūrinėje veikloje. Siekti geresnio gyvenimo yra vienas dalykas, tačiau siekti pratęsti nepriklausomos Lietuvos visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą išeivijoje — jau visai kitas reikalas. Vienas dalykas yra užsiimti prasminga kūrybine veikla, bet jau visai kitas yra stengtis išlaikyti kadaise būto normalaus gyvenimo dabar jau beprasmes organizacijas, tradicijas ar užsiėmimus. Dar ir tai nebūtų ypatingai negatyvu, jei tokiems reikalams nesugaištume labai brangų mūsų laiką ir didžiules sumas taip reikalingų mūsų pinigų. Specialiai neminime čia nei vardų, nei kitokių detalių, nes problema yra jautri, tačiau ilgai dairytis nereikia, kad pamatytume, apie ką kalbama.

Mūsų jėgoms ir ištekliams mažėjant, veiklos prioriteto laikymasis tampa ne tik girtinu, bet būtinu faktu. Išblaškytos mūsų pastangos duos ir išblaškytus bei menkus rezultatus. O iki laimėjimo dar toli ir kelias labai sunkus.

Gal svarbiausia švenčiant Lietuvos nepriklausomybės atstatymo šventę yra nepasiduoti nusiminimui ir nevilčiai. Tai didžiausia išeivių liga, kuri pridaro daugiau žalos, negu bet kas kitas. Ji

limpa ypač prie benamių išeivių, kurių likimas ir taip yra nepavydėtinas. Neviltis ir nusiminimas beveik kasdien smelkiasi į sąmonę ir pavargusią sielą, ir kaulus ir gundo pasiduoti. Gundo viską mesti ir eiti pasitenkinimų ir malonumų keliu. Gundo ilsėtis ir džiaugtis, pramogauti ir smaguriauti. Tačiau nusiminime ir neviltyje ir glūdi pralaimėjimo daigai. Anot Mykolo Krupavičiaus, "nusiminimas yra pralaimėjimo pradžia. Nusiminimas yra nusikaltimas prieš tautą ir tėvynę".

Iš tikrųjų nusiminimui nėra ypatingo pagrindo. Objektyviai į situaciją žvelgiant, ji nėra beviltiška. Iš vienos pusės lietuvių pasipriešinimas pavergtoje tėvynėje yra tiesiog herojiškas. Kova už lietuvybę ir krikščionybę yra pasigėrėtina. Pogrindinė spauda žėrėte žėri tauriausio pasiaukojimo pavyzdžiais.

Savo ruožtu turi kuo džiaugtis ir išeivija. Juk mūsų byla net po 40 kovos metų yra geresniame stovyje negu kovos pradžioje. Tūkstančiai vaikų dar lanko lituanistines mokyklas. Eina laikraščiai ir žurnalai, leidžiamos knygos. Ruošiamos dainų ir šokių šventės. Vlikas ir ALTas veikia energingiau negu anksčiau. Nors mūsuose gausu nepasisekimų ir nusivylimų (juk kovojame labai nelygią kovą), bet turime ir kuo pasidžiaugti ir didžiuotis.

Kaip tik todėl šie faktai turėtų mus skatinti į asmeninį užsiangažavimą ištesėti ir laimėti. Nes juk viskas galutinėje esmėje remiasi mumis — kiekvienu iš mūsų. Jei mes būsime tvirti, nenustosime vilties ir išsiugdysime nepasidavimo dvasią — mūsų niekas niekuomet nenugalės. Nėra jokios abejonės, kad vienas žmogus gali atlikti didžius darbus, kaip lygiai nėra abejonės, kad mes kartu galime pakreipti istorijos vyksmą laisvės ir nepriklausomybės kryptimi.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMORKATIJA LIETUVOJE

(Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos istorija)

(Tęsinys iš praeito numerio)

ALBINAS GRAŽIŪNAS

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ VALDYMO LAIKOTARPIS

Lietuvos seimai

Ligi 1920 m. nepriklausomos Lietuvos kūrimas buvo jau tiek pažengęs, kad galėjo būti einama prie Steigiamojo seimo rinkimų, kurie įvyko 1920 m. balandžio 14 - 16 dienomis. Šiais rinkimais prasidėjo Lietuvos parlamentinės demokratijos laikotarpis, kuris tęsėsi ligi 1927 m. balandžio 12 d., kada buvo paleistas paskutinis demokratiškai rinktas Lietuvos seimas. Per tą laikotarpį be Steigiamojo seimo buvo dar renkami trys reguliarūs seimai.

Demokratiniai Lietuvos seimų rinkimai davė tokius rezultatus:

Partijos	Seimai			
	1920	**1922**	**1923**	**1926**
Krikščionys demokratai	25	15	14	14
Ūkininkų Sąjunga	18	12	14	11
Darbo Federacija	16	11	12	5
Valstiečiai Liaudininkai	28	20	18	22
Socialdemokratai	12	10	8	15
Nepartiniai	2			
Tautinės mažumos	11	5	14	13
Darbo kuopos		5		
Tautininkai				3
Ūkininkų Partija				2
Viso	112	78	78	86

Krikščionys demokratai, kaip jau iš seimų sąstato lentelės matyti, į rinkimus ėjo ne vienu sąrašu, bet šalia Krikščionių

Demokratų Partijos atskirais sąrašais dar dalyvavo ir Darbo Federacija bei Ūkininkų Sąjunga. Mat, buvo manoma, jog gyventojai noriau balsuos, jei jų interesų grupės kandidatai eis į rinkimus atskiru sąrašu. Tik Katalikių Moterų Draugija, jau savo organizavimosi pradžioj atmetusi stipriai keltą mintį, kad moterys kurtų tiesiog savo partiją, atskiru sąrašu nėjo, o pasitenkino, kad krikščionių demokratų partija jų kandidatėms savo sąrašuose užleido vietos. Seime visų krikščionių demokratų grupių atstovai sudarė vieną krikščionių demokratų bloką.

Iš pateiktos aukščiau lentelės galima ir matyti, jog ligi 1926 m. rinkimų krikščionys demokratai gavo nemažiau, kaip pusę visų seimo atstovų. Pirmojo seimo rinkimuose jie gavo lygiai pusę visų atstovų. Toks pasiskirstymas kliudė seimui sėkmingai dirbti, todėl netrukus tas seimas buvo paleistas ir vyko nauji rinkimai, kuriuose krikščionys demokratai gavo vėl daugumą.

Nors trijuose seimuose krikščionys demokratai turėjo nemažiau, kaip pusę visų atstovų, tačiau nemažą laiko dalį jie valdė sudarę koaliciją su valstiečiais liaudininkais. Jie laikėsi pažiūros, jog kraštui naudingiau, jei krašto reikalų tvarkyme bendradarbiauja kiek galima daugiau grupių. Tad net 1922 m. jų koalicijai su valstiečiais liaudininkais suirus, 1923 m. jie vėl tą koaliciją atstato. Ir tik koalicijos partneriams kuone sabotuojant kai kuriuos krikščionims demokratams ypatingai rūpimus reikalus, kaip žemės reformos vykdymą, 1924 m. jie nuo koalicijos pagaliau atsisako ir pradeda kraštą valdyti vieni.

1922 m. konstitucija

Vienas svarbiausių krikščionių demokratų jų valdymo laikotarpy atliktų darbų buvo 1922 m. rugpiūčio 1 d. priėmimas Lietuvos Valstybės Konstitucijos.

Konstitucijos klausimais tarp krikščionių demokratų ir kairiųjų grupių buvo lengvai suprantamų didelių nuomonių skirtumų. Tad nors ir jų atstovai dalyvavo tai konstitucijai ruošti komisijoj, tačiau, kai jos projektas buvo pateiktas seimo plenumui priimti, atsisakė už tą projektą balsuoti. Tuo būdu konstitucija buvo priimta tik krikščionių demokratų ir keliais smulkių grupių atstovų balsais.

Lietuvos Valstybės Konstitucija buvo pradėta šia preambule:

Vardan Dievo Visagalio, Lietuvių Tauta, dėkingai

minėdama garbingas savo sūnų pastangas ir kilnias aukas, Tėvynei išvaduoti padarytas, atstačius nepriklausomą savo Valstybę ir norėdama nutiesti tvirtus demokratinius jos nepriklausomam gyvenimui pagrindus, sudaryti sąlygas teisingumui ir teisėtumui tarpti ir patikrinti visų piliečių lygybę, laisvę ir gerovę, o žmonių darbui i dorai tinkamą Valstybės globą, per savo įgaliotus atstovus, susirinkusius į Steigiamąjį seimą, 1922 metų rugpiūčio mėnesio 1 dieną priėmė šią Lietuvos Valstybės Konstituciją.

Kaip tik ši preambulė buvo viena priežasčių, kodėl kairiosios grupės atsisakė už konstituciją balsuoti: jie griežtai priešinosi, kad konstitucijoj būtų minimas Dievo vardas, nors tai labai daugelio tautų konstitucijose, himnuose bei panašiuose dalykuose randame. Krikščionys demokratai neatsižvelgė į šį kairiųjų reikalavimą, laikydami, jog nedidelę tautos dalį sudarantieji ateistai neturi pagrindo reikalauti, kad tikinti tauta prisitaikytų prie jų ir iš viešojo gyvenimo pašalintų bet kokias religines apraiškas.

Toliau Lietuvos Valstybės Konstitucija pirmoj eilėj skelbė Lietuvą nepriklausoma demokratine respublika, kurioje suvereninė Valstybės Valdžia priklauso Tautai. Valdžios vykdymas buvo pavestas seimui, vyriausybei ir teismui.

Sekantis skyrius apie Lietuvos piliečius ir jų teises skelbė, jog visi Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, yra lygūs prieš įstatymus. Negali būti teikiama ypatingų privilegijų ar mažinama teisių piliečiui dėl jo kilmės, tikėjimo, tautybės. Piliečio asmuo neliečiamas. Traukti pilietį tieson galima tik įstatymuose numatytais atsitikimais ir tvarka. Pilietis gali būti suimtas arba jo laisvė suvaržyta tik užtikus jį nusikalstamą darbą bedarant arba teismo valdžios organų nutarimu. Suimtajam piliečiui turi būti ne ilgiau kaip per 48 valandas įteiktas nutarimas dėl jo suėmimo ir nurodytas suėmimo pagrindas. Negavęs šio nutarimo suimtasis tuojau paleidžiamas. Piliečio butas neliečiamas. Įeiti į butą ir daryti jame kratą galima tik įstatyme nurodytais atsitikimais ir tvarka. Pilietis turi tikėjimo ir sąžinės laisvę. Priklausymas kuriai tikybai arba išpažinimas pasaulėžiūros tačiau negali būti pagrindas nusikaltimui pateisinti ar atsisakyti nuo viešųjų pareigų. Piliečiui laiduojama korespondencijos ir susižinojimo paštu, telefonu, telegrafu paslaptis. Išimtis gali būti daroma įstatyme nurodytais atsitikimais. Piliečiams laiduojama žodžio ir spaudos laisvė. Šią

laisvę galima suvaržyti tik įstatyme nurodytais atsitikimais, kada tai reikalinga dorai ar valstybės tvarkai apsaugoti. Piliečiams pripažįstama laisvė daryti įstatyme nurodyta tvarka susirinkimus be ginklo ir neardant viešosios tvarkos. Piliečiams laiduojama draugijų ir sąjungų laisvė, jei jų tikslai ir vykdomosios priemonės nėra priešingos baudžiamiesiems įstatymams. Einančio savo pareigas valdininko nuskriaustas pilietis turi teisės įstatyme nurodyta tvarka traukti jį teisman be jo vyresnybės leidimo ar sutikimo ir ieškoti nuostolių atlyginimo. Kiekvienas pilietis turi peticijos į seimą teisę. Piliečiai turi įstatymų iniciatyvos teisę: 25 tūkstančiai piliečių, turinčių teisės rinkti seimą, gali pateikti seimui įstatyme nurodyta tvarka įstatymo sumanymą, kur seimas privalo svarstyti. Nuosavybės teisė saugojama. Piliečių turtas galima nusavinti įstatymo keliu tik viešajam reikalui esant.

Tokiu būdu Lietuvos Valstybės Konstitucija siekė piliečiams laiduoti įmanomai platesnes teises ir laisves. Tačiau kartu buvo padaryti ir reikalingi apribojimai, kad laisvė neišvirstų sauvaliavimu bei anarchija.

Seimas turėjo būti visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu renkamas 3 metams. Rinkimų sistema — proporcinė. Karo ar karo padėties atveju prezidentas galėjo seimo kadenciją pratęsti, bet tą aktą turėjo seimas patvirtinti. Seimui buvo skirtos šios funkcijos: leidžia įstatymus; prižiūri vyriausybės darbus, duodamas jai paklausimų bei interpeliacijų ir skirdamas revizijas; tvirtina šias Vyriausybės daromas sutartis taikos, Vastybės teritorijos įgijimo, išsižadėjimo ar perleidimo, prekybos su kitomis valstybėmis, užsienio paskolas, sutartis kurios visai ar dalinai naikina arba pakeičia esamuosius įstatymus, kurios uždeda pareigų Lietuvos piliečiams ir kurios nustato tiesiogines ar netiesiogines monopolijos arba nusavinimo teises; seimo kompetencijoje pradėti ar baigti karą — karo veiksmai gali būti pradėti be seimo, kai priešininkas paskelbia Lietuvai karą arba kai priešinikai, karo nepaskelbę, yra peržengę Lietuvos sieną; kilus karui, ginkluotam sukilimui ar kitokiems pavojingiems neramumams Valstybėje, ministerių kabinetui pasiūlius, respublikos prezidentas gali visoje valstybėje ar tam tikrose jos dalyse įvesti karo arba kitą kurią nepaprastą padėtį laikinai sustabdyti konstitucines piliečių teisių garantijas ir imtis priemonių pavojui atremti ar pašalinti, varto-

jant ir ginkluotą jėgą, ir tuo pat metu apie visa tai pranešti seimui, kuris tą vyriausybės žingsnį tvirtina ar atmeta.

Pastebėtina, jog teismo atstovus konstitucija laikė tautos, o ne partijų atstovais ir nustatė, kad jie negali būti jokiais mandatais varžomi ir vadovaujasi, savo pareigas eidami, tik savo sąžine.

Vyriausybę sudarė respublikos prezidentas ir ministerių kabinetas. Prezidentas turėjo būti seimo renkamas 3 metams absoliutine atstovų balsų dauguma. Juo galėjo būti kiekvienas 34 metus sukakęs pilnateisis pilietis. Dviem trečdaliais visų atstovų balsų prezidentas galėjo būti atstatytas, o taip pat negalėjo iš eilės būti renkamas daugiau kaip du kartus. Prezidento pareigos — atstovauti respubliką; akredituoti pasiuntinius ir priimti kitų valstybių pasiuntinius; kviesti ministerį pirmininką, pavesti jam sudaryti ministerių kabinetą, sudarytą tvirtinti ir priimti ministerių kabineto atsistatydinimą; skirti ir atleisti valstybės kontrolierių; skirti jam įstatymų pavestus skirti kitus valdininkus; skelbti įstatymus; dovanoti bausmes; — ministeriams už tarnybos nusikaltimus tik seimui sutikus; leisti seimą; — tačiau naujam seimui susirinkus, perrenkamas ir prezidentas; yra vyriausias krašto ginklo pajėgų viršininkas.

Ministerių kabinetas atsakė solidariai seimui už bendrą vyriausybės politiką ir kiekvienas ministeris skyrium už savo darbą jam pavestoje srityje. Ministerių kabinetas turėjo teisę ruošti ir pristatyti seimui įstatymų sumanymus. Mažumoj pasilikę ministeriai savo atskirą nuomonę galėjo įteikti seimui kartu su kabineto įnešamuoju sumanymu. Ministerių kabineto pareigos — vykdyti konstituciją ir įstatymus, vesti vidaus ir užsienio politiką, saugoti respublikos teritorijos neliečiamybę ir vidaus tvarką. Ministerių kabinetas ir kiekvienas ministeris turėjo atsistatydinti, jei seimas pareiškia jiems nepasitikėjimą.

Iškelti baudžiamąją bylą prezidentui, ministeriui pirmininkui ar ministeriui galėjo seimas balsų dauguma.

Valstybės kontrolieriaus institucija nuo ministerių kabineto buvo atskirta. Skiriamas ir atleidžiamas respublikos rpezidento, jis tačiau buvo atsakingas seimui ir turėjo, seimui pareiškus jam nepasitikėjimą, pasitraukti. Ministerių kabineto posėdžiuose jis turėjo tik patariamą balsą.

Teismas sprendimus turėjo daryti eidamas įstatymais ir respublikos vardu. Jo sprendimas tegalėjo būti keičiamas tik tei-

smo, įstatymo nustatyta tvarka. Amnestija taip pat tegalėjo būti teikiama įstatymu. Teismas sprendė ir administracijos įsakymų teisėtumą. Visiems piliečiams teismas buvo lygus. Tik kariams už tarnybinius nusikaltimus buvo numatyti specialūs teismai. Ypatingieji teismai tegalėjo būti steigiami karo metu ar karo padėčiai esant.

Valsčiams ir miestams buvo suteikta savivaldybės teisė įstatymų ribose. Jų organai renkami visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu. Savivaldybių darbą turėjo prižiūrėti vyriausybė. Tačiau, tarp vyriausybės ir savivaldybių organų kilus ginčui, galutinai jį sprendė teismas.

Autonomija įstatymų ribose tvarkyti savo tautinės kultūros reikalus — švietimą, labdarą, savitarpinę pagalbą — buvo suteikta ir tautinėms mažumoms, duodant ir proporcingą dalį švietimo bei labdaros reikalams skiriamų valstybės ir savivaldybių lėšų.

Švietimo srityje pirmiausia buvo pabrėžta, jog vaikų auklėjimas yra tėvų aukščiausia teisė ir natūralinė pareiga. Mokyklas steigia valstybė, savivaldybės, visuomenės organizacijos ir paskiri asmens. Tačiau visos mokyklos yra valstybės priežiūroje įstatymų nurodytose ribose. Religijos mokymas mokyklose yra privalomas, išskyrus mokyklas, kurios įsteigtos jokiai tikybinei organizacijai nepriklausančių tėvų vaikams. Religijos privalo būti mokoma pagal reikalavimus tos tikybinės organizacijos, kuriai priklauso mokinys. Pradžios mokslas yra privalomas. Valstybės ir savivaldybių laikomose mokyklose jis nemokamas. Privatinės konfesinės mokyklos, jei jos išpildo įstatymų nustatytą programos minimumą, gauna iš valstybės iždo švietimo reikalams skiriamą biudžeto dalį, kuri atitinka oficialiai priklausančių tai tikybinei organizacijai, kurios mokslu tos mokyklos vedamos, Lietuvos piliečių ir mokinių skaičiui.

Visoms Lietuvoje buvusioms tikybinėms organizacijoms valstybė lygiai pripažino teisės tvarkytis kaip jų kanonai ar statutai reikalauja, laisvai skelbti savo tikėjimo mokslą ir atlikti kulto apeigas, steigti ir tvarkyti savo kulto namus, mokyklas, auklėjimo ir labdarybės įstaigas, vienuolynus, tikybines kongregacijas, brolijas, uždėti savo nariams mokesčių tikybinių organizacijų reikalams, įgyti kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą bei jį valdyti. Tikybinėms organizacijoms buvo pripažinta juridinio asmens teisių ir dvasininkai atleisti nuo karinės prievolės. Naujai atsirandančias

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

tikybines organizacijas valstybė pripažino, jei jų tikėjimo ir doros mokslas bei statutai neprieštaravo viešajai tvarkai ir dorai. Pas savo dvasininkus sudarę gimimo, jungtuvių ir mirimo metrikus piliečiai negalėjo būti verčiami juos kartoti kitoj įstaigoj. Sekmadieniai ir kitos valstybės pripažintos šventės įstatymu buvo saugojaamos kaip poilsio ir dvasios pakilimo dienos. Savo tikybinėms pareigoms atlikti turėjo būti suteikta laiko kariams ir įvairiose viešosiose įstaigose laikomiems asmenims.

Valstybės ekonominės politikos pagrinduose konstitucijos buvo laiduota visose ūkio srityse kiekvienam piliečiui darbo ir iniciatyvos laisvė. Ši laisvė tegalėjo būti suvaržyta įstatymo keliu esant viešajam reikalui. Ūkinis gyvenimas turėjo būti taip tvarkomas, kad visi piliečiai turėtų darbo. Atskiroms ūkio sritims buvo laiduota tam tikra savivaldybė. Įstatymo keliu turėjo būti steigiami žemės ūkio, prekybos ir pramonės, darbo ir kitokie rūmai, kurių bendradarbiavimą su valstybės valdžia, normuojant ūkio gyvenimą, turėjo nurodyti įstatymas. Žemės valdymo pagrindan buvo padėtas privatinės nuosavybės dėsnis, tačiau valstybei palikta teisė reguliuoti žemės valdymą taip, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos taisyklingai žemės ūkio gamybai, ypatingai smulkiajam ir vidutiniam žemės ūkiui tarpti. Dvarai parceliuojami įstatymuose nurodyta tvarka.

Uždėti gyventojams mokesčius, skirti valstybės iždo išlaidas, užtraukti vidaus paskolas ar išleisti popierinius pinigus buvo tegalima tik įstatymo keliu. Valstybės biudžetą paruošti ir pateikti seimui tvirtinti turėjo ministerių kabinetas. Valstybės pajamas, išlaidas, turtą, skolas ir atskaitomybę turėjo prižiūrėti valstybės kontrolierius.

Socialinės apsaugos skyrius numatė, jog darbo pajėga yra įstatymų saugojama ir globojama. Valstybė saugoja atskirais įstatymais darbininką ligoje, senatvėje, nelaimingais atsitikimais ir darbo trūkstant. Šeimyninio gyvenimo pamatu laikoma moterystė, kurios pagrindan dedama abiejų lyčių teisių lygybė. Tam tikrais įstatymais saugojama ir palaikoma šeimos sveikata ir socialinė gerovė. Motinystė yra ypatingoje valstybės globoje. Visuomenės dora ir sveikata saugojama tam tikrų įstatymų. Visų laipsnių mokyklos visiems lygiai prieinamos. Blaivybei palaikyti valsčių piliečių visumai buvo suteikta teisė spręsti dėl svaigiųjų gėrimų pardavinėjimo įstaigų laikymo jų gyvenamajame rajone.

Konstitucijos keitimo ar papildymo sumanymą galėjo iškelti seimas, vyriausybė arba 50 tūkstančių turinčių teisę rinkti seimą piliečių. Tam pakeitimui ar papildymui priimti reikėjo trijų penktadalių visų seimo atstovų balsų. Seimo priimtas konstitucijos pakeitimas ar papildymas turėjo būti atiduotas visuotiniam tautos balsavimui, jei per tris mėnesius nuo jo paskelbimo to pareikalaus respublikos prezidentas, ketvirtadalis visų seimo atstovų arba 50 tūkstančių turinčių teisę rinkti seimą piliečių. Tačiau keturiais penktadaliais seimo atstovų balsų priimtas konstitucijos pakeitimas ar papildymas įgijo galios nuo jo paskelbimo dienos.

Tenka pastebėti, jog ligi šiol 1922 m. Lietuvos konstitucijai niekas nėra padaręs rimtų priekaištų ir iškėlęs žymesnių jos trūkumų. Suprantama, jog ji buvo puolama, tačiau tie puolimai buvo grynai politiniai ir didele dalimi demagogiški — pradžioj socialistinių grupių, o vėliau diktatūros vykdytojų bei jų šalininkų. Bet jos nagrinėjimai mokslinėje plotmėje pripažįsta, kad tai rimtas ir pažangus teisės kūrinys. Taip yra atsiliepę net krikščionims demokratams gana nepalankūs asmenys, kaip buvęs Kauno universiteto konstitucinės teisės profesorius M. Roemeris.

Lietuvos gynimas ir įvedimas į tarptautinę bendruomenę

Perėmusiems į savo rankas krašto vairą krikščionims demokratams teko pirmoj eilėj uždavinys išgauti dar jos nepripažinusių valstybių nepriklausomos Lietuvos pripažinimą, sujungti į nepriklausomą lietuvių valstybę kuo daugiau etnografinės Lietuvos ploto, susitarti su kaimynais dėl sienų ir įvesti Lietuvą į tarptautinę bendruomenę.

Ne visus tuos tikslus jiems pavyko pasiekti. Tačiau krikščionių demokratų valdymo laikotarpy daug kas buvo tose srityse atlikta. 1920 m. taikos sutartimi nepriklausomą Lietuvą pripažino sovietinė Rusija, kuri 1919 m. buvo paskelbusi sovietinę Lietuvos - Gudijos repsubliką ir bandė ginklu ją įkurti, ir Lenkija — de facto. 1921 m. gautas pripažinimas Argentinos, Norvegijos, Švedijos, Olandijos ir Lietuva priimta į Tautų Sąjungą. 1922 m. Lietuvą de jure pripažino Jungtinės Amerikos Valstybės, Vatikanas ir Didžioji Santarvė — Anglija, Italija, Prancūzija ir Japonija.

1920 m. rugpiūčio 26 d. Lietuvos kariuomenė vėl įžengė į Vilnių, kurį pripažino Lietuvai sovietinė Rusija taikos sutartimi

ir Lenkija tų pat metų spalių 7 d. Suvalkų sutartimi. 1921 m. buvo atgauta ligi tol latvių administracijoj buvusi Palanga ir 1923 m. Klaipėdos kraštas. 1920 m. arbitražo būdu nustatyta Lietuvos - Latvijos siena.

Tiesa, 1920 m. spalių 9 d. — dviem dienom po Suvalkų sutarties pasirašymo — lenkai, neitkėtai puolę, vėl užėmė Vilnių. Tačiau Lietuva vis dėlto pasiekė, kad Tautų Sąjunga tą lenkų žygį pasmerkė, ir lenkai Vilniaus krašte galėjo pasilikti tik todėl, kad Tautų Sąjunga neturėjo jėgos savo sprendimams įvykdyti.

Pavyko taip pat atsispirti spaudimui priimti Hymanso projektą, kuriuo buvo siekiama Lietuvą artimai susieti su Lenkija.

Tuo pat laiku Lietuva įėjo į įvairias tarptautines organizacijas — pasirašė Nuolatinio Tarptautinio Teismo statuto protokolą, įstojo į Pasaulinę Paštų Sąjungą, Tarptautinį darbo Biurą, Nuolatinį Tarptautinį Žemės Ūkio Insitutą ir kitur.

Aptvarkyti buvo ir kiti su užsieniu reikalai — pasirašyta sutartis su Vokietija dėl karo nuostolių, su Rusija dėl tremtinių grąžinimo, su Latvija mokyklų konvencija, susitarta su Jungtinėmis Amerikos Valstybėmis dėl skolos grąžinimo ir t.t.

Čia pastebėtina, jog Lietuva pašalino pagrindą daugeliui ginčų bei nesusipratimų. Į savo nepriklausomą valstybę siekdama sujungti tik lietuvių etnografinius plotus ir nereikšdama jokių pretenzijų į Lietuvos kitakart valdytas nelietuvių gyvenamas sritis. Tik Lietuvos kaimynai ne visi susilaikė nuo pretenzijų į lietuvių etnografinius plotus. Tad lietuviams nuo tokių pasikėsinimų teko ginklu gintis. Krikščionių demokratų valdymo laiku toks atvėjis buvo 1920 m., lenkams užėmus Vilnių. Tuomet vyriausybė vėl pašaukė tautą į kovą už savo laisvę ir teises. Į tą kovą įsijungė net ir seimo nariai, iš kurių Lietuvos darbo Federacijai atstovavęs leit. A. Matulaitis fronte ir žuvo.

Šiais ir kitais tarptautinio pobūdžio aktais ligi 1926 m. Lietuva įsijungė į tarptautinę bendruomenę ne tik politinėj, bet ir kultūrinėj, socialinėj ir ekonominėj srity.

Žemės reforma ir žemės ūkio politika

Lietuvos krikščionys demokratai, atėję į valdžią, savo uždaviniu ekonominėj srity laikė karo sugriauto ūkio atstatymą ir sukūrimą socialiniu teisingumu paremto ekonominių gėrybių paskirstymo. Atstovaudami agrariniam kraštui, ji savo dėmesį ypa-

tingai ir telkė į žemės ūkį. Gi jų planuojamos žemės ūkio santvarkos kertinis akmuo turėjo būti jau nuo 1905 m. siekiama žemės reforma.

Ta reforma turėjo priešų ir abejojančių jos verte. Priešai pirmiausia buvo dvarininkai, kurių dvarams ta reforma grėsė. Jie net Vatikanui ir jo atstovui Lietuvoje skundė krikščionis demokratus, kad tie imasi vykdyti su katalikų dorovės dėsniais nesiderinančią reformą. Vatikanas, tiesa, dėl to neatsiliepė. Bet jo atstovas arkiv. A. Zecchini dar prieš Steigiamojo seimo sušaukimą Lietuvos vyskupų konferencijoje iškėlė tos reformos klausimą ir pasiūlė apsvarstyti, ar ji sutinkanti su katalikų dorovės mokslu. Ir dalykas vien tuo ir pasibaigė tik Lietuvos vyskupms pasisakius, kad jie tos reformos projekte nieko su katalikybės dėsniais nesuderinamo nemato. Kai kurie ekonomistai ir agronomai vėl baidėsi, jog ta žemės reforma galinti sugriauti krašto ūkį. Pagaliau socialistinės grupės, pačios taip pat būdamos už žemės valdymno pertvarkymą, buvo priešingos krikščionių demokratų siekiamos reformos principams. Krikščionys demokratai planavo stambiuosius ūkius nusavinti ir jų žemę išdalinti bežemiams ir mažažemiams nuosavybėn. Socialistai gi norėjo žemę nacionalizuoti, nors ir nesutarė savo tarpe, kaip toliau su ta žeme elgtis — vieni norėjo kol kas dar skirstyti sklypais ir duoti bežemims jais individualiai naudotis, o kiti buvo priešingi tokiam skirstymui ir norėjo iš karto eiti prie žemės ūkio kolektyvizacijos. Tačiau krikščionys demokratai nesidavė niekam nuo savo plano nukreipiami ir, vos susirinkus Steigiamajam seimui, ėmėsi jį vykdyti. Jau 1920 m. birželio 28 d. vos prieš pusantro mėnesio susirinkęs seimas priima žemei perleisti, įgyti ir įkeisti įstatymą, liepos 27 d. privatinių ūkių nuomai normuoti įstatymą, rugpiūčio 3 d. naują kariams žeme aprūpinti įstatymą, rugpiūčio 14 d. žemės reformos įvedamąjį įstatymą ir spalių 30 d. privatinių savininkų žemės naudojimo įstatymą. Šiais įstatymais buvo aptvarkyti skubieji reikalai ir apsisaugota nuo komplikacijų, kurių galėjo sudaryti tos reformos priešai. Ypač buvo reikšmingas įvedamasis žemės reformos įstatymas, kuris užkirto kelią manipuliacijoms žeme, kuri neabejotinai turėjo tekti žemės reformos fondui, ją nusavindamas. Tuo įstatymu buvo nusavinta: 1. privatiniams savininkams priklausę miškai ir kirtimai, jei jie buvo didesni kaip 25 dešimtinės; pelkės ir durpynai; atvirieji neišdžiūstanteji van-

denys su upių srovės vieta ir ežerai; žemės gelmių turtai ir mineralinių vandenų šaltiniai su jų eksploatacijai reikalingu žemės plotu; 2. majoratai ir lenų teisėmis valdomi dvarai; Rusijos caro ir jo valdžios atskiriems asmenims ar įstaigoms Lietuvoje dovanotieji dvarai, žemės ir kitas nejudomas turtas; vadinami instrukciniai ir rusų valdžios palengvintomis sąlygomis įgytieji dvarai su visu jiems priklausomu turtu bei inventoriumi; — visa be jokio atlyginimo buvusiems jų valdytojams.

Čia tenka pastebėti, jog nusavinimas nelietė tų miškų, kirtimų, durpynų ir pelkių bei vandenų, jei tie plotai priklausė miestams, miesteliams ir kaimams, ne daugiau kaip 70 dešimtinių žemės iš viso turintiems paskiriems savininkams ar darbo bendrovėms, kurios tuos plotus naudojo savo narių gyvenimo reikalams.

Tuo pasirūpinę neatidedamais reikalais, krikščionys demokratai ėmėsi ruošti pagrindinį įstatymą, kuris turėjo apimti visus su žemės reforma susijusius klausimus. Jis seimo buvo priimtas tik 1922 m. vasario 15 d. Kaip ir už konstituciją, už šį įstatymą balsavo tik krikščionys demokratai ir vienas nepartinis atstovas, gi valstiečiai liaudininkai nuo balsavimo susilaikė, o socialdemokratai, siekę žemės ūkio kolektyvizacijos, balsavo prieš.

Žemės reformos tikslas įstatyme buvo taip nusakytas: "Žemės reformos įstatymas leidžiamas bežemiams ir mažažemiams žeme aprūpinti, žemės valdymui taip sutvarkyti, kad būtų tinkamos sąlygos žemės ūkiui ir visų pirma smulkiajam ir vidutiniam ūkiui tarpti ir suvalstybinti tiems žemės turtams, kuriuos valstybė gali tikslingiau naudoti ir saugoti, negu privatiniai asmens".

Šiuo įstatymu žemės reformos reikalams buvo imama šios žemės: 1. valstybinės, 2. nusavintos žemės reformos įvedamuoju įstatymu, 3. buvusių rusų Bajorų ir Valstiečių bankų žemės ir žemės po 1904 m. rusifikacijos tikslais išdalintos kolonistams; 4. rusų valdžios po 1863 m. sausio 1 d. konfiskuotos ir kolonistams išdalintos žemės, jei jos valdomos gavusių asmenų ar jų įpėdinių, 5. žemės privatinių savininkų ar jų įpėdinių, kurie tarnavo Bermonto ar Virgiličo ginkluotuose būriuose, tarnavo ar tarnauja lenkų kariuomenėje ir dirbo ar dirba prieš Lietuvos nepriklausomybę, 6. esamos valstybės žinioje ar faktinai bažnyčių valdomos bažnytinės žemės tais pat dėsniais kaip ir privačių savininkų

žemės; Katalikų Bažnyčios — atsižvelgiant į Kanonų teises, 7. privatinių savininkų, jei savininkas turi vien asmens ar šeimos bendram valdyme daugiau kaip 80 hektarų.

Žemės duoti įstatymas numatė kiekvienai bežemių ar mažažemių žemdirbių šeimos galvai arba savarankiškai gyvenančiam tos kategorijos asmeniui. Pirmenybė žemės gauti buvo suteikta tiems ūkininkams ar jų tieisoginiams įpėdiniams, iš kurių po 1861 m. žemės buvo atimtos ir priskirtos prie dvaro, jei jie buvo bežemiai ar mažažemiai. Tomis pat sąlygomis galėjo gauti žemės asmens ar jų tieisoginiai įpėdiniai, kurių žemę po 1863 m. sausio 1 d. buvo konfiskavę rusai. Po jų žemės galėjo gauti skaldomojo dvaro darbininkai, mažažemiai, kurių laukas priėjo prie dalinamosios žemės arba kurie buvo iš gretimo į viensėdžius skirstomo kaimo, ir to dvaro nuomininkai, kurie nuomojo ne daugiau kaip 50 ha skaldomojo dvaro žemės.

Taigi įstatymu buvo siekiama dar atitaisyti, kiek buvo įmanoma, ir praeity patirtas skriaudas — po baudžiavos panaikinimo nuo jų valdytos žemės nuvarytiems valstiečiams ir po 1863 m. sukilimo už jį nukentėjusiems.

Duoti žemės buvo numatyta kaimo srity nuo 8 ligi 20 ha, o mažažemiams ligi tos normos pridėti. Taip pat galėjo gauti žemės mažesnėmis normomis — nuo 1/2 ligi 2 ha — iš vieno savo amato negalintieji išgyventi kaimo amatininkai, o neturintieji nekilnojamo turto privatinių ir valstybinių įstaigų bei įmonių tarnautojai ir darbininkai sklypus trobesiams pasistatyti. Žeme aprūpinti buvo numatyta ir žemės ūkio kultūros įstaigos, mokyklos, ligoninės, sanatorijos ir prieglaudos, savivaldybės, pramonė, miestai ir miesteliai jų plątimuisi ir tvarkymuisi reikalingais plotais bei naujai besikuriančios parapijos ir nekatalikų tikybos atitinkamos įstaigos.

Žemę buvo numatyta duoti nuosavybėn išsimokėtinai per 36 metus su prievole per 8 metus gautoje žemėje įkurti ūkį. Lietuvą gynusiems kariams buvo suteikta pirmenybė žemės gauti ir ta žemė jiems buvo duodama nemokamai. Be to, kiekvienam tokiam kariui buvo duodama beprocentinė 10 metų paskola miško medžiaga ir gautam laukui apsėti sėkla.

Teisėtiems žemės reformai paimtos žemės savininkams buvo numatyta atlyginti, imant pagrindan vidutinę tokios žemės kainą 1910 - 1914 m. Net Lietuvos rusinimo tikslais caro valdžios įkur-

tus kolonistus įstatymo leidėjai nenorėjo nuskriausti: iš jų paimant įstatyme numatytas žemes, turėjo būti jiems grąžinami įmokėti pinigai ir atlyginama už pastatytus trobesius bei padarytus pagrindinius žemės ūkio pagerinimus. Atlyginimas turėjo būti duotas 3% valstybės iždo garantuotais lakštais, kurie turėjo būti išpirkti ne vėliau, kaip per 36 metus nuo faktinio žemės paėmimo.

Tuo pat įstatymu dar buvo sureguliuota ir kaimų skirstymas viensėdžiais, servitutų ir bendrųjų ganyklų likvidavimas, miestų gyventojų aprūpinimas žeme, teisinės privatinių žemių nusavinimo išdavos, privatinių savininkų žemių perėmimas valstybės žinion ir jų laikinis naudojimas, bendrasis žemės tvarkymas ir pagaliau paties tvarkymo vykdymas.

Išleidę žemės reformos įstatymą, krikščionys demokratai ir rūpinosi, kad krašto žemės ūkis iš tikro būtų reformuojamas bei išvystomas. Tačiau jų koalicijos partneriai, atsisakę seime už žemės reformos įstatymą balsuoti, nesiskubino ir jį vykdyti. Tad ypač dėl šios priežasties nuo 1924 m. birželio mėnesio krikščionys demokratai nuo koalicijos atsisako ir imasi kraštą valdyti vieni, o žemės ūkio ministeriu paskiriamas žymiausias žemės reformos skatintojas bei planuotojas kun. M. Krupavičius.

Nuo šio laiko žemės ūkio srity prsidėjo daug spartesnis kūrybinis darbas, kurį ryškiai parodo ši lentelė:

Atlikta koalicinių vyriausybių	Atlikta vienų krikšč. demokratų
Žemės ūkio mokyklos	
Įkurta — 1 aukštesnioji 6 žemesnės	1 aukštoji — Žemės Ūk. Akad. 3 aukštesnės 6 žemesnės 7 žemės ūkio kursai 51 žemės ūkio klasė
Knygos ir laikraščiai	
Išleista — 10 knygų Pradėtas leisti ir tuoj sustabdytas 1 laikraštis	29 knygos Pradžioj nemokamai ūkininkams siuntinėtas, vėliau apmokamas laikraštis "Ūkininko Patarėjas", turėjęs 80,000 skaitytojų
Kergimo punktai	
Įkurta 61	Įkurta 278

Javų valymo punktai

Neįkurta nė vieno — Įkurta 280

Pieno perdirbimo bendrovės

Neįsteigta nė vienos — Įsteigta 266

Pieninės

Neįsteigta nė vienos — Įsteigta 196

Linų perdirbimo punktai

Neįsteigta nė vieno — Įsteigta 46

Elevatoriai

Nė vieno — Pastatydinta 2

Nusausinimo darbai

Nusausinta 3,578 ha — Nusausinta 10,842 ha

Servitutų likviduota

4,194 ha — 7,249 ha

Kaimų išskirstyta viensėdžiais

157,059 ha — 194,615 ha

Dvarų žemės išparceliuota

64,671 ha — 353,627 ha

Nujakurių kreditavimas

1919 m. nieko nepaskirta
1920 m. seimas paskyrė 3,575,000 auksinų. Naujakuriai nieko negavo.
1921 m. seimas paskyrė 7,000,000 auksinų. Naujakuriams duota tiktai 1,544,416 auksinų.
1922 m. seimas paskyrė 81,150 litų. Naujakuriai gavo 15,431 litų.
1923 m. seimas paskyrė 2,578,000 litų.

Paskirta ir išdalinta:
1924 m. 4,056,000 litų.

	1925 m. 4,436,000 litų 1926 m. 5,000,000 litų
Visa tai padaryta nuo 1919 m. ligi 1924 m. pradžios	Visa tai padaryta per nepilnus trejus metus — 1924, 1925 ir 1926 metais.

Galutiniai dvarų parceliacijos rezultatai ligi 1939 metų tokie:

Duota žemės nuosavybėn	**Skaičius**	**ha**
Mokykloms, organizacijoms, prieglaudoms	167	927
Parapijoms	210	1,616.3
Kapams	510	410.5
Tarnautojų ir darbininkų trobesiams	7,918	3,287.5
Naujakuriams	38,747	362,117.1
Mažažemiams	26,367	90,628.9
Viso nuosavybėn	73,919	458,987.3
Duota žemės naudotis		
Valstybinėms įstaigoms, mokykloms savivaldybėms ir organizacijoms	4,480	48,272.6
Duota už servitutus ir ganyklas		29,214.2
Viso išdalinta	78,399	536,474.1

Prie to tenka pridėti, jog krikščionys demokratai žemės ūkiui kredituoti 1924 m. įsteigė Žemės Banką su 50 milijonų litų pagrindinio kapitalo, kurį sudaryti pasiėmė vyriausybė, išpirkdama kasmet nemažiau kaip už 5 milijonus litų Žemės Banko akcijų. Suorganizavo ir Žemės Ūkio Rūmus, rėmė naujų ūkio šakų kūrimą bei skatino kooperatinį sąjūdį. Ūkininkų švietimui bei intruktavimui 1924 m. buvo suorganizuotas apskričių agronomų tinklas.

Ši žemės ūkio politika padėjo palyginti greitai atgauti karo sunaikintam žemės ūkiui. Palyginant su 1913 m. Lietuvoje 1919 m. buvo telikę arklių 38%, galvijų 47,7%, kiaulių 44% ir avių 30%. Bet 1925 m. gyvulių skaičius Lietuvoje buvo pralenkęs prieškarinį. 1924 m. gyvulių ir jų produktų eksportas jau sudarė 26.13% viso Lietuvos eksporto vertės, o 1926 m. net 28.4% Taip pat kilo ir kitų ūkio šakų gamyba. 1909/13 m. rugių, kviečių, miežių ir avižų derlius Lietuvoje siekė 1.23 milijon. tonų, gi tų

kultūrų derlius 1924/28 m. jau buvo pakilęs ligi 1.60 milijon. tonų. Taigi baimė, jog žemės reforma galinti sugriauti Lietuvos ūkį, pasirodė be pagrindo. Net ir naujakurių ūkiai trumpu laiku padarė didelę pažangą. 1924/25 m. padaryti tyrimai parodė, jog 100 ha įvairių kategorijų ūkių tenka gyvulių:

	Stambiuose	Vidutin.	Naujakurių
Arklių	9.1	15.1	23.4
Galvijų	11.5	29.67	33.8
Kaiulių	3.9	31.2	29.7
Avių	2.2	43.5	30.9

Taigi naujakurių ūkiai laikomų gyvulių skaičiumi jau tais metais neatsiliko nuo senųjų ūkių, o dvarus buvo toli pralenkę.

Krikščionių demokratų valdymo laiku buvo padaryta didelė pažanga ir miškų tvarkymo srity. Nusavinus privačių savininkų miškus ir perėmus juos į valstybės rankas, jie buvo apsaugoti nuo tolimesnio naikinimo, kurį tie savininkai vykdė, prieš karą tik per 11 metų iškirtę 200,000 ha miško, o tai turėjo Lietuvai didelės reikšmės, nes miškai buvo vienas svarbiųjų jos pajamų šaltinių. 1922/1938 m. iš miškų Lietuva turėjo 220,744,795 litų grynų pajamų. Ypač pradžioje, kol kitos ūkio šakos buvo išvystytos, pajamos iš miškų buvo reikšmingos. Miško eksportas 1920 m. davė 35.5% visų eksporto pajamų, 1921 m. — 30.3% ir 1922 m. — 39%. Tačiau tuose miškuose reikėjo tvarkingai ūkininkauti, nes jie tesudarė 17% Lietuvos ploto. Gi besikurianti Lietuva miškininkų turėjo labai mažai. Su aukštuoju mokslu jų po karo susirinko vos apie 10 asmenų. Tad jau 1921 m. pradėta ruošti miškininkus su viduriniu mokslu ir kiek vėliau su aukštuoju. Taip per keletą metų buvo paruošta keletas šimtų miškininkų, ir galėjo būti sudaryta tinkama bei savo uždavinį išmananti miškų administracija.

Kitos ūkio šakos

Iš prieškarinių laikų pramonės nepriklausoma Lietuva paveldėjo labai nedaug. Ne tik todėl, kad jos maža Lietuvoje prieš karą buvo, bet ir dėl to, kad jos įrengimai karo metu didele dalimi buvo sunaikinti arba išvežti. Be to, prieškarinė pramonė buvo susikūrusi taikydamosi ne prie Lietuvos, bet prie Rusijos

žaliavų ir rinkų. Todėl, pavyzdžiui, buvo gana stambių metalo apdirbimo įmonių, kurioms Lietuvoje nebuvo žaliavos, bet visai maža buvo pramonės apdirbti agrarinio krašto produktams. Tad pramonę nepriklausomai Lietuvai teko pradėti kurti nemaža dalimi net visai nuo pradžios. Tačiau krikščionių demokratų valdymo laikotarpy lygiagreta su žemės ūkio kilimu padarė žymų žingsnį pirmyn ir pramonė.

Pirmoj eilėj paminėtina gana spartus augimas maisto pramonės. Su pieno perdirbimo bendrovių kūrimu ir steigimu pieninių išaugo pieno produktų gamyba. 1923 m. pradėjo veikti Maisto bendrovė, kuri davė pradžią platesnio masto mėsos pramonei ir jos gaminių eksportui. Tai nuo 1923 - 1924 m. pradėjo sparčiai ugdyti Lietuvoje kaip eksportinę ūkio šaką kiaulininkystę. Tuo pat laiku pradėjo kurtis ir tekstilės pramonė. 1909 - 1923 m. šioje pramonės šakoje Lietuvoje tedirbo apie 300 darbininkų, o 1927 m. tekstilėje jau dirbo 1,400 darbininkų, taigi bemaž penkis kartus kaip prieš karą. Medžio pramonė taip pat gan greit kilo. Dar 1920 m. 69.1% miško eksporto sudarė neapdirbtas medis, bet jau sekančiais metais neapdirbto medžio eksortuota tik 49.9% ir vėliau tolydžio vis daugiau buvo eksportuojama medžio gaminiai ir pusiaugaminiai. 1926 m. jau eksportuota tik 26% neapdirbtos miško medžiagos ir 74% apdirbtos. Panašiai augo ir kitų šakų pramonė.

Su gamybos kilimu augo ir prekyba Krikščionių demokratų valdymo laiku užsienio prekyba (tūkstančiais litų) taip atrodo:

Metai	Eksportas	Importas
1923	146,795	156,627
1924	266,584	206,534
1925	242,715	252,703
1926	253,300	240,761

Turint galvoj, jog Lietuvos eksportas 1937 m. (tūkstančiais litų) buvo 208,325, 1938 m. — 233,198, ir 1939 m. — 203,194, tenka laikyti, jog krikščionių demokratų laikais Lietuvos ūkis buvo pasiekęs net visai gerų rezultatų.

Labai reikšmingas krikščionių demokratų valdžios žingsnis buvo 1922 m. išleidimas savos litų valiutos. Ligi tol Lietuvoje kursavo okupantų palikti pinigai — rusų rubliai ir vokiečių

markės. Tačiau tų pinigų vertei vis mažėjant, nuo to kentė visas krašto gyvenimas. Todėl, nors daug kas netikėjo, kad Lietuva jau pajėgtų išleisti ir išlaikyti pastovią savo valiutą, 1922 m. rugpiūčio 11 d. priimtu įstatymu buvo įkurtas Lietuvos Bankas ir tų pat metų spalių 1 d. jis jau išleido į apyvartą litus. Litas nuo pat pradžios pasirodė tvirtas pinigas, kuris niekad nebuvo nuvertintas ir savo pradinį aukso paritetą išlaikė ligi sovietinės okupacijos 1940 m., nors litų kiekis apyvartoje iš metų į metus augo — gruodžio 31 d. litų apyvartoje 1922 m. buvo 30.38 milijono, 1923 m. — 60.07, 1924 — 92.98, 1925 m. — 81.92 ir 1926 m. — 86.79.

Prieš litus ir po jų išleidimo biudžetą krikščionys demokratai suvedė be deficito ir be žymesnių paskolų iš užsienio, nors biudžetas taip pat augo: 1923 m. išlaidų buvo 166 milijonai litų, bet pajamos siekė 166.30 milijono, 1924 m. išlaidos 232.32, pajamos — 235,79, taigi net su 3.47 milijono pertekliumi. Buvo mokamos net nepriklausomybės atstatymo ir kovų laikais padarytos skolos. Buvo išpirkta pirmoji vidaus paskola, 1919 m. nepaprastoji paskola gynimo reikalams, valstybės iždo skolos lakštai, išmokėtos skolos Anglijai bei Prancūzijai ir sutvarkyta skolos mokėjimas už drabužius, maistą ir vaistus bei kitus reikmenis Amerikai, 1924 m. įmokant 1,049,918.97 dolerių ir toliau mokant sutartomis metinėmsi ratomis.

Tvirtos valiutos atsiradimas teigiamai veikė visą ekonominį gyvenimą. Kaip būdingą pavyzdį galima paminti, jog ligi tol kredito kooperatyvų buvo įsikūrę beveik tik vieni miesteliuose prekyba vertęsi žydai. Bet ūkininkų tos rūšies kooperatyvai pradėjo steigtis tik išleidus litus — 1923 m. jų įsisteigė 129, 1924 m. — 107, ir 1925 m. — 136.

Krikščionys demokratai atliko nemaža ir kitų ūkio srities darbų, gerindami susisiekimą, tvarkė karo metu apleistus geležinkelius, kuriems reikėjo padėti naujus pabėgius, pastatyti daug tiltų ir įgyti didelį kiekį riedmanų, o taip pat ir lygiai nuo karo nukentėjusius plentus. Pradėtas ir naujų geležinkelių tiesimas. Iš tikro jų nutiesti ar pradėti tiesti geležinkeliai yra beveik vieninteliai nepriklausomybės laikais Lietuvos nutiesti. Taip pat atskirais įstatymais jie įkūrė Lietuvos Kredito ir Kooperacijos bankus, Valstybinio Draudimo Įstaigą, Probavimo Rūmus ir eilę kitų panašių įstaigų, kurios būtinos, norint, kad ekonominis gy-

venims normaliai vystytųsi ir gyventojų reikalai įmanomai geriau būtų patenkinami.

Socialiniai reikalai

Krikščionių demokratų Lietuvoje kurtos socialinės santvarkos bei socialinės politikos linkmę matome iš jų balsais priimtos 1922 m. konstitucijos. Tos santvarkos ir politikos pats pagrindas buvo išreikštas tos konstitucijos 10 straipsnių, kuris sako: "Visi Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, yra lygūs prieš įstatymus. Negali būti teikiama ypatingų privilegijų nei mažinama teisių piliečiui dėl jo kilmės, tikėjimo, tautybės".

Šis Lietuvos konstitucijos straipsnis visų pirma skelbė lyčių lygybę. Lygias politines teises Lietuvos moterys gavo 1920 m. rinkimuose. Tačiau jų civilinės teisės buvo pasilikusios nelygios. Tiek vienoj Lietuvos daly veikę rusų įstatymai, tiek kitoj daly veikęs Napoleono kodeksas lygių teisių moterims neteikė. Pagal rusų įstatymus, pavyzdžiui, ištekėjusi moteris be vyro sutikimo negalėjo net paso gauti. Nesusipratimų atveju vyras galėjo su policijos pagalba susigrąžinti žmoną net iš josios tėvų namų. O ir pagal Napoleono kodeksą ištekėjusi moteris ar našlė neturėjo teisės savarankiškai valdyti turtą ar globoti vaikus. Įstatymas reikalavo paskirti vaikų ir turto globėjus. Ir panašių teisių skirtumų buvo ir daugiau — nelygios sūnų ir dukterų teisės į tėvo turtą, už lygų darbą nelygus atlyginimas, nelygios galimybės eiti mokslą ir kit. Tad jau 1921 m. šiai nelygybei pašalinti buvo seimo priimtas civilinių teisių sulyginimo įstatymas. Tačiau kad ta tiek politinė, tiek civilinė bei socialinė lyčių lygybė negalėtų lengvai vienu paprastu įstatymo pakeitimu būti paneigta ar pažeista, ją krikščionys demokratai užfiksavo ir konstitucijoj. Ir ne tik šiuo straipsniu, bet ir 98 str., kur buvo nustatyta, jog ir moterystės pagrindan dedama abiejų lyčių lygybė.

Toliau tuo konstitucijos straipsniu buvo išbraukti iš Lietuvos gyvenimo luomai, skirtingos luomų teisės, luominės privilegijos bei institucijos. Lietuvoje daugiau nebebuvo didikų ir bajorų, vlstiečių ir miestiečių, o tik lygūs piliečiai. Tokia pat lygybė buvo paskelbta tarp katalikų, protestantų ar judaizmo išpažinėjų, tarp lietuvių, lenkų, vokiečių ar žydų. O tai reiškė ne tik lygią teisę rinkti seimą, bet ir lygią teisę į mokslą bet kurio laipsnio mokykloje, bet kurį darbą ir bet kurias privatines ar viešąsias pareigas,

bet kurią nuosavybę ir jos įsigijimą, lygų atlyginimą ir lygius mokesčius, lygybę bet kurioj valstybinėj įstaigoj.

Tai vis buvo lygybė, kuri ligi 1914 m. karo valdžiusioj Lietuvą Rusijoj buvo nežinoma. Dėl to tokios lygybės paskelbimas buvo epochinis įvykis — ištisos socialinės epochos pabaiga ir naujos pradžia.

Socialiniam teisingumui įgyvendinti svarbiausias lietuvių krikščionių demokratų žygis neabejotinai buvo jau aprašytoji žemės reforma. Visai aišku, jog žemės reforma Lietuvoje buvo daroma ne todėl, kad tik ūkiai ligi 80 ha būtų ūkiškai racionalūs. Ūkiniu atžvilgiu negalima būtų daryti priekaišto ir žymiai stambesniems ūkiams, jei tik jie tinkamai organizuoti ir gerai administruojami. Lėmė socialiniai sumetimai — turėjo būti nuproletarintas kaimo proletariatas, suteikiant jam namus ir pastovų savarankišką darbą. Kaip matėme, tai buvo įvykdyta plačiu mastu.

Vykdant konsttucijos nuostatą, jog ūkio gyvenimas turi būti taip tvarkomas, kad kiekvienas pilietis turėtų darbo, tarpais atsiradusiems pramonėj bedarbiams buvo orgizuojami viešieji darbai. Buvo laikomasi pažiūros, jog geriau bedarbiui duoti darbo, kuris jam teiktų pragyvenimą, negu duoti pašalpą ir palikti nieko neveikiantį. Tenka pastebėti, jog bedarbių nepriklausomoj Lietuvoj niekad didesnio kiekio nėra buvę — svyravo nedarbo atvėjais tarp 2 - 3% pramonės darbininkų. Kaime nedarbo nebuvo, ne vienu atvėju buvo ten jaučiamas kaip tik darbo rankų trūkumas.

Per palyginti trumpą — vos šešerių metų — savo valdymo laikotarpį Lietuvos krikščionys demokratai nesuspėjo visus savo projektuotus įstatymus išleisti ir pagal juos sutvarkyti atitinkamas gyvenimo sritis. Tačiau atskirais įstatymais jie dar sutvarkė karių bei valstybės ir savivaldybių tarnautojų pensijas, darbo inspekcijas, išeivybę, šventes ir poilsį, pramonės drbininkų apsaugą nuo nelaimingų atsitikimų ir kompensaciją, darbininkų — išskiriant žemės ūkio darbininkus — privalomą draudimą ligos atvėju ir įsteigė Vyriausią Socialinio draudimo Valdybą, jau neminint kitų su socialine sritimi susijusių įstatymų bei taisyklių.

Krikščionys demokratai kovojo ir su įvairiomis socialinėmis blogybėmis, kaip girtavimu, nusikaltimais, nesilaikymu sanitarinių bei higienos dėsnių, tautos energiją pakertančiomis didžiosio-

mis ligomis — džiova, venerinėmis, trachoma — bei kitais panašiais dalykais.

Kaip būdingą kovos su girtavimu pavyzdį galima paminėti, jog net žemės reformos įstatymas numatė, kad baustieji už draudžiamą naminės degtinės gaminimą žemės tegalėjo gauti tik tuo atvėju, jei visi kiti turintieji teisę žemės gauti jau buvo ja aprūpinti. Taip pat vyriausybė stipriai rėmė Blaivybės draugijos veiklą, įgalindama ją varyti efektingą blaivybės propagandą. O nemaža kovoj su girtavimu padėjo ir alinių bei restoranų patalpoms tam tikri reikalavimai, ribojimas svaigalų pardavimo valandų bei dienų ir kitos tos rūšies priemonės. Ir dėl to krašte girtavimas mažėjo. 1924 m. buvo pagaminta 3,579,000 litrų degtinės ir 1925 m. 3,550,000 litrų, bet 1926 m. jos gamyba turėjo nukristi ligi 3,003,000 litrų, nes dėl sumažėjusio vartojimo gamintojai anksčiau gaminto kiekio negalėjo išparduoti. Alaus 1924 m. buvo pagaminta 8,782,000 litrų, 1925 m. 7,157,000, o 1926 m. — tik 6,209,000.

Rūpinantis sanitarijos bei socialinės medicinos reikalais, tuomet Lietuvoje pirmoj eilėj teko susitikti su medicinos personalo bei įstaigų trūkumu. 1920 m. krašte tebuvo 214 gyvytojų, 98 dantų gydytojai, 163 felčeriai, apie 50 seserų, 75 akušerės ir vos 27 ligoninės su 1185 lovomis. Suprantama, jog tiek medicinos personalo bei įstaigų aprūpinti sveikatos reikalus buvo neįmanomas dalykas. Tad dėta pastangų kaip galima greičiau paruošti personlo ir pradėta kurti labiausiai reikalingos ligoninės. 1926 m. Lietuva jau turėjo 460 gydytojų, 250 dantų gydytojų, 314 felčerių, 152 seseris, apie 200 akušerių ir ligoninių skaičius buvo jau paaugęs ligi 43 su 1733 lovomis.

Šioj srity daromi žingsniai ne kartą buvo taip pat grynai naujo laikotarpio pradžia. 1924 m. krikščionių demokratų kurta valstybinė vaikų ligoninė buvo pirmoji tos rūšies ligoninė visoj krašto istorijoj. Ligi tol tebuvo bendrose ligoninėse vaikų skyriai. Dėl tokio gydytojų bei ligoninių trūkumo rusų laikais ligi 1 metų mirdavo ligi 25% visų vaikų, o karo metu tas procentas buvo dar padidėjęs. Tad tokios ligoninės steigimas buvo labai reikšmingas žygis. Lygiai tokios pat reikšmės buvo ir džiovininkams sanatorijų steigimas bei viešosiomis lėšomis pradėjimas gydyti karo metu žymiai pagausėjusių susirgimų venerinėmis ligomis.

Sanitarijos srity ypač buvo atkreiptas dėmesys į miestų ir

miestelių bei ūkininkų sodybų švarą, maisto prekybos priežiūrą, šulinių nuo užteršimo apsaugą ir kitus sanitarinius reikalus.

Kovos su nusikaltimais srity teko ypatingai kreipti dėmesį į rusų valdymo laiku išplitusius nusikalstamus papročius — valdininkų bei kitų pareigūnų kyšių iš gyventojų ėmimą, grobimą valstybinio ar kitokio viešojo turto, girtų viešosios tvarkos ardymą, prekybininkų vertimąsi pirkėjų apgaudinėjimu bei kitais. Kiekvienu atvėju teko imtis atitinkamų priemonių. Pavyzdžiui, išvesti iš prekybos pirkėjų apgaudinėjimams prašant už prekes jų vertės neatitinkančios kainos ar duodant netikrą matą, buvo net įvesta privalomas parduotuvėse prekių kainų sužymėjims bei vartojimas tik valstybės patikrintų matų ir saikų.

Tikinčiųjų vaikams palikdami mokyklose tikybos dėstymą, netikintiesiems ir šiaip konfesinėms bendruomenėms nepriklausantiems paliko laisvę savo vaikams kurti mokyklas be tikybos dėstymo. Lygiai laisvė kurti savas mokyklas buvo palikta ir tautinėms mažumoms, kurios ta laisve plačiai naudojosi. Iš buvusių apie 114 vidurinių ir aukštesniųjų mokyklų lenkai turėjo 4 gimnazijas, žydai 12 gimnazijų ir 15 progimnazijų, vokiečiai (be Klaipėdos krašto) 1 gimnaziją ir 2 progimnazijas, rusai 1 gimnaziją ir latviai 1 progimnaziją. Padaryti buvo tik apribojimai, kurie buvo reikalingi apsisaugoti nuo demokratinės laisvės piktnaudojimo. Pavyzdžiui, kad tautinės mažumos nebandytų tęsti per mokyklas lietuvių nutautinimo, kaip buvo anksčiau buvę, joms buvo leista į savo pradžios mokyklas priimti tik jų tautybės vaikus. Ir kad toks Lietuvos krikščionių demokratų elgesys buvo pagrįstas, greit patvirtino patys įvykiai. Po 1926 m. rinkimų sucialdemokratas švietimo ministeris to apribojimo nebetaikė. Tuo pasinaudodami, lenkai, paremti ir paskatinti iš Lenkijos, pagal tuo metu tarp Lietuvos ir Lenkijos buvusią demarkacijos liniją ėmėsi steigti daugiau kaip 60 lenkiškų mokyklų ir jų agitatoriai pradėjo eiti per kaimus bei miestelius, agituodami gyventojus leisti vaikus į jų steigiamas mokyklas. Ši lenkų akcija sukėlė visam krašte didžiulį susijaudinimą ir buvo vienas svarbiausių veiksnių, iššaukusių 1926 m. gruodžio 17 perversmą.

Kartu su naujos švietimo santvarkos kūrimu ėjo ir pačių mokyklų kūrimas. 1919 m. pradžios mokyklų Lietuvoje buvo 1036 su 45.540 mokinių, gi 1926 — 2124 mokyklos su 2,987 mokytojais ir 123,721 mokinių. Vidurinių ir aukštesniųjų mokyk-

lų 1919 m. buvo 38 su 7,974 mokiniais, gi 1926 m. 114 mokyklų su 1369 mokytojais ir 23,410 mokinių bei 10 mokytojų seminarijų su 155 mokytojais ir 1431 mokinių. Lietuvos universitete nuo 1922 m. ligi 1926 m. lankytojų skaičius pakilo nuo 990 studentų ir 178 laisvų klausytojų ligi 2,105 studentų ir 263 laisvų klausytojų.

Kokia tai buvo švietimo srity pažanga, galime matyti, palyginę šiuos duomenis su prieškariniais Lietuvos švietimo duomenimis. 1913 m. tame plote, kuris buvo atsistačiusios nepriklausomos Lietuvos ribose, veikė 875 pradžios mokyklos su 1,022 mokytojais ir 51,221 mokinių, aukštesniųjų mokyklų buvo 37 su 436 mokytojais, gi aukštųjų mokyklų krašte vsai nebuvo, o Lietuvos studentų Rusijos bei užsienio aukštosiose mokyklose buvo vos apie 500.

Be to, be jau minėtų žemės ūkio mokyklų tuo pat laiku buvo įkurta visa eilė kitų specialinio mokslo įstaigų — meno mokykla, muzikos konservatorija, karo metu skubiai ruoštų karininkų žinioms papildyti vėliau į karo akademiją išsivysčiusieji aukštieji karininkų kursai, aukštesnioji technikos mokykla kvalifikuotiems technikams paruošti, miškininkų, kultūrtechnikų ir matininkų mokyklos bei labai trūkstamiems pradžios mokyklų mokytojams greičiau paruošti šalia mokytojų seminarijų 1923 m. išleistu įstatymu įsteigtų visa eilė mokytojų kursų. Seimas ir vyriausybė dėjo pastangas, kad manomai greitesniu laiku visoms sritims būtų paruošta kvalifikuotų darbininkų, kurių buvo jaučiamas didelis trūkumas. Kai kurioms sritims tokių darbininkų taip trūko, jog teko pradžioje neatidėtiniems darbams net pasisamdyti jų užsienyje.

Šalia mokyklinio švietimo buvo daug dėmesio kreipiama ir į suaugusiųjų švietimą. Susikūrus liaudies universitetams ir kitoms švietimo bei mokslo populiarizacijos draugijoms, jų veiklai paremti buvo skiriama subsidijos, stengiantis visus lygiai traktuoti. Tokia parama buvo teikiama ne tik katalikų tos rūšies draugijoms ar įstaigoms, kaip Pavasario sąjungos įsteigtam Vysk. M. Valančiaus Liaudies Universittui, bet ir liberalų bei socialistų, kaip "Kultūros" draugijai bei kitoms tos pat krypties.

Lygiagreta buvo kuriamos meno, mokslo bei kitiems kultūriniams reikalams tenkinti draugijos. Atskirais įstatymais ar atitinkamų vyriausybės organų buvo įsteigta Kaune valstybinis teatras

ir valstybinė opera, garsiojo lietuvių dailininko M. K. Čiurlionio vardo meno galerija ir valstybinis muziejus, kovos už Lietuvos laisvę paminklams saugoti karo muziejus, centrinis valstybinis knygynas, kurio veikla turėjo būti išplėsta visame krašte kuriant jo skyrius, centrinis valstybinis archyvas ir net pirmasis reguliariai ėjęs literatūros žurnalas "Skaitymai". Ir tik menu bei humanitariniais mokslais nebuvo ribojamasi. Buvo įsteigta taip pat ir hidrometrinis biuras, klimatologinė stotis, botanikos sodas, selekcijos stotis Lietuvos dirvožemiui bei klimato sąlygoms pritaikintoms kultūrinių augalų veislėms išvesti, lauko kultūrų bandymų stotis bei kitų grynojo ir taikomojo mokslo reikalams skirtų įstaigų.

Turint prieš akis, jog visi šie dalykai buvo valstybės sukurti ir išlaikomi, gali kilti klausimas, kodėl, valdydami Lietuvą, krikščionys demokratai valstybės veiklą išplėtė nuo visų laipsnių mokyklų laikymo ligi teatrų bei operų steigimo ir net leidimo literatūrinio žurnalo.

Tenka pastebėti, jog Lietuvos krikščionys demokratai tokio valstybės funkcijų išplėtimo šalininkai nebuvo. Tik sąlygos juos vertė imtis ir tų dalykų, kuriuos jie buvo nusistatę palikti privačiai iniciatyvai. Iš vienos pusės Lietuva ligi tol dar niekad tikrai intensyvų kultūrinį gyvenimą nebuvo gyvenusi. Iš antrosios — karas paliko ją labai neturtingą. Dėl šių priežasčių privačios iniciatyvos daugely sričių labai trūko, o kur ta iniciatyva ir bandė reikštis — dažnai buvo per silpna pasiimtiems uždaviniams atlikti. Privačia iniciatyva buvo įkurta ne vienas teatras, bet nė vienas be valstybės pagalbos neišsilaikė, literatūros žurnalai taip pat pasirodė turėjo neužilgo sustoti. Sėkminga privati iniciatyva galėjo pradėti reikštis tik kraštui padarius pakankamą pažangą. Gi tuo tarpu didele dalimi ją turėjo pavaduoti valstybė, kuri turėjo šiek tiek daugiau išteklių, bei kitų reikalingų priemonių.

(Bus daugiau)

IŠ NETOLIMOS PRAEITIES

MACEINA APIE KRUPAVIČIŲ, KRIKŠČIONIS DEMOKRATUS IR FRONTININKUS

Prieš 40 metų, gyvenant vad. Vokietijos tremtyje, atyviąją katalikų visuomenės dalį nusiaubė ginčai dėl prof. Antano Maceinos suformuluotos "nepasaulėžiūrinės" politikos. (Žr. ypač kun, Vyt. Bagdanavičius disputą su prof. A. Maceina ano laikotarpio "Aiduose"). Daugelis šiuo klausimu kalbėjosi, tarėsi ir diskutavo. Tarp jų ir lietuvių krikščioniškosios demokratijos tėvas ir vadas kun. Mykolas Krupavičius ir "nepasaulėžiūrinės" politikos kūrėjas ir frontininkų ideologas prof. Antanas Maceina. Po vieno tokio juodviejų pokalbio prof. Maceina parašė M. Krupavičiui ilgesnį laišką, kurio kai kurios mintys yra prasmingos ir šiandien. Čia pateikiame to laiško netaisytą tekstą ir kai kuriuos komentarus. **(Red.)**

Schwaebische Gmuende, 1948 m. kovo 10
Bismarck-Kaserne, Block 5, 1

Didžiai Gerbiamajam
Kun. M. Krupavičiui
Pfullingen

Didžiai Gerbiamasis Kunige Pirmininke,

Mūsų susitikimo Hohenschwangau ir keletą valandų trukęs pasikalbėjimas nors ir neleido mums ten pat išgerti "sutartuvių bonkos", vis dėlto daug ką mūsų nuotaikose išryškino, išlygino, atitiesė ir sulaužė pirmuosius ledus, kurių buvo kiek susitelkę nuo Stuttgarto dienų. Bent aš pats pasitarimą šitaip pergyvenu. Todėl dabar, grįžęs iš stovyklos, permąstau visa, kas ten buvo pasakyta ir vis labiau įsitikinu, kad politinis katalikų kelias *gali* būti vieningas, nors ir nebūtinai formaline prasme. Tačiau šiam vieningumui, o gal net ir vienumui, pasiekti reikalingos tam

tikros sąlygos — daugiau, be abejo, *psichologinės* ir *moralinės* negu principinės. Ir atsidėjęs svarstau, kaip tokias sąlygas sudaryti. Ko reikia, kad išsilygintų skirtingumai tarp krikščionių demokratų ir frontininkų? Leiskite tad, Kunige Pirmininke, jums valandėlę sutrukdyti ir išklausykite mano atsakymo į šį klausimą, kuris suskaldytas susitelkia: 1. aplinkui Jūsų asmenį, 2. aplinkui krikščionių demokratų partiją ir 3. aplinkui vad. frontininkų pastangas.

1. — Mano žodis po Jūsų paskaitos stovykloje nebuvo Jums panegyrika, bet *gilus įsitikinimas* ne tik mano paties, bet ir mano draugų ir akademinio katalikiškojo jaunimo. Jūsų asmuo nuo pat mūsų jaunystės stovėjo ir tebestovi mums kaip nepalaužiamo idealizmo, asmeniškai nesuinteresuotos kovos, tiesumo, gryno gyvenimo ir ištikimybės idėjų simbolis. Nors vienas kitas Jūsų artimesnis bendradrbis kartais ir turi su Jumis sunkenybių kasdienos gyvenime, nors seni politiniai įpročiai kartais ir prasiveržia Jūsų žodžiuose ar raštuose, mus kiek nustebindami, tačiau šios žmogiškosios dulkės dingsta toje kilnumo atmosferoje, kurią Jūs kuriate savo asmenybe ir kuri supa Jūsų darbus. Todėl niekas iš mūsų ir niekad negalvojo, kad *Jūs* būtumėte ar atsilikęs, ar pasenęs, ar konservatyvus. Niekas iš mūsų ir niekad negalvojo, kad su *Jumis* nebūtų galima susitarti ir eiti vienu keliu. Kai grįžęs atpsakojau savo kolegoms pasikalbėjimą, Jūsų paskaitą ir diskusijas, jie buvo tokios pat nuomonės. Jūs patys galėjote pastebėti, kaip šiltai Jus studentai sutiko, žymiai šilčiau, negu vėliau atsilankiusius, tegul ir žinomus asmenis. Jaunimas Jus labiau gerbia ir Jumis žavisi, nes Jūs savo rankose kadaise turėtas galias nepanaudojote turtui įsigyti, smagiam gyvenimui susikurti, savo artimuosius aprūpinti, kaip tai yra padarę kiti katalikų veikėjai. Ne! Jūs pasilikote visuomeninis asketas. Jūs ir šiandien tuo pačiu keliu einate. Tai yra subjektyvinė Jūs asmenybės pusė. Priimkite jos apibūdinimą ne kaip pataikavimo žodžius, nes aš pats, kaip galėjote įsitikinti, *niekam* nepataikauju, net ten, kur toks žingsnis labai apsimokėtų, bet kaip tikrą ir nuoširdų daugelio mūsų pergyvenimą, kuriuo Jus pasitinkame politikos kelyje.

Iš kitos pusės stovi visuomeniniai Jūsų darbai. Jau ir anksčiau buvau girdėjęs apie tas sunkenybes, kurios Jus lydėjo, vykdant Lietuvoje žemės reformą. Tačiau smulkus Jūsų pačių pasipasakojimas apie kovas su aukštais Bažnyčios dignitoriais, apie skundus

Romai, apie Jūsų pačių bendradarbių prieštaravimus pastatė Jūsų veiklą į kitokią šviesą, negu ji kartais esti pavaizduojama apžvalginiuose straipsniuose ar paskaitose. Kaip savo kalboje esu pasakęs, taip ir dabar tebemanau, kad socialinės reformos Lietuvoje nebuvo anoniminės, nebuvo kurios nors grupės ar partijos pribrandintos ir įvykdytos, bet jos buvo vieno žmogaus nuojautos, valios ir užsidegimo vaisius. Ir to žmogaus vardą nešiojate Jūs, Kunige Pirmininke! Objektyvus istorikas negali to nepastebėti ir nepabrėžti. Jūs gerai žinote, kad "Rerum Novarum" apie nuosavybės nusavinimą *dar* nekalba. Todėl daugelis mūsų katalikų tokį nusavinimą ir laikė vagyste ir kovojo prieš Jus. Tačiau gili Jūsų nuojauta suvokė, kad nusavinimas nėra priešingas Kat. Bažnyčios doktrinai. Ir argi šita Jūsų nuojauta nebuvo patvirtinta "Quadragesimo Anno"? Jūs sėmėte savo mintis iš Bažnyčios dvasios ir krikščioniškojo turinio, tegul dar ir nevisur išreikšto oficialiais sprendimais. Štai dėl ko Jūs ir stovėjote socialinės pažangos priekyje, vesdami — kartais net tempdami, kaip ožį už ragų — ir kitus mūsų katalikų veikėjus. Ir jeigu Hohenschwangau viešai pasakiau, kad socialinės reformos Lietuvoje yra *Jūsų* nuopelnas, tai čia buvo taip pat ne pagyras, bet šventa istorinė tiesa. Kur krikšč. demokratų partijos tokių pažangių, toliaregių ir giliaregių žmonių neturėjo, kur buvo laukta oficialių pareiškimų, ten konservatizmas laikėsi ir ten jokių ypatingesnių socialinių žygių nebuvo padaryta (Ispanija, Italija, Austrija, Lenkija). Taigi *Jūsų* darbai, kuriais šiandien *visi* didžiuojasi ir kurie Lietuvą padarė pažangesnę už daugelį kitų kraštų, buvo Jūsų asmens išreikšti, praspausti ir įvykdyti.

Šitas tad dvilypis Jūsų pobūdis: Jūsų gyvenimo grynumas ir Jūsų darbų pažangumas — abu kyla iš gilios bei tikros krikščioniškosios dvasios — kaip tik ir patraukia mūsų dėmesį, įkvepia Jums pagarbos ir uždega mūsų širdis. Jums, Kunige Pirmininke, mes buvome ir liksime ištikimi. Jūsų kelias yra ir mūsų, jaunesnės katalikų kartos, kelias.

2. — Tačiau tokiu pat entuziazmu negalėčiau kalbėti apie pačią krikkšč. demokratų partiją. Sukurta prieš keturiasdešimt metų, ji daug ko stokoja ir savo programoje ir savo veikiančiuose žmonėse.

Tiesa, *možosios* programos, kuri šiandien yra neįmanoma, nes mes nežinome tų konkrečių sąlygų, kurias Lietuvoje rasime

ir kurios nulems kiekvienos programos *kaip*. Vis dėlto galima ir reikia jau turėti *didžiąją* programą arba tąjį valstybinį idealą, kurį kiekviena partija pasistato ir kuris apsprendžia partijos dvasią bei jos pobūdį. Tokią didžiąją programą arba tokį idealą turi ir Jūsų vedamoji partija. Ji turi jį jau seniai. Tačiau ne tik man vienam atrodo, kad šiame ideale esama didelių spragų, kurios kaip tik kelia nepasitikėjimo ir nepasitenkinimo krikšč. demokratų partija. Tebūna man leista keletu pavyzdžių pavaizduoti šių spragų buvimą.

a) *politinėje* srityje mums nepatinka per didelis įstatymų leidžiamosios valdžios (seimo) kompetencijos išplėtimas, kai nuo jos priklauso ir prezidentas su visa vykdomąja valdžia ir net teismas. Atrodo, kad krikšč. demokratų anksčiau padarytas apsisprendimas už prancūziškąją sistemą ligi šiol nėra peržiūrėtas. Taip pat mums nepatinka perdidelis politinių organų (seimo, min. kabineto, ministerijų) apkrovimas socialiniais ir kultūriniais uždaviniais. Gal seniau tai buvo neišvengiama. Tačiau ar šiandien krikšč. demokratų partija galvoja apie šių uždavinių nuėmimą ir jų atidavimą kitiems organams, kurie būtų taip pat valstybiniai, bet jau nebe politiniai? Ar galėtų krikšč. demokratų partija apsispręsti už didesnę valstybės decentralizaciją, negu ji yra buvusi ligi 1926 metų?

b) *Socialinėje* srityje mes visų pirma pasigendame profesinio principo išryškinimo ir jo vaidmens valstybėje ne tik privatinės (prof. sąjungos), bet ir *viešosios* teisės pagrindu. Šitas dalykas yra labai svarbus ir jį stipriai pabrėžia pop. Pijus XI. Ar žada krikšč. demokratų partija šį principą įjungti į valstybės sąrangą ir kaip? — Taip pat mes pasigendame atlyginimo problemos ryškesnio sprendimo, kurio norėjo ir Leonas XIII ir Pijus XI. Seniau Lietuvoje veikusią ir pačių krikšč. demokratų partijos sukurtą mechaninių kategorijų sistemą laikome nevykusia socialinio teisingumo atžvilgiu. Ar krikšč. demokratai yra radę kurią kitokią sistemą? — Jūs, Kunige Pirmininke, savo paskaitoje esate minėję ir net pabrėžę, kad krikšč. demokratų partija darbą yra visuomet gynusi prieš kapitalą. Šiam dalykui mes visi labai pritariame. Tik norėtume matyti formuluotus principus, kuriuose šita darbo pirmenybė išeitų aikštėn socialinio gyvenimo plote.

c) *Kultūrinėje* srityje mes pasigendame aiškios privatinės iniciatyvos persvaros prieš valstybinę iniciatyvą. Šitas principas

mūsų nuomone turėtų būti ne deklaratyvinis, bet struktūrinis, vadinasi jis turėtų apspręsti pačios valstybės sąrangą, o ne tik būti gražiai paskelbtas. — Nuosekliai mes pasigendame kultūrinių organų vaidmens valstybėje taip pat *viešosios* teisės pagrindu. Ligi šiol šioje srityje krikšč. demokratų partija, atrodo, buvo mažiausiai pažangi — bent praktikoj. Ar dabar ji yra pasiryžusi duoti kultūrinei valstybės gyvenimo sričiai naujų formų?

Štai tos greitomis mano paminėtos spragos, kurių mes regime krikšč. demokratų didžiojoje programoje ir kurios mūsų pažiūra turėtų būti užpildytos. Valstybės išsivystymas — ir supratimo ir buvimo atžvilgiu — yra padaręs didelių šuolių. Todėl jis dabar ir turėtų būti išreikštas kitaip, negu prieš 40 metų, kada iš tikro dar daug kas buvo pumpuruose. Sumoderninta krikšč. demokratų partijos programa, atrodo, būtų paties laiko reikalavimas. Ar apie tokį sumoderninimą galvojama, ar norima pasitenkinti tiktai mažosiomis dienos programomis? Tai nėra kr. demokratų programos kritika. Tai tik keletas paklausimų, kurie galėtų daug ką paaiškinti mūsų santykiuose ir pasireiškusiuose skirtumuose.

Liečiant kr. demokratų partijos veikiančiuosius žmones, reikėtų pasakyti, kad jie neturi, deja, nei Jūsų, Kunige Pirmininke, gyvenimo grynumo, nei darbų pažangumo. Kai šiandien tremtyje dairausi tarp Jūsų partijai priklausančių ar bent simpatizuojančių asmenų, labai nedaug randu tarp jų tokių, kurie visuomeninei veiklai atsidėtų, kaip kadaise Jūs vedami idealizmo. Daugelis, labai daugelis veikia suinteresuotai ir šitas jų interesas prasikiša labai ryškiai. Jų naudojamos priemonės nebėra idėjos galybė, bet dažnai pinigas ir asmeninės ambicijos. Net toks dalykas kaip Šventojo rašto išleidimas neapsieina be kai kurių katalikų pasipelnymo. Jie neturi Jūsų visuomeninio asketizmo: yra linkę visų pirma psirūpinti patys, ieškoti garbės be darbų ir susnūsti ant Jūsų asmens nuopelnų. Jūsų vardas, Kunige Pirmininke, yra nuolatos jų lūpose. Jie didžiuojasi Jūsų nuveiktais darbais, tarsi šie darbai būtų padaryti ne Jūsų, bet *jų* rankomis. Tuo tarpu patys iš tikro nieko nekuria ir, kas blogiausia, nerodo pastangų kurti. Jie prisidengia Jūsų šešėliu ir eina paskui Jus, Jūsų energija pridengdami savo neveiklumą ir lėkštumą. Aš turiu atvirai pasakyti, kad Jūsų partijai šiandien stinga vadovaujančio elito, kuris tęstų kilnias Jūsų pastangas ir keltų visuomenėje

pagarbos, kaip Jūs patys kėlėte ir tebekeliate. Juk gal tik viena komunistų partija yra daugiau anoniminė jėga. Tuo tarpu visos kitos aprtijos, ypač katalikiškosios, atsiremia į visuomenės pasitikėjimą turinčias asmenybes. Partijų gajumas priklauso nuo joms vaodvaujančių asmenų dvasinio gajumo. Ar šiuo metu Jūs, Kunige Pirmininke, galėtumėte nurodyti kr. demokratų partijoje žmogų ar žmones, kuris ar kurie sugebėtų tęsti nesužalodami *Jūsų* liniją, nes tik ji kr. demorkatus rašė į Lietuvos istoriją?

Štai kaip tik šis dalykas ir kelia mums daugiausia nerimo. Mus ima baimė — aš pats esu net įsitikinęs, — kad kr. demokratai ateityje nevirstų katalikų konservatorių partija. neturėdami užsidegimo veikti nesuinteresuotai; nukreipę akis į tai, kas buvo; su įtarimu žiūrėdami į bet kuriuos naujus bandymus; neturėdami aiškesnių gairių ateičiai — jie lengvai gali pabijoti valstybės gyvenime radikalesnių reformų, ypač kultūrinėje ir socialinėje srityje ir virsti sustingusia, praeities laimėjimais besigiriančia grupe. Šita baimė nėra tik gryna galimybė. Po Jūsų paskaitos savo kalboje minėjau porą konservatizmo pavyzdžių; tai buvo dr. P. Karvelio projektas žemės ūkiui Lietuvoje tvarkyti, paruoštas Berlyne 1941 metais ir to paties Karvelio kr. dem. partijos programos pamatai, kuriuose kultūrinė ir socialinė sritis — kaip tik ateityje svarbiausios — yra nepaprastai mizernai ir konservatyviškai aprašytos (plg. 16 - 18 psl.) Tai rodo, kad šiose srityse žmonės neturi ko pasakyti. Dr. Karvelis atstovauja kr. demokratų partijoj konservatiniam sparnui, kuris yra labai veiklus grynai politinėje srityje, kuris tačiau beveik neturi nieko socialinėje ir kultūrinėje srityje. Tačiau ar ne šis sparnas šiandien ima kr. demokratų partijoje viršų? Jūs, Kunige Pirmininke, apsikrovęs bendraisiais lietuviškaisiais reikalais gal nė nepastebite, kaip konservatizmas vis giliau leidžia šaknis Jūsų vadovaujamoje grupėje. Mūsų privatiniai ginčai, ypač socialiniais ir kultūriniais reikalais su kr. demokratų šalininkais mus baigia įtikinti, kad iš tikro šioje grupėje konservatizmo esama iki soties. Gal atsimenate mano pokalbį su inž. dr. Juozapavčium ir mok. Danisevičium ant viešbučio laiptų Jūsų akivazdoje mokyklų klausimu. Juodu abu yra uolūs kr. demokratų atstovai. Tačiau Jūs galėjote patys pastebėti, kaip labai atsilikusioms — laicistinėms pažiūroms jie atstovavo, neigdami privatiškų katalikiškųjų mokyklų, net katalikiškojo universiteto reikalingumą. Tai yra kr. demokratų kultūrininkai. Tas pat yra kalbantis

su kr. demokratų ekonomistais, kurie niekaip nesugeba nusikratyti kapitalistine dvasia ir suprasti, kad kraštas ne tuomet yra turtingas, kai kapitalo dydis yra išreiškiamas mechaniniu skaičiumi, bet tada, kai šis kapitalas yra kuo plačiausiai pasklidęs tautos masėse. O tokių žmonių — ir kultūrininkų ir ekonmistų — kr. demokratų eilėse mes sutinkame labai daug. Jie nėra sekę visuomeninės minties išsivystymo pastaraisiais dešimtmečiais. Jie yra pasilikę sustingusi šaka katalikų visuomeninio veikimo kamiene. Juk Lietuvoje katalikų spaudoje naujų minčių kėlė, naujų gairių tiesė ir naujų planų kūrė kaip tik tie žmonės, kurie šiandien tremtyje *beveik visi* nebepriklauso kr demokratų grupei.

Taigi: kr. demokratų partijos valstybinio idealo spragotumas ir daugumos jos atstovų konservatinė nuotaika yra tos pagrindinės priežastys, kurios nevieną šiandien verčia šia partija nebepasitikėti, laikytis nuo jos atokiau ir nepasisakyti už susijungimą su ja. Nuoširdžiai gerbdami Jūsų asmenį ir matydami jame idealizmo bei pažangos įsikūnijimą, mes vis dėlto nematome šių ypatybių išplitus partijos bent elite. Kr. demokratų partijos žmonės nepaveldėjo Jūsų, Kunige Pirmininke, dvasios. Štai kas mus labiausiai nuo šios partijos baido. Jos darbai ir laimėjimai yra perdaug susiję su Jūsų asmeninėmis pastangomis, kad mes glaėtume *tai* pamiršti ir be atodairos su Jūsų partija eiti vienu keliu, net jeigu ji būtų ir be Jūsų dvasios bei Jūsų linijos. Tai irgi nėra jokia kr. demokratų partijos kritika. Tai tik išsakymas to pergyvenimo, kurį mums kelia *dabartinė* kr. demokratų programos ir žmonių padėtis.

3. — Ar tai yra nebepataisomas dalykas? Leiskite, Kunige Pirmininke, man atsakyti į šitą klausimą kiek plačiau.

a) — *politinėje* srityje mes pasisakome už trijų valdžios galių (įstatymus leidžiamosios, vykdomosios ir teisiamosios) nepriklausomumą vieną nuo kitos (daugiau amerikoniška sistema); už socialinių ir kultūrinių uždavinių nuėmimą nuo politinių organų; už teismo kompetencijos išplėtimą ligi administracinių aktų.

b) *kultūrinėje* srityje už privatinės iniciatyvos aiškią persvarą prieš valstybinę, kuri būtų tik papildomoji; už kultūrinių reikalų išėmimą iš politinių organų kompetencijos, paliekant jiems tik kontrolės, bet ne pozityvaus tvarkymo teisę; už kultūrinę savivaldą, už kultūros paskleidimą plačiose tautos masėse.

c) *socialinėje* srityje pasisakome už nuosavybės apribojimą; už atlyginimo pagrindimą asmens, šeimos ir profesijos reikalais;

už profesinę savivaldą, išsivystančią nuo profesinių organizacijų ligi profesijų rūmų, turinčių įstatymų iniciatyvos teisę ir tvarkančių socialinio gyvavimo sritį; už šeimos specifinę globą.

Kiek jaučiu šie dalykai kr. demokratų didžiojoje programoje yra arba visiškai praleisti arba bent ryškiai nepasakyti. Vis dėlto jų įvedimas kr. demokratų partijos pagrindų nekeičia, jų negriauna, su jais nesusikerta, tik juos papildo ir pratęsia, o kai kur gal tik išryškina ir pabrėžia. Todėl Liet. Fronto programa savo esmėje yra ne kas kita, kaip kr. demokratų programos sumoderninimas. Kalbėti apie šių sąjūdžių *programinį* susiskirstymą būtų nesusipratimas. Tačiau čia tuoj iškyla ta nelemtoji "nepasaulėžiūrinė politika". Kaip tad su ja yra? Ar ji nėra kr. demokratų pagrindų paneigimas? Man atrodo, jog kr. demokratai bent teorijoje skelbia tokią pat "nepasaulėžiūrinę" politiką kaip ir frontininkai. Reikia tik ją suprasti taip, kaip jos autoriai supranta.

Galimas daiktas, kad "nepasaulėžiūrinės politikos" terminas yra nevykęs. Bet ligi šiol niekas nėra pasiūlęs geresnio išreikšti politinių organų nekompetentingumui tvarkyti pasaulėžiūrinius ir su pasaulėžiūra tampriai susijusius klausimus valstybės gyvenime. O kad politiniai organai šioje srityje yra iš tikro nekompetentingi, rodos, katalikai neabejoja. Juk kas gi yra katalikų amžinos kovos už savas mokyklas, už savą religinę laisvę, už savą spaudą, už savą moterystės tvarkymą, už savas mokslo ir meno institucijas, už savas kultūrines organizacijas — jeigu ne pastangos iš politinių organų pozityvaus ir tiesioginio tvarkymo išjungti šituos klausimus ir juos atiduoti tvarkyti tiems, kurie yra šioje srityje kompetetingi. Šitokio *katalikiškųjų* reikalų išjungimo juk neneigia nė vienas susipratęs katalikas. Jų neneigia ir kr. demokratų partija, tiesa? Katalikiškoji pasaulėžiūra juk jau nuo senų senovės yra išjungiama iš politikos ir mėgina tvarkyti savo gyvenimą pagal savo imanentinius dėsnius, o ne pagal politinių organų nutarimus. Bet argi negalima padaryti dar vieno žingsnio priekin? Ar negalima paneigti politikai kompetencijos tvarkyti *bet kokius* kultūrinius reikalus ir *bet kokią*, ne tik katalikiškąją, pasaulėžiūrą? Atrodo, kad šitoks žingsnis būtų tikrai logiška išvada. Taip Liet. Frontas ir elgiasi. Pop. Pijus XI kovojo už tai, kad politika neliestų altoriaus. Frontininkai pratęsia šitą popiežiaus kovą ir sako, kad politika turi neliesti ne tik katalikiškojo, bet ir *bet kurio* altoriaus. Ar dėl to mes blogai elgiamės? Kas supranta mūsų mintį, lengvai

gali pastebėti, kad mes apribojame ne pasaulėžiūrą, bet kaip tik *politiką*, suprastą ne subjektyvaus nusiteikimo ar individualinio veikimo, bet institucijų, organų, sistemų, vadinasi, *objektyvine* prasme. Subjektyvus politinis veikimas, kaip ir kiekvienas kitas žmogiškasis veiksmas, visados turi antgamtinės vertės ir nevertės pobūdį pagal žmogaus intenciją. Tai yra bendras krikščioniškojo gyvenimo dėsnis, kuris neišskiria iš savęs nė vieno veiksmo, taigi nė politinio. Kad politiniai subjektyvūs aktai būtų neutralūs, to niekas ir niekur nėra teigęs. Priešingai savo laiške. J. E. vysk. Brizgiui (1946 m. X.18) esu tai labai aiškiai pasakęs (5 psl.). Tačiau politika kaip sistema, kaip valstybinės institucijos turi turėti savo ribas.

Ir štai kai pereiname prie pasaulėžiūrinių reikalų, mes ir sakome, kad jų liesti ir juos iš esmės tvarkyti politika negali. Šiuo atžvilgiu ji yra *nepasaulėžiūrinė*, kaip yra nepasaulėžiūrinė medicina, biologija, istorija, teisė ir įvairios kitos profaninio objektyvinio gyvenimo sritys. Kaip medicina pasidaro nebe medicina, jeigu ji, peržengdama savo ribas, pradeda neigti sielos buvimą; kaip istorija pasidaro nebe istorija, kai ji, peržengdama savo kompetenciją, pradeda neigti Kristaus Dievybę; taip lygiai ir politika pasidaro nebe politika, jeigu ji mano turinti kompetenciją *visiems* piliečiams nustatinėti *vienodas* jų auklėjimo, šeimos, religijos, mokslo, meno ir apskritai kultūros normas. Šitos normos glūdi ne politikos srityje, kaip siela glūdi ne kūno funkcijose ir kaip Kristaus dieviškumas glūdi ne išviršinėse jo apraiškose. Jos glūdi pačioje kultūroje. Nenorėdami tad politikos paversti totalistine ir leisti jai elgtis taip, tarsi ji būtų žemiškojo gyvenimo aukščiausia viešpats, mes ir susiauriname jos veiklos sritis, išskirdami iš jos pirmoje eilėje pasaulėžiūrinius - kultūrinius reikalus. Štai tikroji "nepasaulėžiūrinės politikos" termino prasmė ir tikrasis jos turinys. Man atrodo, kad jis yra visiškai katalikiškas ir tuo apčiu priimtinas ir kr. demokratams. Galima svarstyti, *kaip* pasaulėžiūrinių klausimų išskyrimas iš politikos kompetencijos turėtų būti įvykdytas konkrečiame valstybiniame gyvenime. Liet. Frontas šiam reikalui renkasi jau išmėgintą pasaulyje kultūrinės savivaldos formą. Tačiau tokių būdų gali būti ir daugiau. Jeigu jų kr. demokratai turėtų, juos mielai pasvarstytume. Tačiau dėl paties principo atrodo, tarp šių dviejų sąjūdžių negalėtų būti nesutarimo. Nesutarimą žadina tiktai nenoras ar ne-

galia suprasti, kas norima "nepasaulėžiūrine politika" pasakyti. Reikia tik apgailestauti, kad aukšti asmens, net ir jiems tikrąją prasmę išaiškinus ir *primygtinai* išaiškinus, pasilieka savo nesupratime ir mums prikergia tokias tezes, kurių mes nė iš tolo nesame skelbę, kaltindami mus dėl to nekatalikiškumu ir Bažnyčios mokslo griovimu. Kaip šitokį jų elgesį kvalifikuoti, aš nežinau. Man yra pasilikęs įspūdis iš pasikalbėjimo Hohenschwangau, kad Jūs, Kunige Pirmininke, suprantate mūsų pastangas ne tik politiniu, bet ir katalikiškuoju atžvilgiu. Tikiuosi, kad šitas įspūdis nėra klaidingas. Vadinasi, principaliai net ir šiame, taip labai jautriame punkte, skirtumo aš nematau. Mes visi norime to paties, ko nori ir Bažnyčia. Jeigu ji šiandien oficialiuose savo pareiškimuose apie *bendrąją* kultūrinę demokratiją dar nekalba, tai jos doktrinos šios demokratijos principai aiškiai glūdi. Mes tad norime juos įspėti ir iškelti, kaip Jūs kadaise įspėjote ir iškėlėte socialinės demokratijos principus, įvykdydami juos Lietuvos gyvenime, nors ir prieš daugelio net ir aukštų asmenų norą.

Programiniu tad atžvilgiu, man atrodo, Liet. Frontas eina tuo pačiu keliu kaip ir visa krkščioniškoji demokratija. Nors šio vardo Liet. Frontas ir nenešioja, tačiau jo turinys ir jo valstybinis idealas yra krikščioniškas. Dar daugiau — jis yra *katalikiškas,* nes Liet. Fronto programoje yra įmta visi pop. Pijaus XI pageidavimai, kuriuos jis yra išdėstęs "Quadragesimo anno". Taip krikšč. demokratai savo programą kūrė atsiremdami į "Rerum Novarum", taip frontininkai ją stato naudodamiesi "Quadragesimo anno". Šį dalyką aš Jums, Kunige Pirmininke, galiu *patikrinti,* nes man tenka prie šios programos kūrimo stovėti labai arti.

Tiek dėl pačios programos. Kalbant apie frontininkų veikimą reikia pasakyti, kad jis dar tik pradedamasis, todėl neryškus, ne sistemingas, neturįs nusistojusio metodo ir tradicijų. Apie jį tad ilgiau kalbėti netenka. Tačiau jame jaučiama pastangų duoti jam tokią linkmę, kuri patį veikimą suderintų su programa, padarydama jį taip pat krikščionišką. Man teko matyti Liet. Fronto konferencijos Felbache nusistatymus veikimo bei taktikos atžvilgiu. Ten yra priimti tokie šiuo atžvilgiu principai: 1. visų aktyviųjų frontininkų asmeninis švarumas, 2. kuomažiausia kitų kritikos, o kuo daugiausia pozityviosios kūrybos, 3. absoliutus demagogijos paneigimas. Ar frontininkams pasiseks šituos principus apversti šimtaprocentine tikrove, galima abejoti, nes idealinės politinės

grupės niekur nėra. Tačiau pati linkmė pasirinkta sveika ir krikščioniška. Frontininkai deda didelių pastangų atitiesti tai įsisenėjusiai nuomonei, esą politika esanti nešvarus dalykas pats savyje, parodydami, kad politiką padaro tik nešvarūs žmonės. Manau, kad šiuo atžvilgiu taip pat skirtumo tarp kr. demokratų ir frontininkų nėra.

4. — Dabar tad norėčiau pastatyti atvirą klausimą: ar yra galimas bendras kr. demokratų ir frontininkų kelias? Atsakyti negalėčiau vienu kuriuo žodžiu. Ir *taip*, bet sykiu ir *ne*. Yra galimas, bet tiktai dviems sąlygoms: 1. papildyti krikščionių demokratų didžiąją programą; 2. pašalinti iš krikščionių demokratų partijos konservatyvųjį elementą. Kitaip sakant, *vienas kelias kr. demokratų su frontininkais yra galimas tik tada, kai ši partija virs pažangiųjų katalikų partija*. Tai būtų, be abejo, ne formalus jos vardas, bet jos esmė. Tačiau jeigu kr. demokratų partija pasiliks tokia, kokia ji yra dabar; jeigu jos programa nebus papidyta ir jos veikimas netaps pažangesnis, vienas kelias pasidarys neįmanomas. Jūsų vieno asmens, Kunige Pirmininke, neužtenka dviem sąjūdžiam sulieti į vieną. Mes visiškai pasitikime Jumis. Tačiau mes nepasitikime labai dideliu skaičiumi net ir artimų Jūsų bendradarbių, jie nei savo nuotaika, nei savo darbais socialinio ir kultūrinio pažangumo nerodo. O susivelti su jais į vieną kamuolį ir paskui kovoti iš vidaus, atrodo, netikslinga ir sąjūdžiui nesveika. Stiprus sąjūdis turi būti vieningas savyje. Skilimas yra prasidėjęs ne šiandien. Jau 1936 m. po "Romuvoje" paskelbtos deklaracijos "Į organinės valstybės kūrybą, ano meto "Rytas savo kritikoje parodė daug konservatinių polinkių, kurie tebesireiškia ir dabar ir kuriuos mums tenka nuolatos patirti įvairių pokalbių ar ginčų metu.

Principinio skirtumo tarp mūsų nėra. Užtat yra psichologinės nuotaikos, socialinių motyvų ir išsivystymo skirtumų. Bet ir jie yra pakankamai svarūs, kad šiuos du sąjūdžiu nuvestų ir dviem keliais. Ar tai būtų bloga ar gera, šiandien sunku pasakyti. Frontininkai, ką prof. Brazaitis ir pasikalbėjime ir savo paskaitoje iškėlė, nėra būtinai užsispyrę išeiti į valstybės gyvenimą partijos pavidalu. Jis teisingai pabrėžė, jog jei atsiras kas kitas, kas frontininkų idėjas imsis vykdyti, Frontas gali ir nesirodyti. Tačiau, jeigu to "kito" nebus, tuomet, be abejo, Frontas turės susiformuoti į partiją ir eiti į visuomenę su savo programa — ne tik

didžiąja, bet ir mažąja. Ar kr. demokratų partija gali būti tuo *kitu, kuris fronto idėjas imtųsi vykdyti ir kuriuo frontininkai galėtų pasitikėti? Aš pats stipriai abejoju. Tokių "tamošių netikėlių" esama ir daugiau. Štai dėl ko mes ir laikomės rezervuotai, girdėdami kaip karštai Jūs ginate vienos partijos reikalingumą. Kaip šį rezervuotumą išblaškyti? Pašalinti priežastis, kurios jį yra sukėlusios. Bet tai* jau yra ne mūsų galioje.

Atsiprašydamas už sutrukdymą Jūsų brangaus laiko, tačiau tikėdamas, kad pasikeitimas nuomonėmis gali būti naudingas, dėkoju Jums, Kunige Pirmininke, už malonų sutikimą dalyvauti pasiklbėijime, reiškiu Jums gilią pagarbą ir linkiu, kad Jūsų idealizmas ir kilni energija taptų visų mūsų jungtimi ir susipratimo laidu.

(pas.) *A. Maceina*

— — —

Pradžioje tarėme, jog šio laiško kai kurios mintys yra prasmingos ir šiandien, nors nuo jo rašymo jau yra prabėgę 40 metų. (Būdinga, kad Maceina į krikščionis demokratus žiūrėjo irgi iš 40 metų perspektyvos).

Pirmoje dalyje prof. Maceina apibūdina kun. Mykolo Krupavičiaus asmenį. Ir apibūdina jį teisingai. Mums šis apibūdinimas yra prasmingas ir įdomus šiandien kaip tik dėl to, jog per daugelį metų frontininkai ir jiems artimi žmonės ant Mykolo Krupavičiaus pečių sukrovė didelę kritikos naštą. Esą Krupavičius buvęs ir savanaudiškas, ir konservatyvus, ir "davatkiškas", ir intelektualiai ribotas, ir perdaug užsispyręs, ir nesukalbamas, ir t.t. Deja, Maceinos Krupavičius yra visiškai nepanašus į jo mokinių nupieštą Krupavičių. Jis yra ir švari asmenybė, ir ne savanaudis, ir ne turtų krovėjas, ir ne užsispyrėlis ir t.t. Kodėl Maceinos mokiniai ir šalininkai su savo vadu taip toli šiuo klausimu išsiskyrė ir yra viena iš frontininkų egzistencijos mįslių. (Visi šie kaltinimai Mykolui Krupavičiui yra atėję iš frontininkų lūpų įvairiuose su jais pokalbiuose per eilę metų).

Antroje laiško dalyje Maceina, nors sakosi nekritikuojąs krikščionių demokratų partijos, ją iš tikrųjų labai skaudžiai kritikuoja kaip atsilikusią nuo gyvenimo, konservatorišką, beveik darančią Bažnyčiai ir katalikams žalos. Jos (krikščionių demokratų partijos) programa yra pilna spragų, atsilikusi, neatliepianti į laiko reika-

lavimus, tad negalinti atstovauti progresyviajai katalikų minčiai bei moderniajai katalikų ir apskritai krikščionių visuomenei.

Dar skaudžiau Maceina kritikuoja krikščionių demokratų veikėjus (partijos "elitą"), kurie esą konservatyvūs, nekūrybingi, nepažangūs, savanaudžiai, iešką pelno net šv. Rašto leidime ir t.t. Tokis jų apibūdinimas esą frontininkus ir daugiausia baidąs nuo krikščionių demokratų partijos. (Kažin ką dabar prof. Maceina sakytų apie kai kuriuos frontininkus, kurių "rezidencijas" puošia Italijoje gamintos durys, kiniečių tūkstantmetinės vazos, Italijos marmuro laiptai, kurie turi vasaros ir žiemos "rezidencijas" bei riebias sąskaitas bankuose ir t.t. Kažin kiek socialinio konservatizmo, kapitalizmo ir švaraus gyvenimo pergyvenimo jis rastų tokiuose atvejuose?). Tačiau tokių dėmių Maceina prieš 40 metų matęs krikščionių demokratų vaduose (kaip jis vadina "elite").

Savo laiške Maceina pabrėžia net tris dideles spragas krikščionių demokratų "didžiojoje" programoje (suprask, lietuvių krikščionių demokratų politinėje doktrinoje). Tai partijos nusistatymas politinėje, socialinėje ir kultūrinėje srityje. Tas nusistatymas yra atsilikęs, nepažangus, neatstovaująs moderniajai krikščioniškajai visuomeninei minčiai. Tik frontininkai savo programoje esą pažangūs, jie yra atspėję moderniąją krikščionišką katalikišką mintį, kuri glūdi pasislėpusi Bažnyčios doktrinoje, tik jie gali patikinti, kad lietuviškasis katalikiškumas ateityje nebus apkaltintas konservatizmu ir atsilikimu. Esą krikščionių demokratų programa atspindi "Rerum novarum", o frontininkų programa atliepia "Quadragesimo anno".

Pagal tokią analogiją šiandienos frontininkai yra nepaprastai konservatyvūs ir atsilikę, nes "Quadragesimo anno" yra pralenkta ne tik paties gyvenimo, bet ir kelių naujų socialinių enciklikų, kurios "Quadragesimo anno" daro tik istoriniu, gyvenimą neatliepiančiu dokumentu.

Tiesa, prof. Maceinai rašant laišką (1948 m.) gyvenimas dar nebuvo pasikeitęs kaip dabar. Dar nebuvo Vatikano II suvažiavimo, dar nebuvo Pauliaus VI ir Jono Pauliaus II socialinių enciklikų, dar nebuvo išsivysčiusi Vakarų Europoje ir kituose kontinentuose krikščioniškoji demokratija, kaip ji yra šiandien, dar nebuvo Pietų Amerikoje skelbiama politinė teologija, dar nebuvo Kanados ir Amerikos vyskupų ganytojiškų laiškų tų kraštų ekono-

miniais klausimais, dar nebuvo JAV vyskupų ganytojinio laiško taikos ir branduolinių ginklų klausimais. Lygiai dar nebuvo paskelbta ir naujoji lietuvių krikščionių demokratų partijos programa bei 30 metų trukusi jos interpretacija gausiuose "Tėvynės Sargo" numeriuose.

Prof Maceina, deja, negalėjo atspėti visų šių pasikeitimų kaltindamas krikščionių demokratų partiją konservatizmu ir partijos vadus nekūrybingumu ir nepažangumu. Jis rėmėsi "Quadragesimo anno" ir manė, kad tai paskutinis žodis Bažnyčios socialinėje doktrinoje. Čia glūdi ir viena didesnių Maceinos klaidų. Jis nesuvokė, kad politinė mintis ir politinė veikla yra gyvi ir besivystą, paties gyvenimo, pačios istorijos šaukiami faktai, besikeičią beveik su kiekviena karta ir vis kitaip atsiverią kiekvienoje valstybėje.

Gal jis ir jo šalininkai vėliau tą faktą ir nuvokė, nes per ateinančius 40 metų nuo laiško parašymo, nei jis, nei jo mokiniai daugiau nei apie naująsias socialines enciklikas ir jų ryšį su frontininkų programa, nei apie gyvenimo iššauktus pasikeitimus nei rašė, nei per garsiai kalbėjo. Bažnyčios socialinei doktrinai vystantis, apskritai demokratijai bręstant, lietuvų krikščioniškajai demokratijai toms kaitoms vis iš naujo atsiveriant, frontininkų "konservatizmo ir nepažangumo" kritika nustojo bet kokio realaus pagrindo. Gyvenimas bei Bažnyčios socialinė mintis bei krikščioniškosios demokratijos doktrina nesustojo 1948 metais. Nesustos ir 1988 m. Naujos kartos, nauji dešimtmečiai, naujos mintys kils ir žlugs istorijos bangose atskleisdamos visuomet tik dalelę tiesos, žengdamos į priekį tik mažu žingsneliu.

Tačiau A. Maceinos kritika yra skaudi ir neteisinga ne tik dėl to, kad ji nėra ateities gyvenimo atspėjimu pagrįsta, bet ir istoriškai klaidi. Kas yra skaitęs 1905 m. lietuvių krikščionių demokratų partijos programą, negali nepastebėti, kad ji tuo metu buvo pažangiausia programa ir pavyzdys net liberalėjusiam Vakarų pasauliui. Iš tikrųjų net šiandien Jungtinėse Valstybėse ekonominė demokratija ir socialinių reikalų tvarkymas nėra tiek pažengę kaip 1905 m. krikščionių demokratų programoje. Jau nekalbant apie 1922 m. Lietuvos konstituciją, kuri atspindi tuolaikinę krikščionių demokratų doktriną.

Tiesiog sunku suprasti, kaip galima kaltinti krikščionių demokratų programą ar jų vadus konservatizmu, kai žvelgi į 1920

- 1926 m. paskelbtus Lietuvos įstatymus, pravestą žemės reformą, paskelbtą konstituciją. Maceina, tiesa, kritikuodamas iškelia tik žemės reformą ir jos nuopelnus priskiria tik Mykolui Krupavičiui, kuriuo "mes pasitikime". Jis visai nekalba apie partijos valstybinį veikimą 1920 - 1926 m. išskiriant žemės reformą, kurios vykdymą, kaip tarėme, priskiria tik kun. Krupavičiui. Tačiau net ir žemės reformą nevykdė tik vienas Krupavičius. Jam padėjo visa partija ir šimtai, gal tūkstančiai kitų žmonių. Tad pripažįstant Krupavičiui liūto dalį, visgi negalima atsilikimu ir nekūrybingumu kaltinti jo gausius bendradarbius.

Tačiau laiške A. Maceina trumpai išdėsto frontininkų programą, tardamas, kad ji esanti ir krikščioniška ir katalikiška. Bet būdingiausia, kad jis randa ją nesant nauja, bet tik krikščionių demokratų partijos programos pratęsimu ir paryškinimu (pabrėžimu). Reiškia jis pats pripažįsta, kad jo suformuluotos "nepsaulėžiūrinės politikos" tezės jau glūdi krikščionių demokratų partijos doktrinoje. (Juk negalima paryškinti, pratęsti, pabrėžti to, ko nėra. Ergo — tos mintys KD programoje yra). Ir tai absoliučiai teisingas konstatavimas, nors mes sutinkame su prof. Maceina, kad "nepasaulėžiūrinės politikos" terminas yra nevykęs. Tas terminas ir jo kai kurios interpretacijos vėliau yra padariusios daug žalos krikščioniškai politinei minčiai.

Maceina pakartotinai teigia, kad jo formuluota "nepasaulėžiūrinė politika" ir frontininkų programa iš esmės nesiskiria nuo KD programos. Jis sako, kad "programiniu" atžvilgiu Lietuvių Frontas eina su krikščioniškąja demokratija. Bet toks nusistatymas yra lygiai sunkiai išsprendžiama mįslė. Jei jau ir tuomet principinio skirtumo tarp krikščionių demmokratų ir frontininkų nebuvo, kodėl frontininkai taip spyrėsi prieš apsijungimą vienoje krikščioniškos inspiracijos partijoje? Kodėl LKDS ir LFB nepasisekė apsijungti ir per ateinančius 40 metų, nors pastangų buvo daug? Maceina savo laiške nurodo dvi "psichologines" ir "moralines" priežastis, kurios esą nėra "principinės". Tai krikščionių demokratų programos spragotumas ir krikščionių demokratų "elito" konservatiškumas, atsilikimas. Maceina taria, kad tik krikščionių demokratų partijai tapus pažangia partija ir iš jos pašalinus konservatyvųjį elementą, bus galima kalbėti apie vieningumą ar net vienumą. Tačiau jei šios dvi sąlygos buvo nerealios tuomet, jos visiškai fantastiškos šiandien. Juk po 40 metų tuolaikinio KD

ir frontininkų "elitas" jau yra išmiręs. Anuometiniai studentai šiandien jau yra profesoriai - pensininkai. Krikščionių demokratų programa ir veikimas yra per šviesmetį nutolęs nuo "Quadragesimo anno", kuriuo taip rėmės Maceina. O visgi šiandienos frontininkai lygiai purtosi vieningos lietuvių krikščioniškos politinės doktrinos. Kodėl?

Iš tikrųjų tai ne mįslė. Atsakymą į šį klausimą jau galima rasti Maceinos laiške. Bet tik *tarp* eilučių, ne tekste. Ir tą atsakymą jau visu ryškumu iškelia Lietuvių Fronto 40 metų (1948 - 1988) veikla.

Laiško prieštaravimuose Maceina aiškiai taria, kodėl krikščionių demokratų ir frontininkų vienybė nėra nei galima nei pageidaujama. Tie prieštaravimai, tie tarp eilučių teigimai, yra be galo ryškūs. Štai iš vienos pusės labai gražus Krupavičiaus apibūdinimas, jo asmens toks didelis ir prasmingas iškėlimas, jo asmenybės grožio pabrėžimas ir pakartotinas teigimas, jog "mes jumis pasitikime", o iš kitos — visiškas nepasitikėjimas jo vadovaujama partija ir jo pasirinktais bendradrbiais. Juk kaip gali žmogus, kuris yra toks švarus, "asketinis visuomenininkas", toks idealistas ir t.t. vadovauti partijai, kurios programa pilna spragų ir kurios "elitas" yra savanaudiškas, atsilikęs ir nekūrybingas? Kur čia logika? Juk jei Mykolas Krupavičius yra tokis, kokį jį vaizduoja Maceina savo laiško pradžioje, tai kaip jis gali vadovauti tokiai partijai ir tokiems žmonėms, kokius jis vaizduoja tolimesnėse laiško vietose?

Dar daugiau. Kritikuodamas krikščionių demokratų partiją ir jos veikėjus, Maceina vis kartoja, kad "programinio", "principinio" skirtumo tarp Lietuvių Fronto ir krikščionių demokratų nėra. Tėra tik "moralinės" ir "psichologinės" priežastys.

Šie prieštaravimai ir kai kurios kitos užuominos pagaliau pateikia atsakymą į aną mįslę: kodėl nei tuomet, nei dabar negalimas KD ir LF susijungimas vienoje krikščioniškų pažiūrų politinėje partijoje? Maceinos pateikta formmulė (KD virsti pažangia partija ir konservatorius pašalinti iš jos) tik silpnai pridengia tikrąją priežastį. O ta priežastis buvo tokia pat 1948 m. ir 1988 m. Liet. Frontas tariasi esąs pažangi, krikščioniška lietuvių politinė grupė, kuri atspėja laiko reikalavimus, o krikščionys demokratai yra atsilikę, nepažangūs, konservatyvūs. Iš tikrųjų nesvarbu, kad pakito Bažnyčios socialinė mintis, nesvarbu, kad pažangą padarė

KILNIAŠIRDIS LIETUVIS

M. KRUPAVIČIUS

Iš knygos ARKIVYSKUPAS JURGIS MATULEVIČIUS, Marijampolė, 1933 m. 261 - 267 psl.)

Didis buvo žmogus Bažnyčiai arkivysk. Jurgis Matulevičius. bet ne mažiau didis jis buvo ir lietuvių tautai. Arkivysk. Jurgis — mūsų tautos garbė ir pažiba. Tokių kilniaširdžių vyrų tik amžiais susilaukiama. Paskendęs Bažnyčios darbuose, jis niekad neišleisdavo iš akių ir savo tėvynės reikalų. Jis ja nenustodavo rūpintis, sekti jos gyvenimą ir tada, kai jam tekdavo gyventi toli nuo savo žemelės. Ir iš tolimų kraštų jis įstengdavo atsiliepti į svarbiausius ir opiausius mūsų gyvenimo klausimus. Jis rašo darbininkų reikalais. Jis sprendžia ir opų tautai žemės klausimą. Šituo reikalu kalba jis 1909 m. socialiniuose kursuose. Tam klausimui jis nutiesia mokslinį pagrindą ir nušviečia jį krikščioniškos etikos šviesa. Arkivysk. Matulevičius pirmutinis lietuvių toj

---

krikščionių demokratų programa, nesvarbu, kad gyvenimas apsivertė kone aukštyn kojomis. Nesvarbu, nes tai nėra svarbiausia priežastis. Tikroji priežastis yra *vadovavimas*. Jei Liet. Frontui bus visa palenkta, gal ir vienybė atsiras. Taigi iš moralinio taško žiūrint ir tuomet ir šiandien tikrąja nesutarimo priežastimi yra paprasta *puikybė*. Nesupratimas politikos esmės, nesuvokimas politinių partijų dinamikos, nejautimas istorinio pulso, nepaisymas aukštesnių tautinių ir politinės bendruomenės interesų. O virš visko sunkiai suvaldomas troškimas *vadovauti*. Štai visa mįslė ir jos sprendimas.

Štai kodėl LKDS ir LF niekuomet neapsijungė, nors tos grupės ir yra tik mažutės tautos, dar mažesnės atplaišos dalys, kurių egizstencijai vieningumas turėtų būti kaip vanduo gyvybei. Štai kodėl ir daugelio šviesių protų pastangos nuėjo niekais. Štai kodėl ir anas prieš 40 metų rašytas A. Maceinos laiškas yra prasmingas. Šių dienų perspektyvoje tarp eilučių išmėtytos mintys yra skaidriai aiškios ir nekomplikuotos. Istorija, nors dar ir nauja, yra gera mokytoja tiems, kurie nori būti jos mokiniais.

plotmėj žemės klausimą paliete. O kadangi jis buvo didis socialinių mokslų ir mūsų reikalų žinovas, kadangi jo nuosavybės ir žemės klausimai rėmėsi tradiciniu Bažnyčios tais klausimais mokslu ir buvo logiška išvada iš Leono XIII enciklikų, tad nieko nuostabaus, kad jis turėjo padaryti didelės įtakos jaunajai lietuvių krikščioniškosios demokratijos kartai, kuriai teko jau praktiškai spręsti nepriklausomoj Lietuvoj žemės klausimas. Žemės reformą, kokia buvo padaryta pas mus, nulėmė arivysk. Matulevičius savo minėtu mokslu. Jo dėka šiandien Lietuvoje žemės klausimas sutvarkytas tuo būdu, kaip norėjo Leonas XIII ir kaip mokė nuo senų senovės savo teorija ir praktika Bažnyčia.

Minint tad Bažnyčios pažiūrą į žemės sutvarkymo klausimą, pravartu bus susipažinti ir su to kilniširdžio lietuvio minėto mokslo pagrindinėmis mintimis.

Pirmiausia dėl pačios nuosavybės. Kas ją nustatė ir kieno tai padaras? "*Gamta, sako arkivysk. Matulevičius,*[1] *neįvedė jokio turtų padalinimo. Dievas niekam nepaskyrė atskiros dalies. Žemė turi būti visų žmonių maitintoja, turi tarnauti visai žmonių giminei*. Kokia būtų vedama ūkiška tvarka, kokie nusistatytų ūkiški santykiai, kaip būtų turtai padalyti, tas svarbusis tikslas niekad neturi būti atmestas, žemė niekad neturi nustoti buvusi visų maitintoja".[2]

Kas tad tą turtų padalinimą nustato? Ar Bažnyčia? Ne! "Bažnyčia — rašo arkivysk. J. Matulevičius, — dėl savo dieviškosios kilmės, dėl savo nepajudinamai pastovių dėsnių iškyla aukščiau visa to, kas mainosi žmonių susitvarkyme, *teoretiškai abejingai žiūri į visas tvarkymosi formas, kokios per laiką vedamos į ūkišką visuomeninę sritį,* kiek jos tiesiogiai nėra priešingos gamtos įstatymams ir Evangelijos dėsniams. *Tautos, gamtos įstatymų ir Evangelijos dėsnių nustatytose ribose, pačios gali tvarkytis, kaip jų numanymu, yra geriausia, o Bažnyčia kiek gali, taikosi prie tos tvarkos*".

Tiesa, Bažnyčia nuosavybės srity pasilieka sau teisę tarti žodį, bet tik ten, kur "bus liečiami teisingumo dėsniai, kur bus sprendžiama, kas teisinga, o kas ne, kas sutinka su gamtos įstatymu ir Evangelijos dėsniais, o kas jiems priešinasi. Tai nusakys teologas moralistas. Kur eina kalba apie grynai medžiaginius klausimus: kas žmogui yra naudingiau, kas jam duoda daugiau naudos, kas sėkmingiau veda prie gerovės — kompetentiškai spręs eko-

nomistas. Jei paklausime, kokiais evoliucijos keliais ėjo ekonomiškai ūkiškas sutvarkymas? Kas jame yra pastovaus ir nesikeičiamo, o ką laikas maino ir keičia? Kas yra nesimainomo, o ką laiko srovė nuplauna nuo paviršiaus ir neša į užmiršimą? Atsakys sociologas istorikas".

Svarbu dabar paimti Bažnyčios pasiliekamus sau spręsti klausimus, būtent, kas žemės nuosavybės klausime yra nustatyta gamtos įstatymo, kas Evangelijos dėsnių, ir ko reikalauja teisingumas.

Kiek mūsų sprendžiamasai klausimas liečia gamtos įstatymą, arkivysk. J. Matulevičius taip aiškina: "Jei nuosavybės teise suprasime tokią teisę, kokią turi asmuo prie tam tikro konkretiško daikto, pav., fabrikantas prie savo fabriko, žemės savininkas prie savo turtų, tai ji betarpiškai *yra pozityvinė, žmonių teisė, pareinanti nuo laisvos žmogaus valios ir valstybių susitvakrymo, ir dėl to ji gali keistis;* tik tarpiškai ar netiesiog yra tai gamtos teisė kiek tai remiasi teisės dėsniais, kuria turi žmogus iš gamtos įsigyti sau turtų, nepareinamai nuo betkurių žmonių parėdymų".

Pažymėtina, tačiau, kad jei čia kalbama apie gamtos nusatytą nuosavybės teisę, tai ji čia neplečiama ant visų daiktų. Gamtos įstatymas palaiko tik tą daiktų nuosavybę, be kurių žmogus, kaip protingas asmuo, negali pasiekti sau paskirtą tikslą. "Vienos rūšies turtai savo prigimtimi daugiau tinka privatinei nuosavybei, o kiti bendrajai; daug yra ir tokios rūšies turtų, kad gali būti gerai naudojami ir privatinėse rankose ir bendrame valdyme", rašo J. Matulevičius.

Bet ir tą gamtos įstatymo nustatytą nuosavybės teisę, valstybė turi pareigą normuoti išmintingais ir atitinkančiais teisingumo reikalavimui įstatymais. "*Tad nuosavybės ribas ir pareigas iš vienos pusės apibrėžia gamtos įstatymas, iš kitos žmonių.*[3]

Evangelija konkrečių nurodymų mūsų klausimui spręsti neduoda. Apaštalų laikais krikščionių tarpe randame komunistinio turtų valdymo būdų, bet randame ir nuosavybės. Apaštalai nuosavybės nesmerkia, jie randa ją tinkamą, smerkia tik netikusį jos naudojimą. Bet Evangelijoj randame viso gyvenimo bendrus pagrindus, kuriais galima spręsti visi gyvenimo keliami klausimai. Jos išstatytais meilės, teisngumo, pasiaukojimo dėsniais turi būti tvarkomas visas gyvenimas. Bažnyčia yra vienintelė teisėta ir neklaidinga Evangelijos mokslo reiškėja ir vykintoja, tad jos mok-

slą ir elgesį nuosavybės ir žemės klausimu turime laikyti sutinkančiu su Evangelijos dėsniais. Jos mokslas yra Evangelijos mokslas. O kaip Bažnyčios galvos — Popiežiai elgėsi ir mokė rūpimuoju mums klausimu, jau turėjom progos matyti pirmiau. Bažnyčia pati, kaip esu pirmiau minėjęs, į valdymo formų nustatymą nesikiša, palieka tai padaryti teisėtoms valdžioms, prisilaikant teisingumo ir gamtos įstatymų. Ji duoda mums bendrus nurodymus, tose ribose pati visuomenė gali tvarkytis savo noru ir nusimanymu. Teisių ir pareigų nustatyme svarbią rolę vaidina sąžinė. Bet "asmens reikalas, kuris rišasi su nuosavybe, gali sukelti godumą... kietą egoizmą; savininkas gali kenksmingai veikti visuomenę. Dėl to, be sąžinės, čia reikalingas ir kitas reguliatorius, stovįs visuomenės gerovės sargyboje. *Juo turi būti valstybė: ji turi užbrėžti išorinės teisinės nuosavybės ribas*.[4]

"Jei saugojam savo namus nuo perkūno įtrenkimo, rašo toliau arkivysk. J. Matulevičius, o mūsų laukus nuo vandens užliejimo, argi galime nieko nedaryti, matydami, kaip kapitalizmas griauna mūsų šeimyninius židinius, išnaudoja silpnas moterų ir vaikų jėgas, didina proletariatą. Jei imame į savo rankas gamtos eigą, versdami sau tarnauti smarkiausias ir pavojingiausias gamtos jėgas, ar nieko neturėtume daryti su ūkiško gyvenimo reiškiniais? Visuomenė gali ir turi paimti į savo rankas ūkiškojo gyvenimo eigą ir, gamtos įstatymų, politinio išmintingumo nužymėtose ribose, valdyti jį sąmoingai ir tikslingai.

Pagal H. O. Pesch'o žodžius: "*Negera yra ta valstybės tvarka, kurioje įsigyti bet kokios nuosavybės, tos teisės, kurios kiekvienas žmogus gauna iš gamtos, didumui yra negalimas, bergždžias svajojimas; neteisinga ta tvarka, kurioje negausinga žmonių saujelė turtėja ir gyvena visuomenės darbu; smerktinas, kas teisingai įgytų teisių neapsaugoja tinkamai*".

Tuo būdu valstybės pareiga budėti, kad kiekvieno teisės nebūtų laužomos; *turi normuoti gamtos įstatymo nustatytą nuosavybės teisę išmintingais ir teisingais įstatymais; turi įvesti tvarką turtų padalinime ir jų naudojime, kad tiktų savo tikslui*, t. y. nebūtų priešinga teisingumui ir visuomenės gerovei, žodžiu, valstybė turi taikinti ir privesti prie harmonijos vienetų reikalo su visuomenės reikalu; turi būti tuo mechaniku, kuris pritaiko ratus prie visuomeninės mašinos ir leidžia ją į darbą. "Ne žmogaus įstatymas" — kalba Leonas XIII enciklikoj "Rerum Novarum",

— bet gamta davė žmogui asmens nuosavybės teisę, kad *vyriausybė neturi teisės jos panaikinti, bet tik gali naudojimą aprėžti ir taikinti su visuomenės gerovės reikalavimais*". "Tie, kurie valstybę veda, savo įstatymais ir įsakymais turi padaryti, kad iš paties valstybės sutvarkymo pražydėtų gerovė, visuomeninė ir asmeninė".[5]

"Svarbūs uždaviniai gula ant valstybės pečių, bet kartu ir labai sunkūs, nes lengva peržengti ribą į vieną ar į kitą pusę. Kaip bendrą direktyvą, filosofija stato tokį dėsnį nuosavybės teisei reguliuoti: *Iš vienos pusės valstybė turi vaduotis dėsniais, nurodytais teisingumo ir gamtos įstatymų bei visuomenės gerove; iš antros turi turėti galvoje kultūros laipsnį, ant kurio visuomenė stovi, santykius ir konjunktūras, kurios su laiku šaly susidaro. Žodžiu, nuosavybės teisiškas valstybinis susitvarkymas turi eiti su gyvenimo pažanga. Jei jis stovi vietoje, kaip ąžuolas nepajudinamas, dažnai revoliucijos audra jį laužia ir parbloškia*".

Iš to, ką esame pasakę, aiškėja toji pozicija, kurią yra užėmę krikščionys sociologai tame mokslų mišiny, kokia mūsų laikais viešpatauja pažiūroj į valstybės rolę ūkiškai visuomeniškame tautų gyvenime. Individalizmas turi galvoj tik vienetų gerovę, nebodamas visuomenės gerovės, o valstybei palieka tik nuosavybės sargo rolę. Socializmas, priešingai, nori konfiskuoti vienetų teises visumos naudai, o nuosavybės teisės normavimą įduoda į valstybės rankas be jokių apribojimų. Bet katalikiškoji sociologija eina vidurio keliu: *kiek deda valstybei pareigos saugoti vienetų teises, tiek reikalauja iš jos, kad tos teisės būtų normuojamos visuomenės gerove*..."

"Matome tad, kokią plačią dirvą nuosavybės klausime krikščioniškoji pasaulėžiūra, ir praktikos ir teorijos srity, palieka žmonių savarankiškumui. Visa krikščioniškoji nuosavybės teorija yra apimta šiuose jau kartą minėtuose Leono XIII žodžiuose: "Dievas, žemės Viešpats, atidavė žemę naudoti žmonių giminei; tai vis dėlto nesipriešina vienetų nuosavybei, nes Dievas atidavė žemę žmonijai ne ta prasme, kad visi, be skirtumo, būtų jos savininkais, bet tuo būdu, kad, Pats neskirdamas žmogui bet kokios dalies valdyti, *paliko teisės tautų susitvarkymui ir žmonių rūpestingumui nustatyti ribas ir paskirstyti privatinę nuosavybę*. Pagaliau, kaip ji būtų paskirstyta tarp vienetų, žemė nenustoja tarnauti visuomenei, nes nėra žmogaus, kuris negyventų iš jos

vaisių". *Krikščionių tikyba brėžė mums bendras linijas, kuriomis turime mes vaduotis nuosavybės klausime, ji smulkmenų neliečia.* Ji yra kaip saulė, kuri savo dėsniais, lyg spinduliais, nušviečia žmogui turimą prieš akis erdvę, kad galėtų be pavojaus žengti į priekį, o jo širdy kuria meilės ugnį ir teisingumo nuovoką, tuo duoda jam pajėgos eiti drąsiai ir sąmoningai. *Bet ta šviesa naudojantis, turi žmogus pats ieškotis kelio, tos pajėgos sustiprintas, turi šalinti visas kliūtis kelyje sutinkamas.* Remdamiesi ūkiško gyvenimo faktų stebėjimu, tiriant uoliai praeitį ir dabarties padėjimą, turime patys ieškotis būdų ūkiškiems klausimams spręsti tuo būdu, kad vis arčiau eitume prie nurodytų Evangelijos idealų; turime taip susitvarkyti, kad vis ryškiau ir galingiau įsigalėtų žemėje dangaus karalystė ir jos teisingumas. Taip rašo Jurgis Matulevičius.

Ne mokyklos vadovėliui jis rašo šituos teisingus žodžius, ne tam rašo, kad rašyti, ar savo žinojimą parodyti pasauliui, bet rašo gyvenimui, kad įtikintų kitus ir savo mokslą įgyvendintų. Jo gilus įsitikinimas savo mokslo teisingumu leidžia jam pranašiškai įspėti žmoniją, jei ji neis žemės tvarkymosi *pažangos keliu ir stovės vietoje, kaip ąžuolas nepajudinamas, revoliucijos audra ją sulaužys ir parblokš.*

Panašiai kalbėjo ir Leonas XIII. Kada jam, paskelbus savo socialines doktrinas, tekdavo išgirsti nemaža iš katalikų pusės užsipuolimų ir įtarimų, jis atsakydavo: "Kogi tad norite, ar kad darbo žmones įduočiau socializmmui ir revoliucijai?" Ir savo išganingą darbą varė į priekį.

Lietuvių krikščioniškoji demokratija nuėjo tų dviejų Bažnyčios vadų ir žmonijos mylėtojų bei rūpintojų nurodytais keliais. Ji sutvarkė žemės klausimą jų nurodymais. Tuo būdu tapo įvesta į mūsų visuomeninius santykius daugiau socialinio teisingumo, padidintas ir sustiprintas ūkininkų luomas ir išvengta socializmo ir revoliucijos įsiviešpatavimo. Ir jiems nebus vietos mūsų tėvynėje tol, kol mūsų gyvenimas bus tvarkomas Leono XIII nurodytais dėsniais, kol bus laikomasi tradicinės Bažnyčios visuomeninės linkmės, taip gražiai arkivysk. Jurgio Matulevičiaus išaiškintos ir mums patiektos.

1. Žiūr. mano knygoj "mūsų keliai". (Leons XIII ir mes) Kaunas, 1921 m. 28 - 31 psl.
2. J. Matulevičius.
3. J. Matulevičius.
4. J. Matulevičius.
5. J. Matulevičius.

EVOLIUCIJA, TRANSFORMIZMAS IR ŽMOGAUS FENOMENAS

PRANAS JUCAITIS

Prieš pora metų, gilios senatvės sulaukęs, miręs prof. dr. Pranas Jucaitis ilgėliau domėjosi Tėvo Teilhard de Chardin teologinėmis ir filosofinėmis teorijomis. Dar kelis metus prieš savo mirtį prof. Jucaitis parašė tuo klausimu ilgesnę studiją, kurios kai kurias dalis čia spausdiname. Prof. Jucaitis buvo chemikas, ilgus metus dėstė Amerikos universitetuose ir buvo eilės profesinių draugijų ir korporacijų narys. Jis taip pat visą gyvenimą aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje. *(Red.)*

Santrauka

Organinės arba biologinės evoliucijos studija susideda iš trijų dalių: 1. pačios evoliucijos (tiksliau tariant — evoliucinio transformizmo), 2. gyvybės sintezės ir genetinės inžinerijos, ir 3. svarbiausio Teilhardo de Chardin veikalo *The Phenomenon of Man* įvertinimo gamtamokslio požiūriu, neliečiant filosofinių bei teologinių klausimų. Studijos tikslas duoti beveik pilną evoliucijos vaizdą, objektyviai įvertinant faktus ir kaikurias jų intepretacijas, kas nėra jau taip lengva; evoliucijonistas profesorius Herbert Ross pripažįsta, kad evoliucijoje gali būti daug kontraversijų, nes — pagal jį — "iškasenose nėra etikečių"... Profesorius Dodson evoliucijos teoriją vadina "fashion", profesorius Simpson vadina faktu, o profesorius Dobzhanskjy sako, kad evoliucija turėtų būti jėga, įbrukta į kiekvieną protingą žmogų! . . .

Yra labai daug sunkumų objektyviai išgvildenti ir pristatyti evoliucijos teoriją: evoliucijos definicija, ir kas yra faktas? įrodymas? kar yra "rūšis" (species?) Kaikurie autoriai nėra pakanakmai objektyvūs, ir dažnai jų svarstymuose prasikiša asmeninė filosofija bei pasaulėžiūra.

Pirmiausiai pristatomi vad. įrodymai, kaip jie yra minimi evoliucijos teorijos vadovėliuose (įrodymai iš anatominių ir morfologinių bei biocheminių panašumų, rudimentinių organų, embiologijos, paleontologijos ir genetikos, ir kt.), kurie paskui kritiškai įvertinami faktų šviesoje. Ypatingas dėmesys kreipiamas į paleontologiją, mutacijas ir gamtinę atranką. Iškasenos neparodo

nuolatinio palaipsniui floros ir faunos kitimo nuo amebos iki žmogus. Paleontoogija yra greičiau nedraugiškas evoliucijos teorijos liūdininkas. Tą pat galima pasakyti ir apie genetiką, — nėra genetinio ryšio tarp stambesniųjų gyvulių ir augalų rūšių.

Iškastinis žmnogus yra arba tikras žmogus, arba bezdžionė. "Tarpinės formos" (missing links) yra apgaulės arba paleontologinių klastojimų padaras. Išgarsintoji arklio evoliucija yra tiktai pakitimai arklių šeimos genealogijoje.

Visuotinoji, arba makroevoliucija, nėra įrodyta faktais. Evoliucijonistas profesorius Kerkut ją vadina daugių daugiausia tiktai darbo hipoteze?, o profesorius Ernst Mayr ją vadina tiktai postulatu. Tačiau vad. *mikroevoliucija*, arba genetinė kaita, yra tikras įrodytas *faktas, eksperimentais* įrodytas faktas. Daug nesusipratimų kyla iš apibūdinimo, arba tų dviejų "evoliucijų" supainiojimo. Evoliucinis trnsformizmas faktais nėra įrodytas.

Miller'io, Fox'o ir Oparin'o gyvybės pradžios susekimo bandymai nagrinėjami termodinamikos ir matematinės tikimybės požiūriu. Jie pagamino mažą kiekį aminorūgščių, kas neturi gyvybės atsiradimo klausimui jokios reikšmės. Dr. A. Kornberg'as irgi nesukūrė (arba nesusintetino) gyvybės, tačiau jo bandymai yra reikšmingi ta prasme, kad DNA polimeraza gali pagaminti virusinės DNA duplikatus ne tik pačioje ląstelėje, bet ir mėgintuvėlyje.

Teilhaard de Chardin veikalas *The Phenomenon of Man* nagrinėjams gamtamokslio požiūriu — fizikos, chemijos, paleontologijos, biologijos ir evoliucijos teorijos atžvilgiu. Teilhardas įvade pabrėžė, kad į jo veikalą privalu žiūrėti kaipo į išimtinai mokslo darbą, tačiau tikrumoje *The Phenomenon of Man* nėra mokslo veikalas, ir Teilhard de Chardin savo pažado neištesėjo.

Pirmoji dalis:
Evoliucija ir Transformizmas

Apie evoliuciją yra tiek daug prirašyta, kad gali kilti klausimas, ar dar iš viso yra reikalo apie ją rašyti? Ar dar liko neišspręstų problemų? Daug raštų prirašė didieji evoliucijonistai de Beer, Fisher, Ford, Haldane, Huxley ir Waddington Anglijoje, paskui Mayr, Simpson, Dobzhansky, Stebbins, Muller, Wright bei Goldschmidt Amerikoje — tai patys didžiausieji mokslo tyrėjai ir evoliucijos idėjos vadai. Prie tos ideologijos pirmūnų prisišlieja

daug ir kitų vardų, pavyzdžiui, Eiseley, Hardin, Smith, Carter ir kt. Jiems talkina didelis populiariatorių skaičius, o dar didesnis įvairios rūšies propagandininkų, kurie net nėra studijavę gamtos mokslų, ir daug įvairios rūšies žurnalistų. Prirašomi laikraščiai ir enciklopedijos, kur patiekiami nepilni ir dažnai visai klaidingi teigimai. Skaitytojas pakliūva į painiavų tinklą, ir susidaro problemos, kurias paskui reikia išnarplioti.

Imkime pavyzdžiui dr. V. Lito atvejį. Jis sako, kad "evoliucijos teorija yra kosminės apimties. Ši teorija, sako jis, siekia toliau, kaip gyvybė. Nuolatinis elementų persiformavimas principe taip pat esąs evoliucija. Vandenilio virtimas helium, arba radioaktyvių elementų transformacija, rodo evoliucijos dėsnio visuotinumą".[1] Čia turime klaidingų tvirtinimų daugiau, negu pačių sakinių. Cheminiai elementai nerodo nuolatinio persiformavimo (išskyrus radioaktyvumą, ir dirbtinę kaikurių elementų transformaciją ypatingose aparatūrose, pavyzdžiui ciklotronuose, kas visai nėra "nuolatinis dalykas"). Urano-238 "suprastėjimas" ar sumenkėijimas iki švino-206 yra ne evoliucija, o greičiau *de*voliucija, taigi kaip tik priešinga evoliucijai. O juk vandenilis virsta heliu saulėje, kur viešpatauja daugelio milijonų laipsnių karščio temperatūra, — tai kas čia yra bendro su gyvybės evoliucija?

Dar truputį apie tą vandenilio pavertimą Heliu. Juk principe tai nėra jokia "evoliucija", o vien tik paprasta aukštos temperatūros cheminė reakcija. Tiesa, kad saulėje tas procesas priklauso prie branduolinių reakcijų. Tačiau tą procesą chemikai ir fizikai gali pravesti ir vandenilio bomboje. Taigi, šitas vandenilio klausimas neturi nieko bendro su evoliucija. Reikia tik stebėtis, kad žmonės rašo apie evoliuciją visai nesusipažinę su taip svarbiu klausimu. Ir šis autorius nėra vienintelis. Deja!

Dr. V. Litas iškėlė "kosminių" reakcijų klausimą ir jo ryšį su evoliucija. Tai du visai skirtingi pasauliai.

NEORGANINIO PASAULIO ARCHITEKTŪRA

Kosmoso arba neorganinio pasaulio architektūra dažnai vadinama evoliucija, pavyzdžiui, žvaigždžių evoliucija[2] Pažiūrėkime, kaip profesorius J. L. Greenstein[3] vaizduoja žvaigždžių "evoliuciją": žvaigždės susidaro tirštėjant tarpžvaigždinėms dujoms; jos "gyvena" branduoline atomine energija, kuri gaminasi vandeniliui virstant heliu, paskui "evoliucio-

nuoja" ir pradeda mirti (lėta mirtimi, arba sprogdamos); jų likučiai išsisklaido erdvėje. Evoliucinėje ir mirties fazėje žvaigždės netenka savo masės dalies, išblaškydamos ją tarpžvaigždinėje erdvėje. Tie "pelenai" susimaišę su dujomis, dar turinčiomis kiek vandenilio, ir vėl kondensuojasi į naujas žvaigždžių generacijas, su kuriomis vėl kartojasi tas pats mirties ciklas. Tad mūsų saulė ir visas mūsų pasaulis, nors ir gana sklandžiai vairuojmas branduolinės vandenilio energijos, viena kryptimi nesustabdomai slenka šiluminės mirties linkui, — jeigu neatsiras koks nors gilus neištirtas kosmologinis veiksnys, kuris priešinga kryptimi pasuktų laiką ir antrąjį termodinamikos (entropijos) dėsnį.

Iš mirusios žvaigždės likučių susidaro kitos žvaigždės. Čia peršasi vienas palyginimas iš agronomijos srities. Ūkininkai kai kada sėja lubinus žaliai trąšai. Tie augalai savo šaknyse asimiliuoja azotą ir pagamina baltymus. Kai lubinus užaria, jie "miršta", supūva ir dirvą praturtina azotinėmsi trąšomis. Kai vėliau pasėji rugius ar kurį kitą javą, jie minta tais lubinų likučiais ir gražiai auga (panašiai, kaip iš žvaigždžių likučių atsiranda kitos žvaigždės arba kitokie dangaus kūnai). Taigi, ir tame lubinų ir rugių pavyzdyje nėra jokios "evoliucijos". Tai yra paprastas gamtos ciklas. Neorganinio pasaulio "evoliucijoje" yra pastebimas nuolatinis visatos "kietosios" medžiagos išsisklaidymas. Ateis laikas, kada visa medžiaga pavirs šiluma. Gi organinio pasaulio procesai eina kaip tik priešinga kryptimi. Pavyzdžiui, augalai suima šilumą bei kitas energijos rūšis ir ją sunaudoja augimui.

Profesoriai David Starr Jordan ir Vernon Lyman Kellog, dideli evoliucijonistai, savo knygoje *Evolution and Animal Life* labai pabrėžia pagrindinį skritumą tarp biologinės evoliucijos ir kosminės "evoliucijos".[4] Tarp jų yra šiokia tokia analogija, bet ne homologija. They are not true identities because not arising from like causes. ... The laws which govern living matter are in a large extent peculiar to the process of living... To regard cosmic evolution and organic evolution... as phases of one proces is to obscure facts by verbiage". Keliose savo veikalo vietose jiedu pabrėžia, kad biologinė evoliucija ir vadinamoji kosminė evoliucija yra visai skirtingi dalykai, ir net prasitaria, kad terminas "evoliucija" nėra visiškai priimtinas kaipo tam tikros mokslo šakos pavadinimas. Jiedu siūlo "bionomikos" terminą. Galima būtų sutikti su Jordanu, kad evoliucijos terminas yra labai dviprasmiš-

kas ir net daugiaprasmiškas, ir iš jo išvedžiojimų darosi aišku, kodėl kosmoso vizijonieriams atsiranda daug sunkumų sudaryti bendrą "kosmogeninę" evoliuciją arba sistemą.

Pastaruoju laiku daug dėmesio kreipiama į laisvus radikalus, pastebėtus tolimoje kosmo erdvėje. Jie yra neorganinio ir organinio pobūdžio, sotūs ir neprisotinti, pav. HCN, CN, OH, CH_3, ir daug kitų. Buvo manyta, kad iš jų galėjo išsirutulioti gyvybė. Ta proga profesorius Francis Owen Rice pastebi štai ką: "Medžiaga žino tik du pagrindiniu dėsniu: ji linksta užimti žemiausią potencinės energijos lygmenį, ir antra, ji yra linkusi pereiti didžiausios netvarkos būklę".[5] Iki šiol mes neturime eksperimentinio įrodymo, kad yra galima susintetinti gyvąją medžiagą iš negyvos, sako Rice, tačiau galima bent įsivaizduoti, kad tolimoje erdvėje palaidieji radikalai su nesočiomis molekulėmis gali sudaryti pastovias molekules, kaip pavyzdžiui, metaną, amonijaką, anglies dvideginį ir vandenį. Toliau, veikiant palaidiems radikalams, galėtų susipolimerinti ir gyvybei būdingos didelės molekulės, bet jos vėl suskiltų arba suirtų į mažiukes pastovias molekules ir viršuje minėtas ciklas vėl iš naujo turėtų prasidėti. Taigi, ir šituose kosmo įvykiuose nėra ryšio tarp medžiagos ir gyvybės. Išvadoje, evoliucijos nagrinėjime turime atsiriboti nuo vadinamosios kosminės evoliucijos.

ORGANINĖ EVOLIUCIJA — ORGANINIO PASAULIO ARCHITEKTŪRA

Kaip matėme, yra (ar bent buvo) problemų su kosmine evoliucija. Ir vėl kyla klausimas, ar yra problemų ir "organinio pasaulio architektūroje", arba, paprasčiau kalbant, organinėje evoliucijoje, kuri kartais vadinama ir biologine evoliucija, o dar geriau — evoliuciniu transformizmu. Pastarasis terminas yra geresnis. Jis labiau vartojamas prancūzų raštijoje. Kartais pasitaiko žodis transmutacija. Tų terminų reikšmę bandysime išsiaiškinti vėliau, išnagrinėsime jų definiciją, o čia tik pstebėsime, kad evoliucijos sąvoka yra dviprasmiška, pavyzdžiui, profesorius Shuyll kalba net ir apie architektūros ar drabužių evoliuciją (visai neminėdammas nei inžinieriaus, nei siuvėjo ar planuotojo, kuris juos projektuoja ir gamina). Taigi ir čia susiduriame su problemomis, ir gal dar su didesnėmis, negu žvaigždžių taip vadinamoje evoliucijoje.

MŪSŲ PROBLEMA

Aplinkui mus yra didelis įvairumas gyvulių ir augalų pasaulyje. Mes galime juos lengvai atpažinti ir atskirti vieną nuo kito (išskyrus bakterijas ir kitas žemesniąsias gyvybės rūšis). Tarp jų yra neperžengiami tarpai, skirtumai. Mes lengvai atskiriame šunį nuo katės, nors sistematikoje abu priklauso prie Felidae mėsėdžių. Yra tiesa, kad gyvulių rūšys aiškiai skiriasi ir kad tarp jų yra spragos — peršokimai; taigi, tarp rūšių nėra nepertraukiamo ryšio. Kita vertus, geologija su jos palentologinėmis iškasenomis mums parodo, kad senesnieji organizmai buvo paprastesni ir kad su laiku atsirado daug daugiau gyvūnijos, kuri buvo komplikuotesnė, negu ankstyvesnioji. Bet tarp jų buvo ir ryškus diskontinuitetas. Atsirasdavo vis naujos formos. Gyvybės istorijos pradžioje nebuvo stuburinių gyvulių. Paskui atsirado žuvys. Nebuvo gyvulių su kojomis. Vėliau atsirado amfibijos (varliagyviai). Kiek vėliau daug rūšių visai išnyko. Atsirado didžiuliai gigantozaurai. Kai kurios tokios ar panašios pabaisos siekė 25 - 35 m. ilgio. Tokie ir panašūs faktai sudaro paveldimumo ir kaitos problemą. Panašus kyla iš panašių individų, bet palikuonys nėra absoliučiai panašūs į tėvus, o kartais skiriasi net ir tarp savęs. Kaip tai įvyksta — yra mūsų problema, o kai kurie biologai atsakymo ieško vadinamoje evoliucijoje. Tai yra klausimas, kurį turime panagrinėti ir išsiaiškinti, kaip jis šiandien atrodo. Tai nelengvas klausimas, kaip pripažįsta evoliucijonistas profesorius Herbert O. Ross[6] sakydamas, kad evoliucijos hipotezės klausime gali būti daug kontroversijų, pavyzdžiui, yra ginčų net ir dėl pačių iškasenų, kuriam gyviui jos priklauso — juk tos fosilijos, pasak jo, neturi "užrašų" ir todėl esą kartais reikia pasitikėti iškasenų radėjo hipotetiniu galvojimu. Dėl tokių ir kitokių priežasčių evoliuciniai įvykiai negali būti ekstrapoliacija įrodyti su matematiniu tikslumu, sako profesorius Ross. Tačiau bandykime atpasakoti evoliucijos teorijas (ar hipotezes), įrodymų ar samprotavimų pagrindines prielaidas, kaip jas (arba juos, tuos įrodymus) mums pateikia evoliucijos šalininkai.

EVOLIUCIJOS TEORIJOS ĮRODYMAI

Argumentai už evoliuciją imami iš vad. struktūrinių panašumų — iš lyginamosios anatomijos, embriologijos, rudimentinių

organų, lyginamosios fiziologijos ir biochemijos, biogeografijos, geologijos ir paleontologijos, ir genetikos.

Lyginamosios anatomijos duomenys

Lyginamoji anatomija nagrinėja įvairių organizmų kūno dalių struktūrų ir organų panašumus ir skirtumus. Gyvulių karalijoje yra organizacijos planas, kurį galima pavadinti "dalių homologija". Iš tūkstančių pavyzdžių imkime tiktai vieną. Kaip mes galime paaiškinti, kad varlės, aligatoriaus ir triušio priešakinės kojos ir paukščio sparnas iš esmės yra sudaryti pagal tą patį planą? Tiesa, jie skiriasi išorine išvaizda ir funkcija, bet yra sudaryti iš panašių kaulų. Organinis pasaulis pilnas tokių pavyzdžių. Mes negalime jų paneigti. Evoliucionistai sako, kad panašūs individai kyla iš panašių. Broliai būna panašūs, nes jie gimė iš tų pačių tėvų ir todėl esą galima galvoti, kad panašumas tarp jų atsirado todėl, kad jie kažkada yra turėję bendrus protėvius.

Įrodymai iš embriologijos

Šis evoliucijos įrodymas gražiai aprašytas dr. B. Povilaičio[7] Lietuvių Enciklopedijos VI tome. Embriologija, arba išsivystymo anatomija, pagal Darwin'ą ir kitus galėtų būti vienu iš stipriausių evoliucijos įrodymų. Pasiremdamas Von Baer'o principu ir jį kiek pertempdamas, Haeckel'is sudarė vad. "biogenetinį dėsnį", arba rekapituliacijos dėsnį, kuris sako, kad "ontologija pakartoja filogeniją". Pagal jį organizmo embrijonas savo išsivystyme pereina įvairias stadijas, iš kurių galima susekti jo evoliuciją. Kai pažvelgi į evoliucijos vadovėlius, tai atrodo, kad ankstyvose stadijose žuvies, salamandros, viščiuko, triušio, karvės ir žmogaus embrionai yra labai panašūs. Jie ima skirtis tolimesniame vystymesi. Jei šitas dėsnis būtų teisingas, tai būtų evoliucijos teorijos triumfas — būtų galima susekti evoliucijos istorinę raidą. Pvz., gal būtų galima pasakyti, kad žmogus yra kilęs iš žuvų ar varlių.

Rudimentiniai organai

Vienas iš gana įtikinančių lyginamosios anatomijos aspektų yra rudimentiniai ("vestigial" arba pėdsakiniai) organai. Tai yra struktūros, randamos žmoguje (ir kituose gyviuose), į kuriuos žiūrima kaipo į protėvių organų likučius, kurie jiems savo laiku

buvo naudingi, o dabar yra sumenkėję ir tapo beveik nereikalingais, pvz. apendiksas.

Paleontologiniai evoliucijos įrodymai

Greta įrodymų iš panašumo, viena siš stipriausių evoliucijos įrodymų galėtų būti iš geologijos ir paleontologijos, taigi iš iškasenų arba "fosilijų". Jeigu paleontologija įrodytų *nuolatinį* ir *nenutrūkstamą* organizmų kitimą, tai evoliucijos teorija būtų įrodyta kaip tikras faktas. Kai pažiūri į geologijos erų bei periodų lentelę, tai atrodo, kad pirma atsirado žuvys, paskui vabzdžiai, amfibijos (varliagyviai arba batrakijai), ropliai, žinduoliai ir paukščiai. Iš to *galėtų* kilti mintis, kad iš žuvų atsirado varlės, iš varlių (ir bendrai iš amfibijų) ropliai, o iš jų paukščiai ir žinduoliai. Bendrai imant, fosilijos iškasenose randamos tokia eile, kad paprstesnės formos randamos sluogsniuose, priklausančiuose senesniam laikotarpiui, o sudėtingesnės arba komplikuotesnės gyvūnijos formos užtinkamos jaunesniuose žemės istorijos sluogsniuose. Ši formų *seka* galėtų biologui pakišti mintį, kad vėlesnės formos yra kilusios iš ankstyvesniųjų.

Kiti tariamieji evoliucijos įrodymai

Tarp jų minėtini yra biocheminiai ir fiziologiniai panašumai, biogeografija ir naujai atsiradusių rūšių izoliacija bei stabilizacija ir lyginamoji serologija. Svarbūs yra įrodymai iš genetikos. Čia įeina DNA ir RNA klausimas, genų mutacija, struktūriniai chromozomų pakitimai bei jų kiekis ląstelėse, ir natūralinė atranka. Apie jų reikšmę pakalbėsime vėliau.

PASIRUOŠIMAS EVOLIUCIJOS TEORIJĄ KRITIŠKAI NAGRINĖTI

Organinės evoliucijos teorija apima daug mokslų: chemiją, biochemiją, biologiją su zoologija ir botanika, fiziologiją, lyginamąją anatomiją, embriologiją, genetiką, paleontologiją su geologija, antropologiją ir kt. Todėl, norint ją tinkamai išlukštenti, reikia tam tiskslui ir tinkamai pasiruošti. Edward O. Dodson, zoologijos profesorius ir evoliucijos teorijos vadovėlio autorius[8] sako, kad rašymas apie evoliuciją yra "highly *fashionable*", — yra mada. Svetimomis kalbomis apie ją prirašyta labai daug straip-

snių ir knygų. Tačiau neviskas yra tiesa, kas apie ją pasakyta, — kartais dėl nežinojimo, o dažnai dėl tendencijos arba iš mėgėjiškumo bei diletantizmo. Net toks evoliucijonistas - genetikas Theodosius Dobzhansky, visą amžių dirbęs su *musele* Drosophila melanogaster, nutarė parašyti knygą apie *žmogų* ir jo kilmę[9] Įžangoje (XII pusl.) jis pripažįsta, kad nėra susipažinęs su žmogumi ir rašysiąs tik kaip diletantas ("I shall have to deal with some topics with which I possess only dilletantish familiarity"), — taigi rašo kaip mėgėjas. (Kodėl mėgėjas *turi* rašyti apie jam nevisai suprantamą dalyką?). Jis prisipažįsta, kad jo knygos duomenys tegali turėti tik "temporary utility". Esą mokslo teorijos yra nepatvarios, ir todėl gali būti kontraversinių nuomonių. Pagaliau savo įžangoje profesorius Dobzhansky primena Darwin'o (The Descent of Man) žodžius: "Daugelis čia išdėstytų pažiūrų yra labai spekuliatyvinės, ir kai kurios jų be abejo pasirodys klaidingos". Taip rašo didysis evoliucionistas, garsus profesorius ir musės Drosophila žinovas.

Todėl būtų pageidautina, kad autoriai pirma pastudijuotų spręstinus klausimus ir tik tada imtųsi plunksnos rašyti apie evoliucijos teorijas. Negalima pasikliauti tik vienu kuriuo autorium, ypač populiarizatorium, arba vienos kurios nors ideologijos propagandininku. Harvardo universitetą baigęs Norman Macbeth tyrinėjo evoliucijos teoriją 10 metų, lygindamas bei kritiškai įvertindamas evoliucijos kūrėjų - profesorių veikalus, prieš rašydams knygą "Darwin Betried".

Ir evoliucijonistas profesorius Herbert Ross[6] taip pat pataria būti labai atsargiem: "There is today controversy on many points of evolutionary theory". Esą įvairių sunkumų. Yra ginčų dėl pačių iškasenų. Kadangi yra reikalo pasitikėti hipotetiniu galvojimu, tai evoliuciniai praeities įvykiai negali būti ekstrapolacija įrodyti su matematiniu tikslumu.

Turime mokėti atskirti grūdus nuo pelų. Evoliucijoje būta apgaulės ir klastojimų. Prisiminkime tik du — Piltdown "žmogus" ir Hesperopithecus Pirmasis buvo sudarytas iš žmogaus kaukolės ir bezdžionės žandikaulio. Daugiau negu per 40 metų viso pasaulio evoliucijonistai laikė jį tarpiniu ryšiu tarp žmogaus ir bezdžionės. Tai turėjo būti evoliucijos fakto įrodymas, o Hesperopithekas buvo sudarytas pasiremiant vienu dantimi. Vėliau

paaiškkėjo, kad dantis priklausė senai išmirusiai kiaulių rūšiai, vad. peccari..., bet ne žmogui!

Reikia atsiminti, kad evoliucijoje du žodžiais sudaro kaikurių keblumų: kas yra "faktas" ir kas yra "įrodymas"? Dr. Raymond Nogar, OP,[10] bando įrodyti, ką evoliucijos teorijoje galima laikyti faktu. Teiraujasi žodynuose. Pašventęs tam klausimui kelis puslapius, pagaliau nutaria priimti "švelniausią" fakto definiciją, esą priimtą kriminalinėse bylose, kur kaltė negali būti įrodyta "beyond all doubt". Kalbėdamas tuo pačiu klausimu, botanikas ir genetikas profesorius G. Ledyard Stebbins[11] pastebi, kad jei mes tikime senovės Egipto, Babilonijos ir kitų civilizacijų buvimu, panašia logika turėtume tikėti ir evoliucijos faktu. Taip pat galvoja ir biologas profesorius G. Alexander, sakydamas, juk mes neturime tiesioginio įrodymo, kad George Washington gyveno, o betgi tikime, pasiremdami netiesioginiu įrodymu.[12] O pagal jį evoliucija turi bent netiesioginių įrodymų, (kurie faktinai yra "circumstantial", taigi atsitiktiniai ir netiesioginiai).

Yra sunkumų ir su evoliucijos apibūdinimu. Profesorius A. Franklin Shull evoliucijos vadovėlyje kalba apie drabužių ir namų evoliuciją. Julian Huxley rašo apie religijos evoliuciją iš mitų; vietoje religijos, jis siūlo humanistinio evoliucionizmo religiją.[13] Daug kas net iš mokslininkų organinę evoliuciją supainioja su socialine evoliucija.

Kitokios rūšies sunkumai kyla iš "species" — rūšies — definicijos. Jie atsirado, kai Darwin'as parašė (1859) veikalą "The Origin of species' — apie rūšių kilmę. Profesorius Louis Agassiz jam uždavė klausimą: jeigu rūšys neegzistuoja, tai kaip jos gali keistis? O jeigu yra tik paskiri individai, ir jeigu tarp jų ir yra pastebimi kaikurie skirtumai, tai kaip galima iš to kildinti rūšių kintamumą? Tas klausimas dar ir šiandien nėra išspręstas ir sudaro daug keblumų.

EVOLIUCIJOS ĮRODYMŲ ANALIZĖ IR KRITIŠKA APŽVALGA

Iš to, kas pasakyta, yra aišku, kad evoliucijos klausimas yra gana painus, ir reikia labai atsargiai elgtis su duomenimis, svarstant kiekvieną evoliucijos klausimą. Reikia laikytis didžiausio objektyvumo bei įžvalgumo, kas nevisada lengvai pasiseka dėl

RELIGINĖS LAISVĖS PRADININKAS

V. STAUGAITIS

Kun. M. Krupavičius savo knygoje "Krikščioniškoji demokratija" ("Tėvynės Sargo" biblioteka, 1948 m.) kalbėdamas apie krikščioniškosios demokratijos užuomazgą Vakarų Europoje visų pirmiausiai kalba apie jos pirmatakus Prancūzijoje: kun. Lamennais (1782 - 1854), dominikoną Lacordaire (1802 - 1861), Fridriką Ozanam (1813 - 1853) ir karininką ir dipomatą De la Tour de Pin Chambly. Tai vis pirmieji pumpurai krikščioniškosios demokratijos minties raidoje Vakarų Europoje. Tuo pat metu jų atsirado ir kituose kraštuose: Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Olandijoje ir kt. Tai buvo dar prieš "Rerum Novarum" ir prieš Karolio Markso "Manifestą", bet jau po Didžosios Prancūzų revoliucijos ir vystantis pramoninei revoliucijai. Modernusis pasaulis žengė pirmuosius atsargius žingsnius į nežinomą ateitį ir jame buvo daug sąmyšio ir nerimo. Modernėjo ir Bažnyčia ir valstybė tiek vidujinėje santvarkoje, tiek tarpusaviuose santykiuose. Į tokius sūkurius atėjo ir kun. Lamennais, Bažnyčios gyvenime įmynęs gilias pėdas ir turėjęs jai įtakos net po 100 metų. Jo socialinės

---

įvairių priežasčių, — pav., kaikurių autorių svarstymuose protarpiais pasirodo asmeninės pasaulėžiūros šešėliai, kurie užtemdo jų pačių čia pat aprašytus mokslo faktus. Apie tai pakalbėsime vėliau.

Morfologiniai argumentai ir struktūriniai panašumai

Bent pirmu žvilgsniu labai įtaigojančiu gali pasirodyti įrodymas iš panašumo. Tačiau reikia atsiminti, kad tai yra tiktai bendra evoliucionistų prielaida, kuri sako, kad organizmų panašumas reiškia jų giminingumą. Columbijos universiteto profesorius Thomas Hunt Morgan[14] sako: "In this sense the argumment from comparative anatomy, while not a demonstration, carries with it, I think, a high degree of probability". Ir profesorius A. Franklin Shull[15] pripažįsta, kad panašumas nėra tiesioginis evoliucijos įrodymas.

(Bus daugiau)

minties pėdsakų galima rasti Leono XIII (1878 - 1903) enciklikoje "Rerum novarum", Jono XXIII (1958 - 1963) — "Pacem in terris" ir Pauliaus VI (1963 - 1978) — "Popularum progressio". Ir nors dažnai viešai apie tai nekalbama, Lamennais minties gilūs pėdsakai glūdi Vatikano II deklaracijoje apie religinę laisvę — De libertate religiosa.

Abbe Hugues-Felicite Robert de Lamennais buvo iškilus, kiek keistas ir tragiškas asmuo. Visą savo amžių kovojęs už katalikybę ir Bažnyčią, gyvenimo gale jis buvo supasaulėjęs ir mirė be Bažnyčios patarnavimų. Ir visgi krikščioniškosios minties pasaulyje, ypač socialinėje srityje ir religinės laisvės srityje jis buvo katalikų pionierius, pradininkas.

Feli Lamennais, kaip jis buvo populiariai vadinamas, gyvenimas yra kaleidoskopas Bažnyčios grumtynių su prancūzų poapšvietos amžiaus apraiškomis. Dar šiandien religinės laisvės problemas studijuoją domisi jo nusisukimu nuo aršaus popiežių žemiškųjų galių primato skelbimo iki religinės laisvės pirmatako pozicijos. Tuometiniai katalikai filosofai lygiai stebėjosi jo nusisukimu nuo tradicinio tomizmo į tai, ką jis vadino tikinčiųjų "census communi". Teologams, gi, sunku suprasti jo visiškai nepagarbią kritiką, kurią jis buvo nukreipęs prieš "nusususį teologinį" mokymą. Savo ruožtu socialinio teisingumo ieškotojai jau seniai jo socialines mintis yra pritaikę įvairioms politinėms strategijoms. Šiame rašinyje ribosimės tik jo religinės laisvės mintimis. (Daug Lamennais ir apie jį medžiagos yra sukaupta Biblioteque National Paryžiuje, o anglas istorikas Alec Vidler yra išleidęs jo išsamią monografiją anglų kalba 1954 m. New York: Scribner).

Lamennais gimė 1782 m. St. Malo vietovėje, kur prieš 14 m. buvo gimęs Francois Rene de Chateaubriand. Jo tėvukas prie savo pavardės buvo prikergęs "de la Mennais" — nuo kalno. Šeimoje augo penki broliai, kurių vienas vėliau tapo kunigu ir turėjo Feli daug įtakos. Jam esant penkerių metų, mirė jo motina ir jį augino tėvas, padedamas Feli dėdės. Daugiau po dėdės sparnu, Feli daug skaitė, išmoko keturias svetimas kalbas ir jau kibo į biblinių kalbų studijas. Vėliau su broliu kunigu jis paveldėjo nuosavybę La Chesnaie vietovėje, kuri tapo jo namais ir jo šalininkų susirinkimo vieta.

Feli brolis tapo kunigu 1804 m. Netrukus po to ir Feli priėmė pirmąją komuniją. Abu broliai kartu gyveno ir studijavo,

bet nei vienas neturėjo formalaus seminarijos lavinimo. Jie daug skaitė iš Bažnyčios tėvų raštų, studijavo scholastiką ir kt. Jau tuo metu abu broliai kritikavo formalų seminarijų mokymą, kuris ribojosi tik brošiūromis vieton originalių šaltinių.

Tuo metu abu broliai parašė du veikalus, liečiančius prancūzų Bažnyčią: "Reflexion sur l'etat de l'eglise en France pendant le XVIII siecle" (1809) ir "Traditions de l'eglise sur l'institution des sveghes" (1814). Pirmoji knyga lietė katalikybės atgaivinimą po visa nusiaubusios revoliucijos, o antroji labai išsamiai dėstė popiežiaus primato klausimą. Čia jiedu pirmą kartą pabrėžė popiežiaus žemiškųjų galių skirtingumą, kurį anksčiau popiežiai dažnai sumaišydavo.

Pabėgęs nuo Napoleono į Londoną, Lamennais 1815 m. galutinai apsisprendė tapti kunigu ir kitais metais buvo įšventintas St. Sulpice katedroje Paryžiuje. (Napoleono policija buvo nusavinusi brolio Lamennais pirmmąją knygą dar jai esant spaustuvėje). Kunigystę jis priėmė turėdamas abejonių savo pašaukimu, tačiau iki 1833 m. jis buvo pareigingas kunigas ir, atrodo, buvo savo pasirinkimu patenkintas. Vėlesnės jo mintys ir bažnyčios nuotaikos jį nuo katalikybės nutolino. Jis buvo eventualiai suspenduotas, bet nebuvo ekskomunikuotas. Jo biografas kelia įdomų klausimą tardamas, kad gal pranašams ir socialiniams reformatoriams yra sunku būti Katalikų Bažnyčios kunigais, iš kurių laukiama visų pirmiausiai nekvestijonuoto paklusnumo. Sunku buvo ir Abbe Lamennais.

Pirmasis Lamennais veikalas susilaukęs plataus dėmesio buvo "Essai sur l'difference en matiere de religion", kuriame jis kritikavo teoriją, kad visos religijos yra lygios. Šis veikalas susilaukė daug pagyros hierarchijoje ir intelektualuose. Visa jaunoji kunigų karta tapo jo pasekėjais. Netrukus pasirodė antrasis veikalas "Defense de l'essais sur l'indeference en matiere de religion", kuriame jis savo tezes rėmė jau ne ankstyvesniu scholastiniu rezonu ir daviniais, bet "sensus communi", kuris kyla iš Dievo apreiškimo. Dėl šios apologetinės bazės pakeitimo, šis veikalas susilaukė lygiai daug dėmesio, bet jau labai kritikinio.

1824 m. Lamennais paskelbė naują "Jėzaus Kristaus sekimo" vertimą į prancūzų kalbą, kuris tapo klasikiniu vertimu. Šiuo laikotarpiu jis du kartus lankėsi Romoje, kur buvo šiltai priimtas popiežiaus Leono XII, kuris, tiesa, turėjo kai kurių rezervų dėl

Lamennais raštų. Popiežiaus parama jam buvo svarbi, bandant atnaujinti ir sumoderninti katalikybę. Tam reikėjo naujos apologetikos, paremtos nauja filosofija. Jame augo įsitikinimas, kad katalikybės renesansas bus galimas tik tuomet, kai Bažnyčia atsikratys savo priklausomumo ir paklusnumo valstybei.

1825 - 26 m. Lamennais išleido "De la religion considere dans ses rapports avec l'ordre politic et civil". Čia grūmėsi iš vienos pusės su liberalais, kurie religijos nepaisė, o iš kitos su monarchijomis, kurios neva valdo "iš Dievo valios", bet kurios tikrosios krikščionybės lygiai visai nepaiso. Jis galvojo, kad organizuotai visuomenei yra reikalingas vyriausias autoritetas ir toks dvasinis autritetas yra popiežius. Valstybei tokį autoritetą mažinant, griaunama pati visuomeninė tvarka.

Lamennais knyga pasirodė tuo laiku, kai Prancūzijoje augo nesutarimas dėl Bažnyčios įtakos valstybės valdyme. Vyriausybė matė Lamennais knygoje sau iššūkį ir sprendimo ieškojo teisme. Jis buvo apkaltintas monarchijos teisių pažeidimu ir nusikaltimu krašto įstatymams. Jo knyga buvo uždrausta.

Lamennais buvo praradęs viltį, kad jam pasiseks paveikti hierarchiją ar vyriausybę. Tačiau kai pastaroji pradžios mokyklas ir mažąsias seminarijas pavedė universiteto globai, hierarchija pasišiaušė. Lamennais apsidžiaugė, bet vėl turėjo nusivilti, kai popiežius įsakė vyskupams sekti karaliaus išmintimi. Lamennais širdyje galutinai užsimezgė sąžinės laisvės, spaudos ir auklėjimo laisvės pumpurai. Subūręs apie save geroką būrį jaunų kunigų ir pasauliečių, jis vylėsi sukurti naują filosofiją ir paruošti naują enciklopediją.

Stengdamasis išvaduoti Katalikų Bažnyčią iš pasaulinės valdžios varžtų, Lamennais priėjo išvados, kad ne tik Bažnyčia, bet ir visos religijos turi būti laisvos. Jis mokėsi iš Jono iš Paryžiaus, kuris jau XIII a. kalbėjo apie dvi atskiras galybes: Bažnyčią ir valstybę ir Marsilijaus iš Paduvos, rašiusio apie valstybės ribotumą ginant taiką. Nors tuo metu jis dar nebuvo galutinai apsisprendęs už visišką Bažnyčios ir valstybės atskyrimą, jis jau reikalavo Bažnyčiai visiškos laisvės, kurią vlstybė jai turėtų garantuoti. Jo ypatingas dėmesys buvo nukreiptas į jaunimo auklėjimą ir jo nepriklausomumą nuo valstybės. Auklėjimas ir švietimas nėra politinis aktas, bet Bažnyčios ir tėvų pareiga.

Valstybės mokymas yra ne tas pat, kas tėvų ir Bažnyčios auklėjimas.

1830 m. Karolis X abdikavo ir po liepos revoliucijos sostą užėmė Liudvikas Pilypas. Katalikybė kaip valstybinė religija buvo panaikinta. Sekė visa eilė prieš-bažnytinių išpuolių, įskaitant Paryžiaus arkivyskupo rūmų apiplėšimą. Tačiau kunigų stipendijos ir karaliaus teisė nominuoti vyskupus paliko. Popiežius ir karalius stengėsi laikytis 1801 m. konkordato. Į visa tai žvelgdamas Lamennais galutinai įsitikno, kad Bažnyčia turi būti laisva nuo valstybės.

Tuo metu Harel du Tancrel ir Abbe Gerbert sumanė leisti laikraštį, kuris būtų nauju katalikybės balsu vieton senojo, pasaulietinio ir anti-bažnytinio. Ir taip pasirodė "l'Avenir", kurio motto buvo "Dievas ir laisvė". Netrukus ir Lamennais įsijungė į jo redakcinį štabą, kuriame jau buvo Jean Baptiste Henri Lacordaire ir vėliau Charles Montalembert. Laikraštis ėjo tik vienus metus (1830 - 1831), bet turėjo prancūzuose milžiniškos įtakos ir pasėkų.

"L'Avenir" principai buvo labai aiškūs: absoliuti ištikimybė katalikybei ir popiežiui kaip jos vienybės centrui; visiškas Bažnyčios nuo valstybės atskyrimas ir laisvė bet kokiai religinei minčiai; mokymo ir auklėjimo išskyrimas iš universiteto globos; spaudos ir organizacijų laisvė; visuotino balsavimo teisė ir centrinės valdžios galių decentralizacija. Kai "l'Avenir" reikalavo vyskupų nominavimą pavesti tik popiežiui, policija numerį konfiskavo ir redaktorius patraukė į teismą. Bet Lamennais ir Lacordaire buvo išteisinti.

1830 m. gruodžio mėn. Lamennais įkūrė draugiją bažnytinėms laisvėms skleisti ir jos idėjoms puoselėti. Pavadinęs ją "Agence generale pour la defense de la liberte religieuse", jis nukreipė jos veiklą padėti vietinėms organizacijoms, kovojusioms už religinę laisvę. Po kelių susikirtimų su universitetu, draugija buvo patraukta teisman. Jis vyko senate, kurio narys, tėvui mirus, buvo Montalambert. Bylą draugija pralaimėjo, bet gavo reklamos, kurios už pinigus negalėjo nusipirkti.

"l'Avenir" nesitenkino vien Prancūzija. Jis savo žvilgsnį kreipė ir į kitus kraštus, kurie turėjo revoliucinius sukrėtimus ir kentė religijos persekiojimą, pirmiausiai į Lenkiją, Belgiją ir Airiją.

Netrukus "L'Avenir" gyvai įsijungė į krikščionių socialinį

sąjūdį ir kovojo už pagalbą varguomenei, nežiūrint, kur ji bebūtų. Redakcija aiškiai pasisakė už kovą prieš "neturtingumo raupsuotumą" kaip pagrindinį krikščionybės uždavinį. Taip "La'Avenir" įsijungė į pirmąsias krikščioniškosios demokratijos eiles.

"L'Avenir" sustojo vos tik metam prabėgus nuo jo įkūrimo, nes daugeliui neįtiko, kaip ir vėlesnė lietuviškoji "Aušra"". Seniems liberalams jis nepatiko, nes buvo per daug katalikiškas. Rojalistai jo nemėgo, nes jis buvo liepos revoliucijos šalininkas. Vyskupai nepakentė jo kovos už Bažnyčios ir valstybės atskyrimą. Pasauliečiams jis buvo nepriimtinas, nes jis buvo per liberalus. Visi minėti sluoksniai dargi negalėjo pakęsti balso iš šalies, kuris juos mokino kaip galvoti ir kalbėti. Vyskupai tad uždraudė seminaristams jį skaityti ir baudė kunigus už jo rėmimą. Bendradarbiai profesoriai buvo atleidžiami iš tarnybos ir popiežius apipiltas daugybe skundų.

Redaktoriai vylėsi, kad tiesioginė apeliacija į popiežių juos išteisins, nes jų vienintėlis tikslas yra ginti aukščiausius Romos Katalikų Bažnyčios interesus ir popiežiaus valdžią. Ir taip Lamennais, Lacordaire ir Montalembert 1831 m. gruodžio mėn. atsirado Romoje, kur jie buvo gerokai šaltai priimti. Tai buvo negeras ženklas. Popiežiaus audiencijos jie laukė kelias savaites, kurių metu jie surašė paaiškinamąjį memorandumą, kurį jie įteikė popiežiui Grigaliui XVI. Popiežius trumpai atsakė jį gavęs, bet ryšium su jų sukeltomis kontraversijomis jam reikią daugiau laiko jį studijuoti ir paruošti pilnam atsakymui. Todėl jis (popiežius) siūląs, kad jie grįžtų Prancūzijon ir lauktų jo instrukcijų. Audiencija vyko kovo 13 d. Po jos Lacordaire grįžo į Prancūziją, o Lamennais ir Montalambert sustojo Frascati, kur Lamennais toliau rašė savo "Affaires de Rome", kurį buvo pradėjęs Romoje. Po kurio laiko jiedu išsirengė kelionei į namus per Muencheną. Ten juos pasitiko Lacordaire ir atkalbinėjo nuo "L'Avenir" atgaivinimo. Vieton to jis siūlė savo draugams naują laikraštį "Revue Catholique".

Rugpiūčio 30 d. atsisveikinimo vakarienės metu Lamennais pasiekė žinia, kad popiežius specialia enciklika (Mirari) jo idėjas pasmerkė. Jų draugas kardinolas Pacca lydraštyje susumavo enciklikos mintis ir pranešė, kad Lamennais uždrausta rašyti ir jo knygos yra suspenduotos. Esą Lamennais, Lacordaire ir Montalembert rašo apie dalykus, kurie teisingai priklauso bažnytinei

vyresnybei. Jų siūlomos religinės laisvės mintys yra nukreiptos prieš teisėtus suverenus. Tikėjimo ir spaudos laisvės mintys, peršamos "L'Avenir", yra nepakenčiamos ir prieštaraujančios Bažnyčios mokymui, tiesai ir praktikai. Šventasis Tėvas daugiausiai kartėlio turi ryšium su jų kaltinimu apie Lenkijos nužudymą ir Belgijos suskaldymą bei vyriausybių, pasivadinusių liberalinėmis, elgesį.

Popiežiaus enciklika iš tikrųjų buvo nedviprasmiška. Ji tarė, kad kalbėti apie Bažnyčios atsinaujinimą buvo didžiausias jos įžeidimas. Sąžinės laisvė visiems yra didžiausia nesąmonė, be leidimo rašymas yra nepakenčiamas, tie, kurie kursto piliečius sukilti, priklauso šėtono, Bažnyčios ir valstybės atskyrimas yra neleistinas, o bendravimas su kitais krikščionimis labai skaudina popiežių. Pagaliau, kad suverenai turi laikiną valdžią visų pirmiausiai Bažnyčiai apginti.

Lamnennais ir Montalembert tuojau ir visiškai pakluso popiežiui ir kvietė savo šalininkus padaryti tą pat. Tačiau savo paklusnumo pareiškime jiedu savo minčių neatsisakė. Jie laikė, kad popiežiaus elgesys priklauso nuo jo politikos ryšium su šventąja sąjunga — Austrija ir Rusija, iš kurių jis laukė pagalbos ginant popiežiškas valstybes.

Lamennais pasitraukė į tėviškę ir čia tarė perrašysiąs savo filosofiją. Jis jau netikėjo popiežiaus gera valia įvesti katalikybę į laisvę ir socialinį teisingumą. 1833 m. Lamennais parašė "Paroles d'un Crovant", kuriame jis išdėstė savo mintis apie religinę laisvę ir visuomenės pertvarkymą, bet jau ne Bažnyučios globoje. Tuo tarpu Montelembert iš lenkų į prancūzų kalbą išvertė "La livre des pelerins polonais". Kai vertimas pasiekė Romą, popiežius rašė Tulūzos arkivyskupui, kad tų trijų vyrų paklusnmumo pareiškimas buvo netikras. Lamennais pakartojo savo paklusnumo pareiškimą, kuris, tačiau, skambėjo keistai, nes tuomet rašytamne laiške belgams jis tarė ir toliau darysiąs kaip tinkamas, nors tik pasaulietinėje sferoje.

Šis pasaulietinės ir dvasinės sferos atskyrimas dabar tapo pagrindiniu popiežiaus ir Lamennais nesutarimu. Popiežius Grigalius per Paryžiaus arkivyskupą Quelen reikalavo, kad Lamennais paklustų be jokių sąlygų, tą šis padarė arkivyskupo akivaizdoje. Buvo aiškiai matyti, kad Lamennais trokšta asmeninės ramybės.

Tačiau jo siela buvo sužeista. Jis prarado pasitikėjimą popiežium ir jo išmintim ir pradėjo abejoti pačios katalikybės tiesomis. Jo nusivylimas paklusnumo pareiškimu vertė jį leisdinti "Paroles", nors Montalembert jį nuo to atkalbinėjo. Veikalas pasirodė 1834 m. ir susilaukė kuo didžiausio dėmesio Prancūzijoje ir kituose kraštuose. Jis buvo parašytas bibliniu stilium ir kalba, suskirstytas kaip šv. Raštas ir naudojo abiejų įstatymų įvaizdžius, kurie buvo pritaikinti šventosios sąjungos, Prancūzijos ir Vatikano kritikai. Tačiau jis liko ištikimas pagrindinėms tiesoms, liečiančioms Švč. Trejybę, Kristaus dieviškumą, prigimtinę nuodėmę, atsilyginimą už nuodėmes bei Dievo Motinos užtarimą. Bet hierarchija jam negalėjo dovanoti už jo aiškų nusistatymą ir toliau įtakoti visuomenę, prieš "dangaus įkvėptus" valdytojus.

Manydamas, kad daugių daugiausiai Vatikanas jo knygą indeksuos, Lamennais nustebo, kai 1834 m. liepos mėn. popiežius paskelbė encikliką "Singulari nos", kurioje jo knygą specialiai pasmerkė. Du didžiausi kaltinimai buvo "nepaklusnumas" "Mirari vos" ir skelbimas "sensus communi" filosofijos.

Encikilika Lamennais labai skaudžiai įžeidė. Lacordare jau anksčiau pakluso Bažnyčiai ir nuo jo atsiskyrė tik trumpučiu laišku atsisveikinęs. Montalembert savo ruožtu, negalėdamas apsispręsti už Bažnyčią ar už laisvę, patarinėjo paklusti ir pats tai padarė 1834 m. Jiedu dar kurį laiką susirašinėjo, bet tuojau viens nuo kito nutolo.

Po dviejų metų išleistame savo veikale "Affaires de Rome" (1836 m.) Lamennais galutinai išsiskyrė su katalikybe. Jis kaltino Vatikaną savo prerogatyvų saugojimu ir nekreipimu dėmesio į socialinio teisingumo vykdymą. Jis ir toliau kovojo už visuomenės pertvarkymą iki savo mirties 1854 m.

Lamennais mintys ir idėjos rado atgarsio Katalikų Banžyčioje net po šimtmečio, nors dažnai teologai ir sociologai pro jas praeina tylomis. Tai išryškėjo Vatikano II suvažiavime ir ypač jo religinės laisvės deklaracijoje. Stebėtojų nuomone ta deklaracija turi specifinį amerikietišką charakterį ir tai yra nuopelnas visų, pirmiausia amerikiečio toelogo ir filosofo John Courtney Murray, S.J.

Tėvas Murray, jau tuomet žinomas katalikų filosofas ir apskritai pažangus mąstytojas, į pirmąją suvažiavimo sesiją nebuvo kviestas, nes jos pasiruošimui vadovavo kietas konservatorius

kardinolas Ottaviani. Tačiau kardinolui Spellman užsispyrus, valstybės sekretorius kardinolas Cicognani tėvą Murray pakvietė į antrąją sesiją. Čia Murray tuojau įsijungė į krikščionių vienybės sekretorijato darbą, kuriam vadovavo kardinolas Augustinas Bea.

Čia dirbdamas, Bea įpareigotas, Murray paruošė straipsnį apie žmogaus teises į laisvę religiniuose reikaluose. Dokumentas buvo plačiai paskleistas tarp vyskupų 1964 m. trečiojoje sesijoje. Tačiau toje sesijoje deklaracija, konservatoriams manevruojant, nebuvo balsuojama. Tik po ilgų diskusijų ji buvo priimta ketvirtoje sesijoje 1965 m. gruodžio 7 d. 2,308 basais prieš 70.

Paskutinėje redacijoje Murray nedalyvavo, nes sunki plaučių liga jį visiškai sulaikė nuo darbo. Tačiau galutinis dokumentas yra jo įtakos geriausias liūdininkas. Jo anksčiau puoselėtos mintys aiškiai prasikiša, kaip ir kai kurių kitų teologų, tarp jų Jan Willebrands, Yves Congar ir kt. Savo ruožtu Murray mintis diskusijose labai gynė Amerikos kardinolai ir arkivyskupai — Spellman, Cushing, Meyer, Ritter, Alter, Halinnan ir kt.

Diskusijose reiginės laisvės klausimais tėvas Murray ir jo bendraminčiai Lamennais vardo neminėjo, nes tai būtų buvę taktiškai neišmintinga. Tačiau minčių paralelė tarp kun. Lamennais ir tėvo Murray negalima aiškinti tik sutapimu. Murray aiškiai skolinosi iš Lamennais.

Kalbėdamas apie konstitucinės valdžios ribotumą, Tėvas Murray rašė: "Jos galios yra ribotos laikinaisiais žemiškosios valdžios reikalais. Ir šitos galios neprivalo būti naudojamos kaip instrumentai siekti Bažnyčios tikslų — jos vienybės išlaikymo ir jos misijos pratęsimo". Šalia skirtumo tarp žmogiško gyvenimo sakralinės ir pasaulietinės sferų, tėvas Murray matė skirtumą ir tarp visuomenės bei valstybės. "Valstybė yra tik viena politinės bendruomenės santvarka — viešosios teisės ir politinės administracijos santvarka. Apskritai 'politinė bendruomenė' reiškia asmeninę ir korporatyvinę laisvę, o 'valstybė' reiškia tą sritį, kurioje viešoji galia turi teisę naudoti savo priverčiamąsias galias. Šio skirtumo nepripažinti reiškia pripažinti valstybei totalitarinę jėgą". Valstybės priverčiamoji galia yra teisėta, kai ji siekia viešosios taikos, moralės ir teisingumo. "Pirmasis teisingumo reikalavimas yra žmonių laisvė, naudojimasis asmeninėmis ir socialinėmis teisėmis, tomis galiomis ir imunitetais, į kuriuos žmonės individualiai ir kaip bendruomenė turi pilną teisę".

Valstybė yra įpareigota suteikti Bažnyčiai laisvę siekti savo dvasinių tikslų jai norimais būdais. Tai buvo ir Lamennais valstybės ir Bažnyčios atskyrimo pagrindinis principas.

Iki Vatikano II suvažiavimo Bažnyčioje vyravo nusistatymas, kad Bažnyčios — valstybės santykiuose Bažnyčia yra aukštesnis autoritetas. Kun. Murray, gi, rašė: "antru žvilgsniu... religinė laisvė nėra tezė (kad idealiai valdžia turi išlaikyti Bažnyčios vienybę ir jos teises, nes klaida neturi teisių), kaip lygiai ji nėra hipotezė (kad ten, kur Bažnyčia nėra dominuojanti, ji turi toleruoti kitas religijas tol, kol ji taps dominuojančia). Antrasis žvilgsnis atmeta abu šiuos požiūrius... Iš šiandienos perspektyvos žvelgiant Bažnyčia nereikalauja iš principo teisinių privilegijų statuso. Bažnyčia principiniai reikalauja visose situacijose religinės laisvės sau ir tokios pačios laisvės visiems žmonėms".

To paties reikalavo ir Lamennais su savo "L'Avenir". Jiedu abu teigė, kad 'tiesa išsilaikys pačia savo vidine jėga".

Tėvas Murray ypatingai pabrėžė faktą, kad religinė laisvė yra pagrįsta prigimtine teise, kurią išpažįsta katalikai ir nekatalikai. Tai yra Dievo duota teisė, kurios negali atsisakyti ar kontroliuoti nei valstybė, nei Bažnyčia. Murray tai mato "mes, žmonės..." principe. O Lamennais "sensus communi". Tai yra samprata piliečio, kurio teisės išplaukia iš žmogiško orumo, bet ne iš Bažnyčios ar valstybės pavedimo. Tai yra nesunaikinama žmogiška teisė. Politinės, socialinės ir asmeninės laisvės kyla iš pačios žmogiškosios asmenybės gelmių. Tai yra prigimtosios teisės reikalavimas šiandienos istoriniame momente.

Taip religinės laisvės principą remdamas istoriniame momente, bet ne bažnytine jurisdikcija, tėvas Murray labai efektyviai sulaužė klasikinius ir teologinius Bažnyčios tėvų argumentus, kuriais jie naudojosi suvažiavimo pradžioje. Jis pasisakė už laisvę, kuri nebuvo nei apšvietos amžiaus liberalų laisvė, nei dvasinės malonės laisvė. Laisvė yra socialinės ir civilinės santvarkos laisvė, tai yra žmogiškosios asmenybės teisė patvirtinta civiliniu įstatmu..

Tai vis mintys, radusios jau šilto atgarsio Lamennais mąstyme. Visa XIX a. Bažnyčios ir valstybės santykių problematika atsispindi jo gyvenime ir veikloje. Savo kova už Bažnyčios ir valstybės atskyrimą jis visų pirmiausiai siekė Bažnyčiai laisvės. Jis lygiai kovojo už spaudos ir išsireiškimo laisvę, nes tikėjo, kad

POLITINIO GYVENIMO ETIKA

RODGER CHARLES, S.J.
su
DROSTAN McCLAREN, O.P.

(Tęsinys iš praeito Nr.)

Iš šitokios valstybės kilmės ir jos galių prigimties teorijos plaukia kelios svarbios išvados. Liuteronų požvilgiu, kad valdymo sąlyga yra valdovo tikėjimas Dievu, yra atmestas ir su juo anarchijos ir drastiško pasikeitimo galimybė. Politinė visuomenė yra žmogus kūrinys, nepriklausąs malonės, bet prigimties. Todėl nekrikščioniškos tautos gali sukurti teisingas ir teisėtas visuomenes, nes visi žmonės dalyvauja prigimtinėje teisėje, ant kurios valstybė yra kuriama. Šis argumentas vėliau buvo galingu ginklu tų rankose, kurie norėjo apginti Amerikos indėnų teises.[64] Jis taip pat suteikė atsakymą Machiavelliui: idėja, kad kunigaikščio nuosprendis visuomet turi remtis valstybės poreikiais, nežiūrint, kiek jie būtų anomalūs ar nemoralūs, nesutinka su prigimtinės teisės teorija. Atrodo, kad pirmieji, kurie XVI a. gale suprato machiavelizmo svarbą, buvo jėzuitų mąstytojai.[65]

---

tiesa išliks savo vidine jėga, be jokios pagalbos iš šalies. Šios kovos jis nelaimėjo dėl kelių priežasčių. Pirma, jis buvo dar per anskstyvas pranašas. Bažnyčia buvo nusigandusi politinių liberalų ir filosofinių radikalų ir užsidariusi savo "tvirtovėje" Antra, jo nusisukimas į liberalus tkinčiųjų tarpe kėlė abejonių jo pranašingumu. Trečia, jo raštų romantinis stilius ir kietas nusistatymas kaitino jo opoziciją. Kaip daugelis krikščionių pranašų, jis puolė į kraštutinumus ir tai baidė nuo jo galimus talkininkus. Pagaliau, jo tikėjimas, kad Bažnyčia atsivers laisvei tuo metu dar buvo per anskstyvas. Iš tikrųjų abejotina, ar jis pats tuo tikėjo, nes kitose vietose kalbėdamas apie ateities Bažnyčią tarė, kad tik ji viena turės dvasines galias, kuriomis laisvai paklus visi žmonės.

Lamennais nusisukimas nuo popiežiaus ir supasaulėjimas buvo vėliau kritikuojamas kitų. Tačiau ir po 100 metų jo mintys rado konkrečios išraiškos šiandienos gyvenime.

Popiežių pasaulinės valdžios klausimas buvo taip pat svarstytas.[66] Buvo tariama, kad pasaulinė ir bažnytinė valdžios yra skirtingų tipų ir kad bažnytinė neturi jokio prievartinio vaidmens pasaulinės atvžilgiu. Suarez diskutuoja šiuos klausimus istorinių Bonifaco VIII konfliktų ir įstatų kontekste ir prieina išvados, kad nežiūrint praeities reikalavimų ir teigimų, popiežiai neturi virš pasaulio jokios tieisoginės pasaulinės jurisdikcijos.

Politinio autoriteto, pagrįsto prigimtine teise teorija ir valdomųjų pritarimo reikalas kaupė savyje ne tik sampratą, kad politinis autoritetas gali būti įteisintas žmonių sutikimu ir kad tokis autoritetas (galia) turi būti naudojamas pagal prigimtinės teisės diktatus, bet, kad tokioms sąlygoms neegzistuojant, tokis autoritetas (valdžia) gali būti nuverstas; toks buvo, kaip matėme, šv. Tomo mokymas, kuris atsiėmė daug didesnio aktualumo XVI ir XVII a. sąlygose, kai norma buvo absoliuti monarchija. Suarez ypatingai teigė, kad kai bendruomenės pačiam gyvenimui gręso neteisingas valdovas, tuomet piliečiai turi teisės priešintis;[67] nuosprendis priešintis turi būti daromas tinkamame visos valstybės atstovų susirinkime — tačiau nėra abejonės, kad tokį nuosprendį galima daryti. Sąlygojimo griežtumai net sudaro dirbtinumo įspūdį. Realiose sąlygose buvo neįmanoma tokį nuosprendį padaryti, kaip buvo lygiai neįmanoma gauti ramiu būdu žmonių sutikimą valstybę kuriant. Tačiau šios kraštutinės sąlygos buvo naudojamos išvengti populizmui — neramios gaujos sprendimų, vedančių į anarchizmą. Buvo ieškoma sutaikymo tarp teisingumo ir tvarkingo galių perdavimo reikalavimų; šitokiame ieškojime, siūlomajame kaitos procese, dirbtinumas tuo metu buvo neišvengiamas. Šiandienos modernieji reprezentacinės valdžios metodai ir jų mechanizmai labai artimi Suarezo teoretinėms pastoviosios vastybės taikingos kaitos rekomendacijoms.

Taigi konstitualizmas ir valdžia gyventojų pritarimu buvo tomistų ginama, bet ši gynyba turėjo ribas. Veiksmas, kuriuo žmonės perteikia savo galias valdovui, nėra delegavimas ta prasme, kad bendruomenė pasilaiko tų galių kontrolę. Valdovui yra suteikiama visa galia ir tuo būdu jis, pačia fakto aptartimi, nepriklauso savo paties pozityviųjų įstatymų.[68] Tokia istorija sutiko su absoliučios monarchijos egzistuojančia realybe. Tai tačiau prieštaravo teoretiniam tomizmui, prielaidai, kad valdovas turi paklusti dieviškai pozityviajai ir prigimtinei teisei. Monarchas galėjo

tarti nesąs pajungtas savo paties pozityviems įstatymams — teisei, kai tuo tarpu jo valdomieji buvo. Tačiau ir jis kaip ir žmonės, negalėjo nepaklusti Dievo teisei — įstatymui, apreikštam ar prigimtiniam. Jei jis tai darė ir taip darydamas grąsė bendruomenės gyvenimui iš to išplaukiančiais neteisingumais, jis ir jo valdžia galėjo būti žmonių atmesta. Tai buvo vienas saugas katalikų absoliutizmo teorijoje. Kitas buvo galutinis atmetimas idėjos, pagal kurią monarchas gauna visas galias tiesiai iš Dievo — dieviškosios teisės teorija. Valstybės kilmė glūdėjo žmonių sutikime, pritarime — Bellarmino žodžais "karaliaus valdžia yra iš Dievo ne tiesioginiai, bet žmogiškųjų valių sutikime".[69]

C. Kai kurie nekatalikai ir pasauliniai mąstytojai po renesanso

Iki dabar mes kalbėjome apie politinės etikos vystymąsi katalikų tradicijoje ryšium su politinių galių kilme ir prigimtimi Bažnyčios istorinio patyrimo šviesoje. Tačiau nuo renesanso ir reformacijos į diskusijas įsijungė ir tie mintytojai, kurie neturėjo ryšio su katalikų tradicija, kaip ji iki to meto buvo suprantama.

Pirmasis svarbus pasaulinis politinis teoretikas buvo Machiavellis.[70] Kaip ir jo tautietis Marsillio iš Paduvos, jis buvo susirūpinęs savo krašte egzistuojančia politine maišatim ir, kaip Marsilio, dėl to jis daugiausiai kaltino Bažnyčią ir popiežiaus instituciją. Nors jis turėjo palinkimą į respublikonizmą ir teorijoje respektavo žmonių valią, jo liguistas rūpestis Italijos poreikiais lenkė ją į kunigaikščio asmens ir valios suabsoliutinimą; o galva, praktikoje valstybės kilmė glūdi tvirtavalio ir neskrupulingo kunigaikščio kapacitete sukurti tvarką, kurios reikia sveikai visuomenei. Nežiūrint jo girtinų motyvų ir jo pagarbos moralei teorijoje, praktiškai jis teigė, kad valdovui, besistengiančiam išlaikyti valstybę, tkslas pateisina priemones; pagrindinės valstybės galvos dorybės yra charakterio ir valios jėga, nuožmumas ir pagrindinių tikslų siekimas. Matydamas, kad praktiniame gyvenime chaosą galima nugalėti tik stipria akcija, jis matė jėgą kaip valstybės kilmę ir kunigaikštį, kuris turėjo naudoti bet kokias, jo manymu, priemones saugumui ir tvarkai išlaikyti. Machiavellis visai nesidomėjo teisingumu, prigimtosios teisės morale, kurios valdovas turėjo būti ar viešąja gerove, kuri neleido valdovui naudoti bet

kokias priemones siekiant savo tikslų.

Religinės srities teologai ir polemikai, kurie svarstė politikos moralę iš protestantų požiūrio, skirstėsi į dvi šalis: liuteronius ir kalvinistus.[71] Pastarieji Prancūzijoje ir Škotijoje turėjo kivirčų su valdžia ir todėl savo raštuose pabrėžė teisę sukilti prieš valstybę. John Knox buvo šia tema labai iškalbingas, bet įtakingiausias raštas debatuose buvo anoniminio autoriaus Vindiciae Contra Tyrannos, išleistas Prancūzijoje 1579 m. Autorius jame teigė kad visuomenė yra grįsta dviem kontraktais; pirmame bendruomenė — karalius ir žmonės kartu — prieš Dievą imasi kurti išrinktąją tautą — Bažnyčią, palenktą tikram Dievo garbinimui; kitame karalius susitaria su savo žmonėmis valdyti gerai ir teisingai. Todėl žmonės turi teisę valdovui priešintis, kuris verčia juos tikėti netikrą religiją ar valdo neteisingai. Iš kitos pusės, kur dominavo kalvinistų įtaka, jie galėjo naudotis mokymu, sukauptu Jono Kalvino knygoje "Krikščionių religijos institutai" (1536 m.), būtent, kad visi tvarkingai sukurti autoritetai (valdžios) turėtų visų absoliutų paklusnumą, be jokios teisės jiems pasipriešinti. Ženevoje, kurioje Kalvinas įsikūrė 1541 m., tai buvo norma. Tačiau kai Institutai buvo išleisti lotynų kalba 1559 m., Kalvinas jau buvo savo nuomonę pakeitęs; jis pripažino aktyvaus pasipriešinimo teisėtai valdžiai galimybę.[72]

Liuterio nusistatymas politinės valdžios atžvilgiu jo gyvenime ir akcijoje rodėsi kiek neišlygintas, tačiau apskritai jo pavyzdys ir mokymas pabrėžė valdovui pasidavimą. Atmetęs autoriteto idėją Bažnyčioje, taip kaip ją katalikų tradicija teigė, jis turėjo priimti faktą, kad bažnytinė disciplina buvo reikalinga; bet kadangi Bažnyčia pačia savo prigimtimi to negalėjo padaryti, tą padaryti privalėjo valstybė. Išskaistintos bažnyčios viltis glūdėjo pasauliniuose valdovuose; pasaulinė valdžia tapo reikalinga reformų ir joms atsiekti būdų teisėja. Rezultatas — tautinė Bažnyčia, priklausanti pasaulinės valdžios.[73] Monarchui turėjo būti paklūstama, išskyrus kai jo įsakymai priešinosi šv. raštui. Net ir tuo atveju daugiausiai ką valdomasis galėjo daryti tai vystyti pasyvųjį pasipriešinimą; sukilimas buvo nepateisinamas net prieš suktą ir tironišką valdovą; tik Dievas galėjo jį bausti. Ryšium su jo ginču su imperatorium, Liuteris buvo pasiruošęs leisti opoziciją imperatoriui, bet griežtai laikėsi absoliutaus paklusnumo žemesniems kunigaikščiams. Vokietijos ūkininkams sukilus, Liuterio atsaky-

mas buvo, kad jiems nebūtų rodoma jokio gailesčio. Valstybėje negalėjo būti kito galios centro kaip kunigaikštis. Federalinė valstybės idėja, kad ji yra korporacijų korporacija, buvo pakeista į vienos korporacijos valstybę, kuri turi tiesioginę valdomųjų kaip individų kontrolę.

Nors absliutizmas nebuvo reformacijos produktas, bet išaugo iš sąlygų, susidėjusių po krikščionijos suskilimo ir nacionalizmo iškilimo, bet reformacija jį ugdė. "Protestantiškos" valstybės, dar laisvos nuo Popiežiaus įtakos, klimpo vis gilyn į konfliktą su imperatorium, atmesdamos paskutines jo pretenzijas jas kontroliuoti. Praktiškai jos turėjo pilną politinę ir religinę autonomiją ir vietinio bei valstybės kunigaikščio jėga, galia, buvo absoliutinė. Absolliutizmo pliusai patiko ir "katalikų valstybėms likusioms Katalikų Bažnyčios globoje. Ispanams tai nebuvo problema, nes jie didele dalim tvarkė italų reikalus ir turėjo didelę įtaką popiežiaus rūmuose ir tuo būdu galėjo įtakoti Bažnyčią Ispanijoje.[74] Prancūzams buvo kitaip. Jų atsakymas buvo "galikanizmas", kuris turėjo šaknis XIII ir XIV a. konfliktuose ir kuris atmetęs popiežiaus kontrolę, bandė prancūzus kiek galint daugiau išlaisvinti iš tarptautinės Bažnyčios kontrolės. Šv. Sostas ir pats suprato, kad bandymas ir toliau išlaikyti tarptautinę pasaulinę kontrolę nebuvo daugiau galimas; iš kitos pusės jis buvo per silpnas pasipriešinti neteisingiems katalikų monarchų užmojams, kurie siekė savo teritorijų ribose didesnio Bažnyčios kontrolės laipsnio.

Absoliutizmas ir dieviškosios teisės teorija ėjo ranka rankon, nes tasis absoliutizmas koncentravosi į karalių ir kunigaikščių reikalavimus, o šie reikalavimai buvo stipresni, jei buvo galima įrodyti, kad karaliai ir kunigaikščiai gavo savo galias ir jėgas tiesiai iš Dievo, be jokios žmogiškos intervencijos. Nors absooliutizmas ir galėjo būti suderintas su kontrakto teorija, teigiančia kunigaikščio politinės galios kilmę, ši idėja buvo aiškiai neliečiama, jei jai vykdyti nereikėjo žmonių sutikimo. Dieviškosios teisės teorija nebuvo nežinoma viduramžių Europoje, kaip mes matėme, bet Belarmino argumentai jos vietą katalikų tradicijoj gerokai sumenkino. tačiau dėl esamos padėties Prancūzijoje ir Anglijoje, ji išsilaikė kai kuriuose pasauliniuose ir protestantų teoretikuose. 1589 m. Prancūzijoje teisėtu sosto įpėdiniu buvo hugenotas ir jo "dieviškosios teisės" savinimasis būtų išsprendęs katalikų protestą prieš protestantą kunigaikštį. Tačiau Henrikas IV tapo kataliku

(1593 m.) ir taip klausimą išsprendė. Tuo tarpu hugenotai su savo revoliucinėmis teorijomis tapo nusistovėjusios tvarkos ardytojais. Tokia situacija šaukėsi monarchinių teisių gynybos kaip Jean Bodin, kuris teigė dieviškąsias karalių teises.

Bodin,[75] ne taip kaip klasikiniai ar ankstesni viduraamžių mintytojai, nežiūrėjo atgal į auksinį amžių, bet priešingai, galvojo, kad žmogaus progreso potencialui nėra ribos. Jis teigė, kad valstybės kilmė neglūdėjo nei dieviškume, nei socialiniame kontrakte. Politinė organizacija atsiranda, kai atsiranda žmogus ar žmonių grupė, kuri yra užtektinai stipri dominuoti ar net nukariauti savo kaimynus. Iš kitos pusės, jis manė, kad yra gera, jog valdymas būtų suderintas su dieviškąja ir prigimtąja teise ir jis buvo prieš galios savinimąsi jėga. Tą leisti reiškia eiti prieš monarcho teises, kurias jis gynė.

Jo išskirtinis nuopelnas politinei filosofijai buvo jo suvereniteto doktrinos išdėstymas. Valstybė turėjo turėti galutinę visų asmenų ir visų korporacijų kontrolę savo teritorijoje ir toje valstybėje vienas asmuo ar asmenų grupė turėjo turėti absoliučią galią.[76] Tai sugestijonavo, kad suverenas nebuvo teisės subjektu. Iš kitos pusės, teorijoje, Bodin absoliutus suverenitetas buvo labai aprėžtas. Monarcho galia buvo ribota dieviškų ir prigimtinių teisių ir, jei jo leidžiami įstatymai buvo joms priešingi, įvairūs pareigūnai galėjo tokių įstatymų nepaisyti. Monarchas lygiai negaėjo elgtis priešingai pagrindiniam valstybės įstatymui, šeimų gyvenimui ir jų nuosavybei. Iš tikrjų yra geroko neaiškumo tarp Bodin absoliutaus suvereniteto idėjos ir įvairių tokio suvereniteto limitacijų. Apskritai jis favorizavo idėją, kad karalius yra Dievo vikaras žemėje, ne idėją, kad karalius priklauso apribojimų, kuriuos jis teorijoje pats siūlė.[77]

Thomas Hobbes[78] (1588 - 1679), kitas absooliutizmo gynėjas, savo politines idėjas išvystė materializmo bendros filosofijos kontekste. Gyvuliai ir žmonės buvo valdomi neatsispiriamų impulsų, ir didžiausias skirtumas tarp gyvulių ir žmonių buvo žmonių kalba. Mūsų moralinius gyvenimus tvarko patrauklumas ir atšakumas; morališkumas ir moraliniai apsisprendimai yra civilizuotos konvencijos produktai ir todėl pakeičiami. Jis teigė, kad priešpolitinė žmonijos būsena, gamtinė (prigimtinė) būsena, buvo toji, kurioje visi žmonės buvo laisvi ir lygūs. Tačiau ši laisva ir lygi būsena nėra ideali; žmogus buvo motyvuojmas tik savybinio

intereso ir buvo kovos būvyje su kiekvienu kitu žmogum. Jis toli gražu nėra socialinis gyvis; prigimtiniame stovyje (būsenoje) žmogus yra žvėris džiunglėse. Bodin, remdamasis viduramžių tradicija, žvelgė į prigimtinę teisę kaip esmėje objektyvią moralinę teisę, tuo tarpu Hobbes ji buvo esmėje egoistinė išmintis: ji neturėjo jokio ryšio su objektyviomis Dievo duotomis vertybėmis, nes kitokių vertybių visai nebuvo.

Pastatytas prieš nesaugumą ir konfliktą, kurie jį apnikę prigimtiniame stovyje, žmogus ieško būdų sukurti užtektinai stiprią valdžią, kuri nubaustų ir prilaikytų tuos, kurie jam grąso. Tai darydamas, kiekvienas savo valia atsisako visų teisių valdžios naudai, žinoma, jei visi kiti daro tą patį. Taip yra sukuriama bendrija, valstybė, Levatianas, mirtingasis Dievas. Suverenas nėra šios sutarties dalininkas; jo galia atsiekti tikslus, kuriems valstybė yra kuriama, turi būti absoliuti. Nors Hobbes buvo monarchijos šalininkas, jis sutiko, kad sutartis — gali sukurti demokratiją ar aristokratiją; tačiau nežiūrint kokia būtų tos valdžios forma, valdžia turi būti absoliutinė. Pagal Hobbes, absoliutizmas buvo vienintelė apsauga nuo jo taip bijotos anarchijos. Hobbes buvo nepažįstami Rodin siūlomi teoretiniai suvereniteto suvaržymai.

Taigi, jei tokia yra valstybės prigimtis ir tokia suvereno galia, kyla klausimas, ar valdomasis gali bet kada sukilti prieš suvereną? Atsakymas glūdi sutarties sudarymo tiksluose. Kadangi tikslas buvo užtikrinti sutarties sudarytojų taiką ir saugumą, suverenas negalėjo taip elgtis, ar žmogų prašyti taip elgtis, kad būtų tai taikai, saugumui grąsoma. Naudojantis kraštutiniu pavyzdžiu — valdomasis negalėjo būti įsakomas nusižudyti. Lygiai jis negalėjo būti įsakomas ginkluotis ar kitus skriausti, išskkyrus tuos atvejus, kai buvo reikalinga apginti jo siekiamą taiką ir saugumą. Hobbes politinės teorijos ir moralės pagrindiniai stulpai ir buvo suverenumo absoliuti galia, ribojama tik piliečių išsilaikymo reikalavimo.

John Locke (1632 - 1704), atvirkščiai Hobbes, buvo politinio liberalizmo filosofas.[79] 1688 m. Jokūbas II buvo priverstas abdikuoti dėl savo politinių ir religinių nusistatymų ir jo vakuojantis sostas buvo užimtas jo dukters Marijos. Dingus paskutiniams Stuartų karaliams, iš mados Anglijoje išėjo ir tikėjimas į absoliutinę monarchiją bei dieviškąją teisę ir revoliucijos vadams buvo

aišku, kad jiems reikia filosofijos, kuri pateisintų jų užmojus ir reikalavimus. Locke tokią filosofiją jiems pateikė savo 1690 m. "Treatises of Civil Government". Locke savo idėjas sukūrė dar prieš 1688 m. ir jos buvo tinkamos ir stiprios savo laiko mintys; jų vertė užtikrina joms tinkamą vietą klasikinėje politinėije literatūroje. Jų įtaka nebuvo ribojama tik Anglija, bet jos vaidino tam tikrą vaidmenį, inspiruodamos tiek Amerikos, tiek prancūzų revoliucijos vadus.

Locke iš pat pradžių tarė žmones esant protingus ir iš prigimties lygius vienas kitam. Kaip Hobbes, jis tikėjo žmonių priešpolitine būtimi arba prigimtąja būsena, bet galvojo, kad žmogui esant racionaliam ir socialinės prigimties, priešingai Hobbes, toji būsena normaliai buvo taiki ir rami. Locke tikėjo, kaip ir Bodin, kad prigimtoji teisė buvo Dievo sukurta moralinė teisė, kurią buvo galima pažinti protu. Ši prigimtinė teisė verčia mus gerbti kitų asmenų gyvybę, laisvę ir nuosavybę. Deja, prigimtinėje būsenoje nevisi klauso šių prigimtinės teisės įstatymų ir todėl norėdami išvengti neteisingumo, ar jį atitaisyti, žmonės vėliau ar anksčiau sudaro socialinį kontraktą ir suformuoja politinę valstybę. Valstybė, tad, visai paprastai egzistuoja saugoti prigimtinėms teisėms ir prižiūrėti prigimtiniam įstatymui.

Locke buvo konstitucinis monarchistas, ne respublikonas, tačiau jis buvo ir demokratas ta prasme, kad jis tikėjo, jog visa valdžia turi priklausyti valdomųjų sutikimo, socialinis kontraktas turi būti atnaujinamas kiekvienos generacijos ir visi valdovai bei jų pavaldiniai savo galias gauna iš žmonių. Kaip paskutinę priemonę prieš despotišką valdžią, Locke primygtinai teigė piliečių teisę į ginkluotą revoliuciją. Kita jo filosofijos centrinė idėja buvo, kad žmogus sudarydamas socialinį kontraktą, pasilaiko pilną savo gyvybės, laisvės ir nuosavybės kontrolę. Bandydamas padaryti piliečius geresniais. išmintingesniais ar turtingesniais nėra valstybės funkcija. Pagal jį valstybės vaidmuo buvo iš tikrųjų negatyvus: bausti už nusikaltimus ir prižiūrėti piliečių prigimtines teises. Tarp tų teisių buvo kalbos, rašymo ir religinių įsitikinimų teisės, išskyrus tuos, kurie šias teises paneigia kitiems. Jis išimtį darė ir tiems religiniams įsitikinimams, kurių laikymasis verstų žmones paklusti svetimų valstybių valdžioms.

Ypatingai įtakingas buvo jo mokymas, liečiantis prigimtinę teisę į nuosavybę. Nors šiandien ir egzistuoja kontroversija

ryšium su jo ištartimi šiuo klausimu ir jos interpretacija, yra užtektinai išlikusių jo raštų, remiančių tezę, kad jis tikėjo neliečiamomis teisėmis, ypač nuosavybės teisėmis. Jo nuomonė dėl to, kiek nuosavybės žmogus gali turėti ir kaip ją naudoti, buvo nuosavybės laikytojų lengvai pro pirštus leidžiama. "Garbingosios revoliucijos" rezultate, jie turėjo politinę galią ir naudojo Locke teorijas savo tikslams siekti, tas galias naudodami.

Anglijos prestižas ir politinis bei ekonomminis pajėgumas XVIII a. darė įspūdžio kontinento europiečiams ir britų mąstytojams, ypač Locke, ir darė ją įtakingesne. Montesquieu[80] (1689 - 1755) išvystė trijų valdžios funkcijų padalinimo idėją — įstatymą leidžiamosios, vykdomosios ir juridinės valdžios, kartu išplėtodamas patikrinimo ir išbalansavimo (checks and balanses) principą padalinimo fone. Volteras bvo lygiai susižavėjęs anglų vadovavimo sistema. Anglišką pasisekimą jis priskyrė Newton ir Locke filosofijoms ir jas naudojo savai fiosofinei propagandai Prancūzijoje. Visų pirmiausiai jis piršo Locke metafiziką; jis priėmė ir kai kurias Locke politines pažiūras, i.e. tas, kurios rėmė tokių žmonių kaip jis pats laisvę; tačiau jam nebuvo pakeliui Locke demokratinės idėjos.

Prancūzas, kuris daug esmingiau rėmė demokratiją, buvo Jean - Jacques Rousseau (1712 - 1778).[82] Apšvietos amžiaus žmonės kaip Volteras, turėjo tam tikrą beširdiškumą ir aroganciją ir šios savybės atitolino šiuos vadus ir jų pažiūras nuo paprastų žmonių[83] — iš kitos pusės Rousseau buvo jų vilčių ir lūkesčių gyvas įsikūnijimas. Locke bandė pateisinti labai švelnią revoliuciją, gi, Rousseau idėjos ir dvasia jausminėms jėgoms teikė intelektualinį vientisumą; jėgoms, kurios slypėjo už būsimosios prancūzų revoliucijos. Rousseau sekė Hobbes, pasisakydamas už absoliutų suverenitetą, tčiau absoliučiu suverenu laikydamas žmonių visumą, bet ne monarchą. Žmogus turėjo būt laisvas nuo monarcho tironijos, bet turėjo būti bendrinės valios absoliučioje kontrolėje.

Rousseau idealizavo prigimtinę būseną kaip tokią, kurioje visi žmonės yra laisvi ir lygūs. Šią prigimtinę būseną jis lygino su žmonių masės nelygybe, priespauda ir neturtu visuomenėje, kurioje aukšututinės klasės buvo pagraužtos korupcijos dėl jų kontakto su socialinio gyvenimmo prabanga. Iš to išeidamas, jis kėlė ne tik prigimtinę būseną, bet ir paprastą žmogų.

Jo žvilgsnis į socialinį kontraktą buvo, kad jį sudarydamas žmogus perleidžia bendruomenei visas teises, o suverenitetas taip pat lieka bendruomenėje; po to jis negali būti deleguotas ar perkeltas kam kitam. Valstybė turi savo valią, bendrinę valią, kuriai turi būti pajungtos visos atskiros ir skirtingos valios. Rousseau tikėjo, kad ši bendrinė valia buvo nukreipta viešajam gėriui ar interesui. Jis neišjungė ir prigimtinės moralinės teisės standarto iš šios valios orbitos. Tačiau Rousseau mintis priėmusieji šio momento nesuvokė ar nenorėjo suvokti; Robespierre šią bendrinę valią sutapatino su Jakobinų valia.[84]

George F. Hegel[85] (1770 - 1831) modernioms aplinkybėms bandė pateikti visai naują filosofinį antspalvį, taip kaip jis jį matė. Praėjusioj generacijoj skeptikai taip sumenkino tikėjimą protu, kad net buvo diskredituota prigimtinės teisės samprata. Kantas sukūrė savo moralinę sistemą, pagrįstą imperatyvu, kuris pagal jį buvo savaime aiškus, tad nereikalingas pagrindimo, išskyrus savo paties vidinę logiką. Rousseau paleido didžiausią jausmų ir nekontroliuojamo optimizmo bangą, liečiančią socialines galimybes kai tik žmogus pasiduos bendrinei valiai. Hegelis žiūrėjo į šias jėgas kaip į tvarkos, bendruomenės ir rezono ardytojas. Pagal jo filosofiją, žmogaus vystymosi dominuojanti, vienijanti ir skatinanti jėga buvo valstybė.

Visų vertybių ir institucijų kūrėja buvo tautinė dvasia, kuri veikė per atskirus rasės ar tautos narius, bet nebuvo priklausanti jų valios ar intencijų. Civilizacijos istorija yra atskirų tautų istorija, kurių kiekviena prisideda prie žmogiškojo vystymosi, o valstybė yra tautos valios ir likimo įsikūnijimas — tokios idėjos turėjo reikšmingos įtakos vokiečių nacionalizmo išsivystymui.[86] Praktikoje jo teorijos pastato valstybę virš teisės ir moralinės kritikos ir tie, kurie jai priklauso buvo pajungti kolektyviniams potroškiams, atskleidžiantiems pasaulio dvasią. Hegelizmas turėjo ir kitokią įtaką politikoje, būtent, Marksui panaudojant šiojo dialektiką; iš tikrųjų abu modernūs totalitarizmai yra kiek skolingi hegelizmo inhtelektualiniam palikimui.

Marksas, nors būdamas skolingas Hegeliui už jo dialektinį metodą, jį naudojo visai ko kito siekdamas, būtent norėdamas įtikinti, kad viską judina ir veda materializmas, bet ne dvasinis pradas. O valstybė ne tik nėra žmogiškųjų vilčių viršūnė, visko geriausio, ką tik likimas davė valstybei įsikūnijimas, bet jos

valdžia buvo, pagal manifestą, tik buržuazijos reikalams tvarkyti komitetas,[87] klasių kovos nesutaikomų priešiškumų rezultatas, vienos klasės pavergimo kitos klasės mašina. Proletariatui užėmus valdžią,, tautinė valstybė išnyks.[88]

Markso ir Engelso pradiniai stiprūs šiuo klausimu įsitikinimai buvo pagrįsti antropologo Lewis Morgan atradimais; Markso tų atradimų vertinmas ir jais grįsta Engelso knyga jau buvo diskutuota (šios knygos) šeimos etikos kontekste;[89] Morgano mintys buvo taip pat naudojamos suniekinti buržuazinei valstybei. Logiškos Markso ir Engelso pažiūrų prielaidos dar buvo (ir jos buvo aiškiai išvardintos), kad buržuazinė valstybė turi būti sunaikinta revoliucijos būdu, kad įgyvendinus naują socialistinę tvarką.[90] Tačiau jiems nebuvo labai aišku, kas buržuazinę valstybę pakeis. Marksas savo 1875 m. Critique of the Gotha programme tarė, kad po valstybės sunaikinimo ir komunistų visuomenės sukūrimo bus proletariato diktatūra,[91] bet kas bus po to, jis iš tikrųjų nežinojo.[92]

D. Išvada

Katalikų tradicijos vientisumas išryškėja visų šių teorijų ir prieštaravimų mišinyje. Mes matėme, kad kai kurie šios tradicijos elementai susikonsolidavo klasikinės pagoniškosios filosofijos ir daugelio amžių praktiško politinio vystymosi fone. Šv. Tomas pateikia mums kelis esminius elementus, i.e. politinė visuomenė (society) išauga iš žmogiškosios prigimties pagal Dievo planą; žmonės turi teisę išsirinkti savo valdovus ir valdžios formą — monarchiją, aristokratiją ar demokratiją, kaip jiems patinka, nors geriausia, atrodo, tokia forma, kuri kaupia savyje visų trijų elementus. Kokia bebūtų valdžios forma, ji turi tarnauti viešajai gerovei pagal dieviškas amžinąsias, dieviškas apreikštąsias ir prigimtines teises — kurias autoritetingai interpretuoja Bažnyčia. Valdovai, kurie apleidžia savo pareigą rūpintis viešąja gerove, gali būti kvestijonuojami ir kraštutiniu atveju nušalinami.

Kai kurios mūsų peržvelgtos modernios teorijos, ypač Bodin ir Locke, turėjo savyje prigimtine teise tikėjimo elementų, o Locke, Hobbes ir Rousseau tikėjo socialinio kontrakto idėja. Tačiau Bodin idėjai ryšium su monarcho kontrole prigimtinės teisės normomis trūko patikimumo; prieš monarcho galią nebuvo

efektyvaus pasipriešinimo, nes nebuvo nepriklausomo moralinio autoriteto, kuris galėtų jam pasipriešinti. Locke pabrėžė teises, įskaitant ir teises į nuosavybę, tuo metu, kai įvykiai Anglijoje jau teikė nuosavybių savininkams laisves išnaudoti kitus, kokių Europoje dar nebuvo buvę. Hobbes socialinio kontrakto implikacijos, jo ir Rousseau absoliutinės monarchijos sanpročio šviesoje, turint galvoje bendrosios valios demagoginės interpretacijos galimybes, nebuvo ypatingai rekomenduotinos amžiui, kuris matė, kokis baisus gali būti moderniųjų despotų absoliutizmas. Lygiai ir Hegelio visagalės valstybės vizija negali būti švelniai aptariama nacių militarizmo ir sovietų ekspansionizmo šviesoje.

Turėdama savitą, giliai išsivysčiusią tradiciją, kuri kaupė savyje daugelį antikinio pasaulio pačių rafinuočiausių politinių teoretikų įžvalgų, Bažnyčios modernioji socialinė filosofija rodė lankstumą ir balansą, kaip ir XVI ir XVII a. tomizmas savo meto iššūkių šviesoje. Vienas ankstyvesniojo periodo permąstymo elementas rišasi su XIX a. katalikų minties vystymusi — jis buvo padarytas Rousseau įtakos šviesoje. Prieš karalių dieviškosios teisės gynėjus Bellarminas argumentavo, kad, nors kai kuri galia, sakykim, Popiežiaus (kaip šv. Petro įpėdinio), ateina iš Dievo *betarpiai,* valdovo galia ateina per *tarpininkus*, žmonių pasirinkimu. Paskyrimo pavyzdžiu yra Popiežius; kardinolai jam *nesuteikia* popiežišką galią, jie tik *paskiria* asmenį, kuriam vėliau Dievas tokią galią suteikia. Iš kitos pusės, kunigaikščių išrinkimas ar paveldėjimas jiems teikia galias, kurios pradžioje buvo deponuotos žmonėse.[93] Klausimas, ar politinė galia pereina tiems, kurie ją naudoja paskyrimo būdu, (kuris tokį perleidimą suponuoja) tapo kiek svarbesniu Rousseau socialinio kontrakto versijos šviesoje. Pagal Rousseau, civilinės visuomenės galia ateina tiesioginiai ir betarpiškai iš piliečių laisvo sutikimo ir ji nėra jokiu būdu kilusi iš Dievo ar jokiu būdu jam priklausanti. Toliau, galia yra deleguojama ta prasme, kad bendroji valia gali bet kada pakeisti valstybę ir jos galią. Į šias išdavas atsakyti Leonas XIII išleido *Diuturnum Illud* encikliką.[94] Joje buvo iškelta, kad iš tikrųjų žmonės gali sau išsirinkti tokią valdžios formą, kuri geriausiai tinka jų būdui ir jų savitoms tradicijoms, tačiau pati politinė galia ateina iš Dievo ir priklauso įstatymo. Kai kas argumentavo, kad Leono enciklika faktiškai reiškia, jog žmonės tik *paskiria* (designuoja) savo valdovus, kitais žodžiais, žmonės neturi poli-

tinės galios ir ji nėra perleidžiama (deleguojama) jų valdovams. Tačiau Diuturnum Ilud gali būti suderinta su Bellarmmino delegavimo idėja, nes delegavimo sanprotis naudojamas enciklikoje nereiškia tą patį, ką jis reiškė Rousseau, kuris įrodinėjo, kad politinė galia *atsirado* žmonių sutikime; kad žmonės negali išsirinkti atstovus, tik pavaduotojus ir kiekvienas įstatymas, kurį žmonės asmeniškai neratifikuoja, yra neveikiantis ir negaliojantis.

Kilo ir kitų politinės etikos sferos praktinių ir teoretinių klausimų, ypatingai liečiančių Bažnyčios ir valstybės santykius supasaulintoj visuomenėje ir mes šių konfliktų kilmę ir kryptį bei išsprendžius svarstysime kituose skyriuose. Tačiau mes taip pat pamatysime, kad šių naujų situacijų atneštų klausimų išsprendžiai didele dalim priklauso nuo aiškaus ir detalaus politinių galių prigimties supratimo, kuris įgalina moderniąją Bažnyčią žvelgti į problemas ir rasti joms tinkamus išsprendžius. Nėra visuomet lengva nustatyti tikrą ilgos trukmės situaciją, kuriai reikia atsakymo ir kartais tik jai paaiškėjus, ir aprimus, magisteriumas gali teikti efektyvų atsakymą. Kartais tai sukelia daugelio nekantrumą Bažnyčios atžvilgiu, tačiau jos atsargumas yra reikalingas. Pirma, geri ir pagrįsti sprendimai siekiant viešojo gėrio yra politinių ir ekonominių institucijų atsakomybė. Šios gyvenimo sritys turi pagal prigimtinę teisę Dievo duotą autonomiją. Bažnyčios vaidmuo yra žiūrėti, kad siūloma kryptis ir naudojami metodai būtų suderinti su teise (įstatymu). Iš tikrųjų pasauliniai autoritetai (valdžios) sutaupytų sau ir piliečiams daug laiko ir vargo, jei nuo pat pradžios paisytų moralės, bet ne lengvatų. Tačiau jie nevisuomet tai daro. Bažnyčios pareiga yra sugrąžinti juos prie jų uždavinių; ne jai imtis darbo, kurį Dievas įstatymu yra patikėjęs politikams.

(Bus daugiau)

Išnašos

64. Iibd., 2:170 psl. Taip pat žemiau 258 psl.
65. Skinner, op. it., 2:172 psl.
66. Ibid., 175 psl. Copleston, op. cit., 3:402 psl.
67. Skinner, op. cit., 2:177 psl. Copleston, op. cit., 3:397 psl.
68. Skinner, op. cit., 183-4 psl. Copleston, loc. cit.
69. J. Brodrick, *The Blessed Robert Bellarmin* (London, 1927), 1:224 psl.

70. Niccolo Maciavelli (1546 - 1627). Jo politinė filosofija išdėstyta daugiausiai *Kunigaikštyje (the Prince)* ir *Discourses on the first Ten Books of Titius Livius*. Žr. Copleston, op. cit., 3:315 psl. Skinner, op. cit., 1:113 psl. Sabine, op. cit., 331 psl.
71. Skinner, op. cit., 2:189 psl. Sabine, op.. cit., 354 psl. ir 372 psl.
72. Skinner, op. cit., 2:191 psl. Skinneris pastebi, kad kalvinistai eventualiai priėmė scholastikų ir romėniškas teisines tradicijas, liečiančias valdžią su žmonių sutikimu (consent) ir "kalvinistų revoliucijos teorijos esminiai pagrindai buvo konstruktuoti jų katalikų priešininkų" (ibid. 321 psl.).
73. W. McGovern, *From Luther to Hitler* (London, 1946), sako, kad "Liuteris pradėjo su prašymu reformuoti Bažnyčios koncepciją ir pabaigė su valstybės koncepcijos reforma. Jis pradėjo su prašymu iškelti individualinę laisvę ir sąžinės laisvę, tačiau jo doktrinos tiesioginiai vedė į tikėjimą karalių dieviškomis teisėmis ir tikėjimą, kad monarchai turi teisę diktuoti religines dogmas atskiriems asmenims. Jis pradėjo kaip internacionalistas, turįs pasiuntinybę visų tautų žmonėms; jis baigė fermuluodamas doktriną apie visagalinčias tautines valstybes amžinam kovos stovyje viena prieš kitą. Jis pradėjo su visų žmonių lygybės doktrina ir baigė su doktrina, kad visi žmonės turi būti pajungti jų pasaulinio viešpaties geležinei valiai".
74. H. Daniel Rops, *The Catholic Reformation* (London, 1962), 152 psl. ir *The Church in the 17th Century* (London, 1963), 175 psl.
75. Bodin (1539 - 1596) buvo Toulouse universiteto jurisprudencijos profesorius. Jo pagrindinis darbas *Les Six Livres de la Republique* (1576 m.) yra pirmas modernus bandymas sukurti išsamią politinę teoriją. Sabine, op. cit., 399 psl. Skinner, op. cit., 2:28 psl. Mc Govern, op. cit., 56 -psl.
76. "Paprasta populiaria prasme, suverenitetas reiškia viršenybę, teisę reikalauti paklusnumo; teisininkui suverenas yra asmuo arba institucija, kurios potvarkiams įstatymas teikia legalią galią... kurio pati galia (autoritetas) yra įstatymas". J. Bryce, *Studies in the History of Jurisprudence*, (London, 1901), 51 psl.
77. "Tarp *Method* išleidimo 1566 m. ir *Six Books* dešimtmetį vėliau... jis sąmoningai atsisako visų specifinių konstitucinių saugiklių... aiškiu aliarmu pasitraukia į bekompromisinę karališkojo absoliutizmo gynybą. Skinner, op. cit., 2:297-8 psl.
78. Hobbes gyveno tuo metu, kai Anglija skendo civiliniame kare. Jis, kaip ir Bodin, rūpinosi sukurti teoriją, kuri užtikrintų stiprią ir efektyvią valdžią. Hobbes pabaigė Oxfcrdą 1608 m. ir tapo Cavendish šeimos mokytoju su ja plačiai keliaudamas. Nesutikimų su parlamentu išdavoje jis 1640 m. išvyko į Prancūziją ir buvo kurį laiką būsimojo Karolio II mokytoju. *Lavathian* išleidimas (1651 m.), kuris buvo jo pagrindinis politinis veikalas, sukėlė prieš jį ir Bažnyčią ir prancūzų karaliaus dvarą ir jis grįžo į Angliją. Žr.

Sabine, op. cit., 23 skyrių ir Copleston, op. cit., 5:1 psl.

79. Locke pabaigė Oxfordą 1658 m. ir mokytojavo Kristaus bažnyčioje dėstydamas graikų kalbą ir filosofiją, o vėliau kurį laiką praktikavo mediciną. Jis tapo Lordo Stanley konfidencialiu sekretorium 1666 m. ir kurį laiką (1675; 1683 - 1688) praleido tremtyje dėl savo politinių pažiūrų. 1688 m. sugrįžęs jis gavo valdžios tarnybą ir netrukus po to parašė savo *Treatises*. McGovern, op. cit., 82 psl. Sabine, op. cit., 517 psl. Copleston, op. cit., 5:123 psl.

80. Charles Louis Joseph de Secondat Montesquieu, rašytojas ir filosofijos istorikas. Jo *De L'Esprit de Lois* (1748) apžvelgė ir svarstė socialines ir politines sistemas. McGovern, op. cit., 89 psl. Sabine, op. cit., 551 psl. Copleston, op. cit., 6:9 psl.

81. Francois Marie Arouet (1694 - 1748), kuris pakeitė savo pavardę į Voltaire, buvo dramaturgas, istorikas ir filosofas. 1726 m. jis buvo ištremtas į Angliją, kur susipažino su Locke ir Newton raštais ir pamėgo anglų gyvenimo laisvę. Sabine, op. cit., 560 psl. Copleston, op. cit., 6:18 psl.

82. Rousseau, laikrodininko sūnus, mokėsi to paties amato. 1725 m. pabėgo iš namų ir susidraugavo su Baronu de Warens, kurio įtakoje jis atsivertė į katalikybę ir kurį laiką praleido katekumenų bendrabutyje. 1745 m. jis susipažino su Voltairu, 1750 m. pasiekė pirmą literatūrinį laimėjimą su *Discourse on the Arts and Sciences* ir 1754 m. atsisakė katalikybės. *The Discourses on the Origin and Foundation of Inequality Among Men*, kurioje jis atskleidė savo gamtos būsenos idėjas, pasirodė 1758 m.; tais pačiais metais išėjo jo *Discourse on Political Economy*, kurioje jis pirmą kartą pristatė bendrinės valios idėją. 1762 m. buvo išleistas jo *Social Contract* ir *Emille*. Šios knygos įžeidė ženeviečius, po ko jis atsisakė savo pilietybės ir 1766 m. kurį laiką praleido Anglijoje kaip David Hume svečias, bet netrukus grįžo į kontinentą. Tuo metu jame jau ryškėjo persekiojimo manija. Prancūijoje jis gyveno iki mirties 1778 m. McGovern, op. cit., 94 psl. Sabine, op. cit., 575 psl. Copleston, op. cit., 94 psl. Sabine, op. cit., 575 psl. Copleston, op. cit., 7:159 psl.

83. C. Dawson, *The Gods of Revolution*, 30 - 31 psl.

84. Copleston, op. cit., 6:92 psl.

85. McGovern, op. cit., 259 psl. Sabine, op. cit., 620 psl. Copleston, op. cit., 7:159 psl.

86. "Jau seniai yra pripažinta, kad Hegelis yra Bismarcko dvasinis tėvas, kaip lygiai ir bismarkinio nusistatymo, liečiančio tautinės valstybės pareigas ir funkcijas". McGovern, op. cit., 265 psl.

87. *The Communion Manifesto* (1848 m. vasario mėn.) D. McClellan knygoje *Karl Marx: Selected Writings*, 223 psl.

88. Manifesto argumentacija šiuo klausimu nėra tokia aiški, kaip galėtų būti, bet jame sakoma, kad "darbo žmonės neturi savo krašto" ir

POLITINĖS VEIKLOS SĄLYGOS

A. J. KASULAITIS

1964 m gegužės 30 d. — 1973 m. lapkričio 19 d. man teko būti Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos centro komiteto pirmininku. Išeivijos politiniame gyvenime tai buvo įdomus ir svarbus dešimtmetis. Gal nebūtinai įdomesnis ir svarbesnis už kitus dešimtmečius, bet svarbus pats savyje. Mano pirmininkavimas maždaug sutapo su VLIKo konsolidacija, Dr. Kęstučio J. Valiūno keliomis VLIKo pirmininko kadencijomis ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės augimu Stasiui Barzdukui vadovaujant.

Dešimtmečio pradžia buvo įdomi ir tarptautinėje plotmėje. Iš vienos pusės buvo pasibaigęs dviejų Jonų laikotarpis, kuris buvo labai viltingas. Prieš kelis metus Jungtinės Valstybės po iki to meto seniausio prezidento Dwight D. Eisenhowerio, prezidentu išsirinko jauniausią amžiumi John F. Kenendy. Šis buvo elegantiškas, pilnas sąmojaus, tvirtavalis, jautrus to meto socialinėms problemoms ir jaučiąs istorinį pulsą. Amerika jį priėmė atviromis rankomis ir širdimis. Kraštą nutvieskė viltingumas ir

---

kad tautiniai skirtumai, kurie yra jau sumažėję dėl laisvos rinkos kapitalizme, dar daugiau sumažės augant proletariato galiai. Ibid., 235 psl.

89. Žr. 167 psl.
90. Tarp kitų ir *Manifeste* (McClellan, op. cit., 230 psl.).
91. McClellan, op. cit., 565 psl.: tarp kapitalistinės ir komunistinės visuomenės yra revoliucinis transformacijos laikotarpis... politinės pareigos perijodas, kuriame valstybė negali būti kitokia, kaip tik proletariato revoliucinė diktatūra".
92. Žr. R.. N. Carew Hunt, *The Theory and Practice of Communism* (London, 1963), 105 psl. "Tačiau kai Marksas aptaria komunistinės valstybės ateitį, jo kalba tampa lygiai utopiška kaip ir prancūzų socialistų, nuo kurių įtakos jis niekad visiškai neišsilaisvino".
93. Brodrick, op. cit., 1:224 psl. ir 248 psl.
94. Enciklika buvo išspausdinta 1881 m. birželio 29 d. Joje kalbama apie civilinės valdžios kilmę ir prigimtį: E. Gilson, red., *The Church Speaks to the Modern World* (New York, 1954), 140 psl.
95. *Gaudium et Spes,* 74 par.

tam tikra kultūrinė ekspansija. Į Baltuosius rūmus po daugelio metų grįžo elegancija, gražūs papročiai, kultūrinės puotos: poezijos vakarai, klasikinė muzika, dailė, teatras. Jaunasis prezidentas ir jo žmona netruko užkariauti ir viso Vakarų pasaulio simpatijas. Visas pasaulis lyg atsikvėpė pajutęs vilties gaivų plazdenimą.

Iš kitos pusės po aristokratiško, formalaus ir net šaltoko tiesiaūgio ir asketiško Pijaus XII, šv. Petro sostą užėmė storulis, paprastas ir kuklus Jonas XXIII. Netrukus ne tik visas katalikų pasaulis, bet ir visas pasaulis apskritai žavėjosi naujuoju popiežium, jo paprastumu, prieinamumu, vidutiniškumu, kuris savyje slėpė išskirtinai aštrų protą ir svarbiausia, labai aiškią ateities viziją.

Jo prote ir širdyje jau nuo pradžios kaip pumpuras mezgėsi naujas pasaulis — ne lotyniškas, bet tautinis, ne formalus, bet gaiviai paprastas, atsiskleidęs žmonėms ir Dievui kaip niekada. Altorių atsukimas veidu į žmones buvo atsisukimas į istorinį Kristų, jam atsivėrimas, jam atsiskleidimas.

Tačiau šis viltingas ir optimistiškas dviejų Jonų periodas greitai baigėsi jaunojo prezidento tragiška mirtimi. Amerika ir pasaulis pergyveno gilią vidinę krizę, kuri ilgam laikui paliko neišdildomus pėdsakus. Tačiau istorinis vyksmas juk niekuomet nesustoja. Jis tik pakeičia ritmą, spalvą, nuotaiką. Viltinga dviejų Jonų vasara dabar ilgesniam laikui tapo debesuotu rudeniu.

Šis rašinys — tai ilgesnės studijos pirmas ar vienas pirmųjų skyrelių. Studija yra iš dalies prisiminimai, iš dalies ano dešimtmečio analizės bandymas. Ne to meto lietuviškosios išeivijos istorinis piūvis, bet politinio gyvenimo ir veiklos apybraiža, žvelgiant į ją per krikščioniškosios demokratijos prizmę. Tai nereiškia, kad viskas bus nudažyta viena spalva, bet reiškia, kad į istorinį vyksmą bus žvelgiama iš aiškiai definuotos perspektyvos.

Iš to taško žiūrint, ir šis skyrelis turi savo reikšmę. Bandant aptarti bet kurio laikotarpio istorinį vyksmą, tautų ir valstybių gyvenimą ar atskirų organizacijų ir asmenų veikimą, yra būtina suvokti sąlygas ir aplinkybes, kurios tokį vyksmą, gyvenimą ar veikimą sąlygoja ir modifikuoja. Žvilgsnis į kalbamą dešimtmetį irgi negali apsieiti be tų sąlygų ir aplinkybių aiškesnio suvokimo.

Iš tikrųjų joks žmogiškas veikimas nevyksta tuštumoje. Jį įtakoja visa eilė svarbesnių ar mažiau svarbių veiksnių. Kai kurie jų susiformavo daug anksčiau, kai kurie vėliau. Tarp tokių veik-

snių ryškūs yra — kultūrinis lygis, tautos ir valstybės istorija, geografiniai skirtumai ir panašumai, net klimatologiniai niuansai, socialinė padėtis, ekonominis lygis, tarptautiniai santykiai, pagaliau atskirų žmonių individualios aplinkybės. Visų šių ir dar kitų veiksnių sąveika ugdo aplinkybes ir sąlygas, kuriose žmogiškas veikimas ir reiškiasi.

Ir mūsų čia kalbamo dešitmmečio įvairiopa veikla, įskaitant ir politinį veikimą, buvo sąlygojama aplinkybių, kurių vienos buvo labai senos, kitos naujos. Visos tam veikimui turėjo svarbios, kartais net lemiamos reikšmės. Pravartu tad bent keliais sakiniais jas panagrinėti.

Visų pirmiausia tad dešimtmetis pasižymėjo nepaprastai greitu civilizacijos augimu, kaita. Tai tiesiog svaiginantis technologijos progresas — kompiuterių tobulėjimas, kitokių komunikacijos priemonių augimas, medicinos pažanga ir kt. Mokslo aruodas padivgubėjo. Kitais žodžiais, kas buvo mokslo sukaupta nuo istorijos pradžios, dabar padvigubėjo. Padvigubėjo kas dešimtmetis. Jau nekalbant apie faktą, kad žmogus jau sugebėjo pralaužti žemės traukos jėgas ir tapti kosmoso valdovu. Tai buvo svaiginančiai pozityvūs laimėjimai.

Tačiau mūsų lietuvių pasaulyje būta tiek teigiamų, tiek neigiamų faktorių. Tėvynės palikimas buvo labai traumatiškas ir net tragiškas faktorius. Postalininiame laikotaryje susidariusios galimybės su kraštu ne tik susirašyti, bet ir ten nuvykti, sudarė sąlygas pažinti tautos kančią, persekiojimą, sunaikinimmo laipsnį. Bet lygiai sužinoti apie karžygišką tautos pasipriešinimą, partizanų ilgametes kovas, atskirų brolių herojiškumą, pogrindžio veiklą, masinę rezistenciją prieš rusinimo pastangas ir t.t.

Nemažiau svarbesnis buvo kultūrinis šokas. Visų pirmiausiai atsidūrus pabėgėlių vaidmenyje vakarų Vokietjoje, vėliau išėjus išeivio keliu daugiausiai Jungtinėse Valstybėse. Kalbos, papročių, gyvenimo būdo skirtumai išeivius traumatizavo ir kūrė bei skatino tautinio geto jausmus ir nuotaikas.

Išeiviams buvo išplėšta ne tik gimtoji geografija, tėvynės žemė, bet ir istorija. Jie tapo benamiai tikrąja ir tiesiogine to žodžio prasme. Gal tik klimato atžvilgiu Jungtinių Valstybių ateiviai nejautė pakitimo, nes jis tiek rytuose, tiek vidurvakariuose buvo panašus į paliktos tėvynės klimatą.

Traumatiškai pasikeitusi išeiviams buvo ir socialinė jų

padėtis bei ekonominis lygis. Šios sąlygos ir aplinkybės labai asmeniškai ir intymiai lietė kiekvieną lietuvį išeivį ir atitinkamai modifikavo jo protavimą, nusistatymą ir veikseną. Tiesa, kad jos ne visus vienodai veikė, bet lygiai tiesa, kad nė vienas nuo jų nebuvo saugus.

Kultūros skirtumas išeiviams turėjo dvigubos prasmės. Iš vienos pusės jiems buvo atvertos Vakarų kultūros vertybės, kuriomis jie galėjo nevaržomai naudotis, jas modifikuoti ir pasisavinti. Tačiau tik nedidelė dalis imigrantų mokėjo kalbą ir turėjo kitokias palankias sąlygas tokiai kultūrizacijai. Vieton to stiprėjo geto mentalitetas kaip tautinės ištikimybės ir tapatumo laidas.

Čia nepadėjo ir įsidarbinimas farikuose ar amatuose. Tokis įsidarbinimas turėjo trigubas neigiamas pasekmes. Vienok jis efektyviai išeivius išjungė iš kultūrinės kūrybos ir kultūros vartosenos sferų. Fabrikų darbininkai nėra meno kolekcionieriai, operų ar parodų lankytojai ar muziejų mecenatai ir pan. Fizinė fabriko aplinka ir nuovargis juos efektyviai išjungė iš kultūrinio sriauto, kuris gaivins kultūrinę kūrybą. Antra, fabrikinė aplinkybė išeivius efektyviai įjungė į žemesnį socialinį sluogsnį, kuris nėra dominuojantis. Trečia, darbininko statusas labai efektyviai nustatė išeivio ekonominį lygį, kuris buvo, palyginus, žemas.

Išeivius sąlygojo ir eilė kitų aplinkybių, turėjusių jiems svarbios, kartais net lemiamos reikšmės. Ne vienas išeivis atsidūrė Vakaruose vienas, tragiškai palikęs šeimą Lietuvoje. Tokia tragedija juk negalėjo jam ar jai neturėti ypatingai reikšmingos, nors ne visuomet vienodos įtakos. Kitas poras ar šeimas išskyrė stovyklų ar amerikinio gyvenimo nenormalybė.

Didelė dauguma išeivių pergyveno ir profesinę tragiką, apie kurią užsiminėme aukščiau. Jei kunigai, gydytojai ir inžinieriai netrukus ir visai neblogai savo profesijose įsikūrė, mokytojams, karininkams, teisininkams ir panašių profesijų žmonėms įsidarbinimas buvo neįmanomas. Juos paglemžė fabrikas, kuris nors pats savyje ir nėra žeminantis faktorius, tokiu jis tapo mokytojui, teisininkui ir eilei kitų profesijų žmonių.

Specialiai politinėje veikloje mums kliudė (ir dabar kliudo) trys neigiami faktoriai. Laisvoje valstybėje politinis darbas didele dauguma yra profesinio lygmens, i. e. politikos darbą dirbantieji iš jo pelno pragyvenimą ir tuo būdu politikai gali skirti visą savo laiką, energiją ir dėmesį. Ir tai nėra nenatūralu, nes politinis

darbas juk nėra tikrai ne mažiau svarbus už bet kokį kitą užsiėmimą. Gal ne pats svarbiausias, bet tikrai nemažiau būtinas ir reikšmingas kaip ir kiti užsiėmimai.

Tačiau išeivijos sąlygose politinė veikla yra kaip ir bet koks kitas veikimas — grynai savanoriško pobūdžio. Mūsų sąlygose tik vienas kitas politikos darbuotojas buvo ar yra už savo darbą atlyginamas iki tokio laipsnio, kad gali iš tokio atlyginimo pragyventi. Tai griežtai ištimtiniai ir labai reti atvejai. Didžiulė dauguma politikos darbuotojų yra savanoriai — vakariniai ir savaitgaliniai politikai.

Dar daugiau. Politinį darbą išeivijoje labai trukdė ir tebetrukdo dvejopos daugumos išeivių nusistatymas politikos ir politinio darbo atžvilgiu. Iš vienos pusės vyravo nusistatymas, kad politika ir politinis darbas yra "nešvarus" užsiėmimas, kurių reikia vengti, jiems nesiangažuoti, jais neužsiimti. Nėra tai vien lietuviškas reiškinys, bet greičiau visuotinis. Tai yra tam tikra visuomeninė psichozė, kurią beveik neįmanoma racionaliai pateisinti. Tačiau ji yra gyvenimo faktas. Tokį nusistatymą ypatingai sunku pateisinti gyvenant demokratiniame krašte ir naudojantis demokratinės santvarkos politikos vaisiais: ekonominiu lygiu, asmenine laisve, pilietinėmis teisėmis ir pan. Nuo tokios psichozės nėra apsaugoti nei lietuviai išeiviai — ir jiems politinis veikimas didele dalim yra nepateisinamai nevaisingas, nereikalingas ir nekūrybingas užsiėmimas.

Pagaliau išeivijoje politinę veikią trukdo trečias tik išeivijai būdingas neigiamas faktorius — tai net kaikurių apskritai prieš politiką nenusistačiusių asmenų įsitikinimas, kad išeivijoje politika yra beprasmė. Tokie žmonės apskritai prieš politiką nekovoja, jai net pritaria, politinį veikimą laiko teigiamu užsiėmimu, bet tik "savame krašte, laisvoje valstybėje". Tai jų sine qua non. Esą politinis ir ypač partinis veikimas išeivijoje yra beprasmis, neturįs pagrindo, net skaldantis, tad esmėje neigiamas. Kad toks nusistatymas yra nelogiškas, nerealus ir istoriškai netikslus, yra faktas, kuris, tačiau, ne visus įtikina. Politinė veikla, iš tikrųjų, kaip ir bet kokia kita veikla nesiriboja nei vieta, nei laiku. Juk didelė dalis šiandienos valstybių buvo sukurtos konspiracinėse sąlygose, politiniu veikimu, kuris vyko kaip tik ne laisvos valstybės ar "savo krašto" sąlygose. Moderniosios Lietuvos atstatymui kelią tiesė irgi politinės partijos, susikūrusios ir veikusios

KNYGOS

RELIGIJA IR POLITIKA AMERIKOJE

Kun. Ričardas McBrien, Notre Dame universiteto teologijos fakulteto dekanas, savo naujausią knygą "Cezario pinigas, religija ir politika Amerikoje" skiria tiems, kuriems prisirišimas prie "viešosios gerovės" nėra tik paprastas siekinys. O tiems, kurie visą gyvenimą siekia "minties aiškumo", veikalas labai patiks, nes ir autorius visą savo kūrybą skiria tam minties aiškumui pasiekti. Jis idėjas gražiai ir logiškai suskirsto, skirtumus ir skirtingumus pabrėžia, jo teologija yra aiški ir prasminga, o bažnyčia kilnaus disputo aikštė.

Savo veikale autorius visų pirmiausiai atskiria keturias šiandieninių debatų plotmes: moralę ir politiką, religiją ir politiką,

---

Rusijos okupuotoje Lietuvoje. Modernioji Čekoslovakijos valstybė buvo sukurta pirmojo pasaulinio karo metu Pittsburghe. Antrojo pasaulinio karo metu vokiečiams okupavus Lenkiją, Prancūziją ir kitus Europos kraštus, jų egzilinės vyriausybės ar nacionaliniai komitetai veikė laisvose Vakarų valstybėse kaip teisėti tų okupuotų kraštų politiniai organai. Tokia politinė egzistencija ir veikla yra net sankcionuota tarptautinės teisės ir randa išraišką įvairiose teisiniuose konventuose, tačiau dar ir dabar yra lietuvių, kuriems šie faktai neturi jokios reikšmės. Sapienti sat.

Tokios aplinkybės ir sąlygos egzistavo 1964 m., kai atėjau į lietuviškos politikos viršūnę. Jei jos būtų kiek mažiau reikšmingos šiandien, jos buvo giliai reikšmingos tuomet, nes tiek politiniam, tiek visuomeniniam darbui tuomet vadovavo dar Lietuvoje brendusi karta, kuriai visos šios sąlygos ir aplinkybės turėjo gilios asmeninės reikšmės. Tuomet dar buvo gyvas krikščionių demokratų kūrėjas Mykolas Krupavičius ir visa eilė asmenų — politikų, kurie tiek partijos gyvenime, tiek Lietuvos politinėje veikloje vaidino ryškius vaidmenis. Jų tarpe prof. Juozas Eretas, dr. Petras Karvelis, Pranas Vainauskas, Eduardas Turauskas, dr. Domas Jasaitis ir kt. Gyveno ir kitų politinių įsitikinimų žymių lietuvių, veikusių ir veikiančių politinėje srityje, kurie buvo lygiai veikiami aukščiau kalbėtų sąlygų ir aplinkybių.

specifines religijas ir politiką, ir religinius profesionalus ir politiką. Čia pat jis atmeta daugelio naudojamą argumentą, kad moralė ir religija yra visuomet susijusios. Jo manymu, nesugebėjimas atskirti moralės nuo religijos kaip tik įneša daugiausiai sąmyšio į tokių klausimų kaip abortai sprendimą.

Sekdamas savo mokytoju garsiuoju praeitosios kartos teologu ir filosofu jėzuitu tėvu John Courtney Murray, autorius pabrėžia viešosios moralės sutarimo ieškojimą ir pritaria New Yorko gubernatoriui Mario Cuomo teigimui, kad tokio sutarimo nesant, valstybė negalinti užimti jo vietą. Toliau McBrien teigia, kad Bažnyčia turi teisę dalyvauti viešuose debatuose bei ginti žmogaus teises, bet visų pirmiausia visuomenėje, bet ne valstybėje. Tai jis remia tėvo Murray pabrėžtu skirtumu tarp dvasinių ir pasaulinių reikalų ir jo teigimu, kad pirmsis JAV konstitucijos priedas (First Amendment) yra "taikos skirsnis", bet ne teologinis teiginys.

Toliau McBrien gana smulkiai analizuoja Bažnyčios ir valstybės santykius Amerikos istorijoje ir teisėje. Gerai susipažinęs su politiniu ir konstituciniu mokslu, autorius pateikia puikią problematikos santrauką. Čia jis daugiau linksta į lanksčią Madison liniją, negu į kietą Jeffersono sieną. Tuo pačiu jis kritikuoja JAV dešinį religinį sparną, bet pasisako lygiai prieš "separatistus". Jo manymu sekularizmas ir religija nėra suderinami, bet pasaulietiškumas ir religija yra visai suderinami.

Toliau kalbėdamas apie abortus kun. McBrien pritaria kardinolo Bernardin "besiūlio rūbo" tezei ir Amerikos vyskupų dabartiniam nusistatymui, kad viešosios moralės sutarimui reikalingas prasmingas argumentas ir civiliškumas.

Kai kurie McBrien knygos teigimai palieka kai kuriuos klausimus neaiškius. Vienas jų (kaip ir tėvo Murray filosofijoje) yra didelės reikšmės skyrimas skirtumui tarp visuomenės ir valstybės. (Iš tikrųjų tą skirtumą savo politinėje filosofijoje pabrėžė ir kitas prieškarinio meto katalikų filosofas Jacques Maritain). Ir lygiai didelės reikšmės skyrimas skirtumui tarp visos visuomenės viešosios gerovės siekimo ir kiek siauresnei juridinei viešosios tvarkos tezei priklausančiai ribotai valstybei. Ši pastaroji tezė savyje įglaudžia ir viešąją ramybę (taiką), kuri yra aukščiausias politinis gėris, ir viešąją moralę, kuri aprėžta žmonių sutartu moraliniu standartu, ir pagaliau teisingumą, kuris teikia žmonėms

tai, kas jiems priklauso. Pasigaudamas amerikietiškų vertybių, McBrien teigia, kad pirmiausiai žmonėms priklauso laisvė naudojimasis asmeninėmis ir socialinėmis teisėmis.

Čia kaip tik ir kyla klusimas: kas nustatė, kad aukščiausias gėris yra taika (ramybė?). Kas laimi ir kas pralaimi, kai vyrauja civiliškumas ir "sudraugavimas"? Kai viešoji moralė yra pliuralistinė (kaip pagal tėvą Murray) galima suprasti amerikiečių norą turėti ribotą valdžią, bet kai federalinis biudžetas nulemia daug ekonominių klausimų, socialinės gerovės problemų ir net turi įtakos krašto kultūrai, negi ne naivu teikti tiek daug reikšmės manomai autonominei "visuomenei".

Tėvui Murray, S.J., kun. McBrien, kai kuriems etiniams realistams ir net vyskupams, rašantiems pastoracinius laiškus, "valstybė" yra nesuinteresuotų žmonių grupė, kurie daro sprendimus remdamiesi etinėmis vertybėmis ir sverdami kiekvieną sprendimą objektyviai. Tačiau iš tikrųjų valstybė yra žmonės, kurie vienu metu yra vadovaujami pačių skaidriausių ir šviesiausių protų, kitu metu apsėsti įstatymų laužytojų, o šiandien, pvz., televizijos propagandistų.

Tačiau ir politinė bendruomenė (visuomenė) yra pilna įvairiausių ekonominių ir kitokių korporacijų bei įvairių avantiūristų, su mažesne atsakomybe negu vyriausybė (valdžia). Taigi ar tuo atveju negeriau laikytis Jeffersono patarimo, kad nesant angelų geriau tvarkytis patiems žmonėms pasitelkiant gerą dozę nepasitikėjimo bet kokia valdžia ir bodėtis visais, kurie tesiekia tik "vienybės" ir "taikos" ir daugiau nieko.

Vėl sekdamas tėvu Murray, kun. McBrien toliau siūlo svarstyti religijos ir politikos santykių klausimus lanksčiau ir pragmatiškiau. Jis taria, kad praeitis rodanti, jog mes galime turėti politinę vienybę ir stabilumą be religinių įsitikinimų vienodumo. Bažnyčios ir valstybės atskyrimas gali būti naudingas abiem. Patirtis vėl rodanti, kad išjungimas religinių skirtingumų iš valstybės ir valdžios sferų gali politinę vienybę sustiprinti.

Gal. Bet gal nebūtinai. Juk kas atsitinka, kai valstybė užsimano tvarkyti švietimą, skelbti karą, tvarkyti užsienių reikalus ar nustatyti kaimynystės normas? Ar tuo atveju neatsitinka kaip tame posakyje — aš turiu galią ir tu prie jos prisitaikink. Ar negeriau tuomet, kai valstybėje yra skirtingų nuomonių ir daugiau disputų, bei mažiau civiliškumo.

Knygą skaitant, skaitytojas pajunta užuojautą kard. Bernardin, gub. Cuomo ir mažam būreliui kitų viešosios gerovės mąstytojų ir šalininkų. Kaip jie mažai suprasti, nežiūrint jų prasmingo ir teisingo nusistatymo. Kodėl? Gal dėl to, kad liberalai kitų akyse mato krislą, bet savo nei rasto nemato. Gal dėl kitų priežasčių. Gal dėl to, kad liberalai propaguoja viešąją filosofiją, vieton viešosios teologijos, etiką vieton prasmės. McBrien sako, kad viešoji religija siekia tautai etinės - religinės vertybių sistemos, kuri būtų paremta prigimtosios teisės imperatyvais. O civilinė religija siekia etinės - reiginės sistemos, kuri pagrįsta pačia tauta.

Katalikams Amerikoje nėra svarbesnio klausimo už tą, kuris klausia: "kas yra mūsų žmonės?" Nėra svarbesnės problemos už tą, kuri siekia katalikų ir kitų piliečių politinės vienybės, paremtos pliuralistiškumu ir civiliškumu.

CEZARIO PINIGAS, politika ir religija Amerikoje. McMIllan, 294 psl., kaina $18.85.

KATALIKŲ BAŽNYČIA PASAULIO POLITIKOJE

Vienas iš svarbesnių katalikų pasaulyje neseniai pasirodžiusių knygų yra "Katalikų Bažnyčia pasaulio politikoje". Autorius Eric O. Hanson yra jėzuitų Santa Clara universiteto politinių mokslų profesorius, kuris kartu yra Stanfordo universiteto tarptautinio saugumo ir ginklavimosi kontrolės centro nariu.

Knygos tema nusakyta jos pavadinime. Religija ir politika šiandien susisiekia įvairiose valstybėse ir įvairiose plotmėse: abortų klausime, žmogaus teisių srityje, ginklų kontrolės derybose, bado ir skurdo problemose ir kt. Kur tik šie klausimai svarstomi ir sprenžiami, ten yra ir Katalikų Bažnyčia, kuri bando pritaikyti savo etiką įvairiems politiniams ir socialiniams klausimams. Šis "politinio aktoriaus" vaidmuo kasdien darosi vis svarbesnis didėjant hierarchijos įtakai ir Popiežiui gudriai naudojant moderniąsias komunikacijos priemones tai įtakai didinti

Kiekvienas naujas knygos skyrius pradedamas vis kelionės į kurį kraštą atpasakojimu (į Lenkiją, Prancūziją, Meksiką, Nikaraguvą, Ispaniją, Airiją, Ameriką ir t.t.) ir tų kelionių pagalba išryškinimu vienokios ar kitokios religinės - politinės problemos geografiniame kontekste.

Pradžioje autorius aptaria apskritai tradicinę Bažnyčios politinę kultūrą. Po trumpos Bažnyčios politinės istorijos, Hanson analizuoja bažnytinės organizacijos įtaką jos santykiuose su komunizmu ir kapitalizmu. Čia jis įterpia eilę pastabų, liečiančių septynis įtakingus asmenis

ir jų ryšį su specifinėmis ideologijomis. Tie asmenys tai arkivysk. Marcel Lefebre, belgas teologas Edward Schillebeckx, šveicaras teologas Hans Kung, brazilas prof. Correa de Oliveira, poetai Ernesto Cardenal ir Kim Chi Ha ir amerikietis filosofas Michael Novak.

Galiausiai Hanson svarsto Bažnyčios vaidmenį Europoje, Lenkijoje, anglo-amerikiečių katalikybės sferoje ir sovietų - amerikiečių rungtynėse trečiojo pasaulio kraštuose. Visoje knygoje daug dėmesio jis skiria Katalikų Bažnyčios komunikacijai siekiant įtakoti politinio, socialinio ir moralinio gyvenimo sferas. Čia jis ypatinigai išskiria 1962 metus (Vatikano II-jo susirinkimo pradžią ir Kūbos raketų krizę) bei televizijos svarbą atskleidžiant politinius ir moralinius atmūšius į XX a. technologijos iššūkius. Televizija iš viso pakeitė tautinių hierarchijų svarbą ir įtaką, nes ji įgalino vyskupus aplenkti Romą ir bendrauti betarpiai su įvairiais katalikų sluogsniais.

Jis lygiai svarsto amerikiečių katalikų nacionalizmo istoriją politikos rėmuose ir svarbesniųjų JAV vyskupų įtaką bei vaidmenį. Apsistoja prie JAV episkopato ganytojiško laiško, liečiančio karą ir taiką, to laiško įtakos ir svarbos, etc.

Nežiūrint, kad knyga yra tiesiog perpildyta faktais, jai trūksta aiškumo. Nors Hanson kalba apie Bažnyčią ir pasaulio politiką ir bando vis ieškoti Bažnyčios užsienių politikos, jis jos taip ir neranda ir pastebi, kad visas Bažnyčios veikimas nukreiptas į tikinčiųjų gerovės siekimą. Bet ar tai ir nėra Bažnyčios užsienių politika? Ji juk nėra pasaulinė galybė suinteresuota ginklų gamyba, tertorija, politine ekonomija ir panašiais valstybiniais atributais. Jos pagrindinis uždavinys yra sielų išganymas ir su juo susiję klusimai: Bažnyčios laisvė, tikinčiųjų teisės ir pan. Jei to siekiant ji susiliečia su valstybės ir tarptautinių santykių sfera, ji bando ieškoti modus vivendi ir įtakoti tas sferas pagal savo etiką. Iš čia kyla ir Vatikano pasisakymas už taikingą sugyvenimą, už tarptautines institucijas už Jungtines tautas ir tarptautinį teismą, už žmogaus teises ir socialinį teisingumą. Tai Bažnyčios vidaus ir užsienių politika.

Gal veikalas truputį silpnas, kai jis svarsto apskritai Bažnyčios politinę kultūrą versus kapitalizmo ir komunizmo. Katalikų teorijos čia neaiškiai išdėstytos bei išmąstytos. Yra ir kitų silpnesnių vietų. Tačiau apskritai knyga yra labai vertingas, net klasiškas tos srities veikalas.

KATALIKŲ BAŽYNČIOS IR PASAULIO POLITIKA, Eric O. Hanson, Princeton, 455 psl., kaina $24.95.

SPAUDOJE IR GYVENIME

MODERNIOJO AMŽIAUS PROBLEMOS

Šiandieninės kasdienos akys daugiausiai nukreiptos į Reaganą, Gorbačiovą ir panašius valstybių vadus, kurie, mat, darą didžiuosius sprendimus, lemiančius tautų, valstybių ir žmonių reikalus. Politika ir ginklavimasis šiandien yra užgožęs milijonų žmonių mąstymą ir veiklą. Branduolinio, visuotinio karo siaubas yra persmelkęs žmonijos sielą ir nukreipęs jos žvilgsnį tik į vieną tašką.

Tačiau į ateitį yra nukreiptos ir kitų akys: mokslininkų, gydytojų, biznierių, biurokratų. Jie šiandien daro sprendimus, kurie iš tikrųjų yra svarbesni už valstybių vadų žygius. Jie yra naujos eros žmonės, besigrumią su naujomis mokslo atvertomis problemomis. Mokslas, gi, šiandien beveik kasdien atveria vis naujus neįsivaizduojamus horizontus.

Teigiama, kad šiais laikais žmonijos žinija padvigubėja 10 metų laikotarpyje. Žmogus jau yra išsivadavęs iš žemės orbitos. Jo pėdos jau įmintos mėnulyje, o jo mašinų pėdos kitose planetose. Technologija progresuoja svaiginančiu greičiu. Medicina šuoliais rieda priekin. Biotechnologija kelia klausimus, į kuriuos dar atsakymų nėra. Žvilgterėkime tik į biotechnologijos sritį.

JAV patentų komisijonierius neseniai patvirtino naują gyvybės formų (sukurtų laboratorijoje) patentą, lyg tai būtų naujų sraigtų patentavimas. Kas jam tą teisę suteikė? Kas suteikė teisę tiems mokslininkams kurti naujas gyvybės formas? Ką jos žmonijai atneš?

Šiandien jau teoretiškai galima žmogiškas savybes perkelti į gyvulių pasaulį ir atvirkščiai. Jei tas bus vykdoma ir jei tam bus naudojami žmogiški genai, ar mes neprieisime taško, kai pats "žmoniškumas" pavirs klaustuku?

Štai Pietų Afrikoje viena moteris nešioja savo įsčiose savo dukters gemalą. Taigi, jos pagimdytas kūdikis bus kartu jos vaikas ir jos vaikaitis. To akivizdoje tokios aiškios kategorijos kaip vaikas, vaikaitis ir motina darosi jau visiškai neaiškios. Kokia yra jos ir jos dukters moralinė atsakomybė? Teisinė atsakomybė? Kas tai gali nuspręsti? Ir kur tie nuosprendžiai turi galios? Pietų Afrikoje

ar ir kituose krštuose? Kas nustato, kas tokiuose atvejuose yra moralu, teisinga ir kas ne?

Vienam Californijos pacientui, sergančiam leukemija, gydytojai išoperavo kasą, kurioje rado labai retų celių, gaminančių labai paveikų prieš AIDS skystį. Gydytojai panaudojo tas celes naujų celių gamybai. Tas pacientas teismo keliu dabar bando nustatyti tų celių nuosavybę, nes jų gaminami vaistai yra labai pelningi. Kas gi dabar yra tos kasos savininkas? Tas pacientas ar tik daktarai, kurie ją išpjovė ir ištyrė?

Dar daugiau. Jau šiandien kai kurie gyviai buvo kurį laiką užšaldyti ir vėliau vėl atgaivinti. Ar jie buvo mirę, nugaišę ar ne? Šiandien jau įvairūs žmogaus organai yra sušaldomi ir vėliau naudojami. Tai žmonių sėklos, akių dalys, kraujas, arterijos, inkstai, kaulų dalys, etc. Ar tos dalys yra mirusios ar gyvos? Kas iš viso yra mirtis ir gyvybė? Kada žmogus yra gyvas, kada miręs? Tokie aiškūs faktai šiandien jau nebėra tokie aiškūs.

Jei mokslas įstengs sušaldyti dar nemirusį žmogų, tai ar jis tokiame suspenduotame stovyje bus gyvas ar miręs? Kokia jo teisinė padėtis? Jo mokesčiai, palikimas. etc? Jeigu žmogus gali sušaldyti savo sėklas ir palikti instrukcijas jas atgaivinti tik už 100 metų, kokia teisinė jų padėtis? Kokia tuo atveju yra gyvybės definicija? Žmogžudystės? Ar yra žmogžudystė nutraukti visokias gyvybės palaikymo priemones, be kurių pacientai gal negalėtų gyventi?

Iš tikrųjų, ar negimęs kūdikis yra žmogus, asmuo? Ar jo teisės tokios pačios, kaip ir gimusio kūdikio? Ar abortas yra žmogžudystė? Kada sėkla pasidaro žmogum? Kada negimęs kūdikis gauna sielą? Apvaisinimo momentu, gimimo momentu, ar kur nors viduryje?

Dirbtinis apvaisinimas šiandien jau yra faktas. Jau šiandien eilė moterų išnešioja kūdikius, kurie pagal kontraktą (ir už tam tikrą pinigų sumą) priklausė porai. Ar tas kūdikis priklauso tai moteriai, kuri jį "nusipirko", ar tai, kuri jį išnešiojo? Teismai šiandien jau įvairiai šį klausimą sprendžia. Bet ar toks nėštumas nėra kūdikių prekyba? Ar teisėjų sprendimas yra svarbesnis už biolooginius įstatymus?

Šiandien pasaulyje siaučia AIDS epidemija. Jau dabar ji yra iškėlusi eilę ne tik sveikatos problemų, bet ir apskritai visuome-

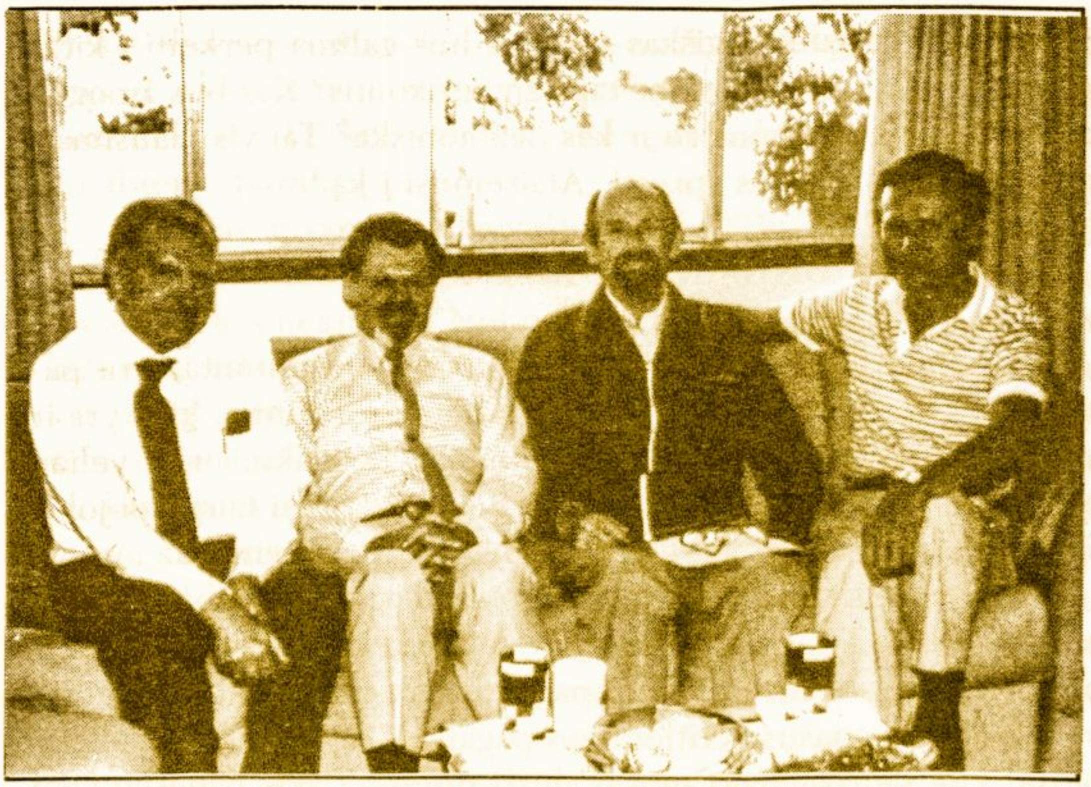

Praeitą vasarą Clevelande "Tėvynės Sargo" redakcijoje keturi vienminčiai svarsto krikščionių demokratų ir "Tėvynės Sargo" reikalus. Iš kairės: *Adolfas Venskus* iš Paryžiaus, LKDS centro komiteto vicepirmininkas, Europos KD tarybos pirmininkas ir VLIKo atstovas prie Europos Parlamento, *Vladas Šoliūnas,* 12 metų buvęs LKDS centro komiteto pirmininkas, dabar vicepirmininkas, *Algirdas J. Kasulaitis,* 10 metų buvęs LKDS centro komiteto pirmininkas, dabar "Tėvynės Sargo" redaktorius, ir *Pranas Povilaitis,* virš 20 metų LKDS centro komiteto vicepirmininkas ir LKDS biuletenio redaktorius.

ninių. Ką daryti su vaikučiais, sergančiais AIDS liga? Ar jie gali lankyti mokyklas, jei kitų vaikų tėvai tam griežčiausiai priešinasi? Ar tokie ligoniai gali dirbti įmonėse ir įstaigose? Kas užmokės už jų gydymą? Ar visuomenė turi teisę reikalauti iš savo piliečių priverstinio tikrinimo? Ar kariuomenė gali? Ar valdžia gali priversti tikrintis jaunavedžiams? O gal imigrantams? Tai vis moraliniai ir teisiniai klausimai, į kuriuos dar nėra visiems (ar bent daugumai) priimtinų atsakymų.

Iki šiol šie ir panašūs klausimai egzistavo tik romanuose ir filmose. Tačiau dabartinė mokslo pažanga rytdienos fantaziją apverčia šiandienos realybe. Visu realumu vėl kyla klausimas, ar žmonija vėl nebus skirstoma į vergus ir laisvuosius, į žmones ir pusžmogius. Kas tą nuspręs? Mokslininkai? Politikai? Dauguma

balsuotojų? Jeigu žmogiškas savybes bus galima perkelti į kitas gyvybės rūšis, ar tuomet jos taps žmogiškomis? Kas bus žmogiškumas? Kas bus žmoniška ir kas nežmoniška? Tai vis klausimai, kuriuos žmonija turės spręsti. Atsirėmusi į ką?

HOMINES HISTORIARUM IGNARI...

Žmonės, kurie istorijos nežino ir jos nesupranta, yra pasmerkti kartoti jos klaidas. Tai sena žmonių išmintis, kuri yra ir logiška. Tas, kuris iš klaidų nepasimoko, jas anksčiau ar vėliau pakartos. Šiandienos modernusis pasaulis nėra tai taisyklei jokia išimtis. Atvirkšiai, daugelis faktų teisyklę tik patvirtina.

Štai neseniai Vakarų Vokietijos kancleris krikščionis demokratas Helmut Kohl, kalbėdamas apie Mykolą Sergejevičių Gorbačiovą tarė, ka šis savo propagandos ir viešųjų santykių savybėmis yra panašus į Hitlerio propagandos ministerį Juozą Goebelsą. Esą Gorbačiovas mokąs pūsti dūmus į akis panašiai kaip mokėjęs Goebelsas.

Rodos Kohl palyginimas visai neblogas. Ir net vykęs. Juk kaip Goebelso visa akcija buvo persmelkta melu, taip ir Gorbačiovo komunizmo pagrindindinis ramstis yra melas. Tai komunizmo credo pirmasis įstatymas. Tai yra realybė, istorinė tiesa. Tačiau kaip sukilo kai kurie vokiečiai ir kitų Vakarų valstybių "šviesuoliai" prieš tokį palyginimą. (Jau nekalbant apie Gorbačiovą ir kitus sovietų lyderius, kurie tokio palyginimo buvo "skaudžiai" įžeisti. Ką gi, vagie, kepurė dega...). Esą toks palyginimas yra sovietų įžeidimas. Neatsižvelgimas į tai, kad Sovietų Sąjunga karo metu prarado 20 milijonų žmonių. Iš viso, kaip galima lyginti vieną iš holocausto vykdytojų su Rusijos premjeru. Visi liberaliniai paružavę Vakarų sluogsniai negalėjo nuo tokio palyginimo atsiganduoti. Prieš Kohl atsisuko ir jo liberalusis užsienių reikalų ministeris Hans - Dietrich Genscher.

Kohl nusikaltimas yra paprastas — jis pasakė teisybę. O teisybė šiandienos civilizuotame pasaulyje yra degraduota vertybė. Teisybė ir tiesa pačia savo prigimtimi verčia daryti, imtis akkcijos, spręsti. Teisybė yra sąžinės balsas, gi sąžinė yra labai negailestingas teisėjas. Ji yra daugiau objektyvi, negu negatyvi. Ji taria kas bloga, kas gera. Ji trukdo ramybę ir saldų miegą. Ji vienintelė saugoja žmogaus žmogiškumą. Todėl nei ji, nei jos

balsas — teisybė šiandien nėra madingi. Ji trukdos ir melu gyvenančiam komunistui ir sielą pinigui pardavusiam kapitalistui ramiai miegoti. Trukdo vienam siekti galios, kitam — auksò. Trukdo abiejų "pažangą".

Keletas ryškesnių pavyzžių. Kad žydų žudynės Europoje II-jo pasaulinio karo metu buvo Dievo keršto šaukiantis nusikaltimas, niekas neginčija. Net po 40 metų šiandien apie holocaustą kalbama, rašoma, sukami filmai, vaidinamos dramos. Dėl to niekas nesiginčija, nes nusikaltimas turi istorines proporcijas ir yra tam tikras kryžkelis žmonijos isitorijoje. Tačiau čia ir susiduriame su kaikuriais sunkumais. Žydų holocaustas, deja, nebuvo vienintėlis ne tik XX amžiuje. Stalino ukrainiečių žudynės 1930 — 1933 m. buvo nemažesnis holocaustas. Ukrainiečių tais metais net daugiau išžudyta negu žydų. O kiek lenkų ir rusų išžudyta prieš II-jį pasaulinį karą ir jo metu. Pagaliau kiek proporcingai lietuvių išžudyta? Bet ar "šviesusis" Vakarų pasaulis, tie patys liberalieji jo sluogsniai bent kada kalba apie lietuvių ar ukrainiečių žudynes? Ar apie šį holocaustą yra rašomos knygos, sukami filmai? Televizijoj, kurioje žydų holocaustas minimas reguliariai kas mėnesį, net su pinigais negalima nusipirkti minutės ar kitos programos apie lietuviškąjį ar ukrainietiškąjį holocaustą.

Arba kaip šiandien pasaulis žiūri į arabų žudynes Izraelio okupuotose teritorijose? Į žudynes neginkluoto jaunimo, net vaikų? Ir tas jau tęsiasi mėnesiais. Kur čia teisybė, kur čia tiesa?

Iš kitos pusės savo prezidentavimo pradžioj Ronald Reagan visai teisingai apibūdino sovietus kaip "blogio imperiją", tuo nustatydamas tam tikrą santykį tarp demokratijos ir diktatūros, tarp teisybės ir melo, tarp moralės ir jos supuvusio pakaitalo. Tačiau tuo pačiu metu JAV parduoda tai blogio imperijai milijonus tonų kviečių, kad ji galėtų atliekamus rublius skirti ginklams gaminti, kurie vėliau bus naudojami prieš JAV. Pildosi Lenino pranašystė: mes juos (vakariečius) pakarsime jų pačių nusipintomis virvėmis. O po kiek laiko tas pats Reaganas glebesčiuojasi su Gorbačiovu Maskvoje ir visam pasauliui skelbia, kad žmogaus teises Rusijoje ir jos okupuotuose kraštuose mindo ne komunizmas, bet kažkokie "biurokratai". Lyg nebūtų buvusi parašyta nė viena Solženycino Gulago archipelago eilutė. Nebūtų užregistruoti tūkstančiai liūdininkų parodymų. Nebūtų žinomos šimtai koncentracijos stovyklų, kuriose mirė (ir miršta) 10-tys milijonų žmonių. Ir dėl to

nekaltas nei komunizmas, nei KGB, nei Kremlius, nei Politbiuras, bet tik kažkokie jų samdiniai, beveidžiai biurokratai. Štai kodėl galima Gorbačiovą ir apsikabinti, jam parduoti kviečius (ir virves), bjaurėtis palyginimu. Bjaurėtis teisybe! Štai XX amžiaus tragedija!

Argi nuostabu tad, kad ir mums lietuviams išeiviams sunku kovoti už savo pavergtos tautos ir valstybės laisvę ir teises. Mes kovojame ne tik prieš blogio imperiją, bet ir prieš teisybės niekintojus Vakaruose. Jie paremia mus retkartiniu žodžiu, bet niekados veiksmu. Niekados konkrečia pagalba. Tai suponuotų pagarbą teisybei, o tai jau būtų nusisukimas nuo priimto gyvenimo stiliaus. Nusisukimas nuo įtikėtų dievų: pinigo ir materijos.

O argi kitaip elgiasi kai kurie lietuviai išeiviai? Jie žino, kad Vilniaus ir plačiosios Rusijos kalėjimuose pūsta šimtai nekaltų brolių. Jie žino, kad tauta yra žiauriausiai pavergta ir išnaudojama. Jie žino, kad tai yra istorinis nusikaltimas prieš žmoniją ir prieš Dievą. Tačiau ką kai kurie lietuviai daro? Už garbės spindulėlį, už duonos kąsnį, už momento malonumą jie parduoda savo sąžines. Jie leidžia okupuotoje Lietuvoje savo pačių išcenzūruotas knygas, velka ten savo tepliones, keliauja ten su reikalu ir be reikalo.

Kągi tad norėti iš ružavų vakariečių. Ko laukti iš liberaliųjų "šviesuolių", kai mes patys braidžiojame tame pačiame melo ir teisybės išniekinimo raiste. Tų, kurie į pasaulį žvelgia atviromis akimis, sielos yra sužeistos, nes jie mato, kiek mažai žmonija yra pažengusi savo tūkstantmetėje istorijoje, kiek mažai krikščionybės "krikščioniškame" Vakarų pasaulyje, kiek maža pagarbos teisybei ir tiesai. Ateitis gal ne beviltiška, bet ir nelabai šviesi.

EUROPOS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ KONGRESAS LIUKSEMBURGE

Inž. A. Venskus — LKDS Krikščionių Demorkratų Tarybos pirmininkas 1988 m. lapkričio mėn. 7-9 d. d. dalyvavo Liuksemburgo Europos krikščionių demokratų (PPE) kongrese. Šiame kongrese dalyvavo 12-kos valstybių vadovai, eilės vyriausybių nariai, keturi ministeriai pirmininkai, parlamentarai ir didelis skaičius kviestinių svečių iš įvairių kraštų.

Kongreso tema: "Solidarumas ir veiklos našumas". Išsamiai svarstyti 1989 m. viduryje įvyskatantieji nauji Europos Parlamento rinkimai ir krikščionių demokratų bendra akcija toje plotmėje. Diskutuoti Europos vienybės, jos socialiniai, ekonominiai ir visuomeniniai klausimai, taip pat svarstytas Europos vaidmuo šių dienų pasaulyje.

Daug dėmesio laike PPE kongreso buvo susilaukta iš jo dalyvių pusės apie okupuotos Lietuvos dabartinę padėtį. Inž. A. Venskus turėjo daug progų juos painformuoti ir suteikti naujausias žinias iš mūsų pavergto krašto.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Zeferina Puikytė - Balvočienė, PASKUTINIS PABUČIAVIMAS, eilėraščiai. Išspausdino "Draugo" spaustuvė, 4545 West 63rd Street, Chicago, IL 60629. Kietais viršeliais, dail. Ilona Braždžionytė-Ken, 61 psl., kaina $5.00.

LIETUVIŲ KATALIKŲ BAŽNYČIOS KRONIKA, aštuntas lapas, pogrindžio leidinys Nr. 60-67, priedas. Išleido Lietuvos Kronikos Sąjunga, 6825 South Talman Avenue, Chicago, IL 60629, USA. Viršelis ir iliustracija seselės Mercedes. Spausdino Kinsport Press, Kinsport, Tennessee, 1987. Tiražas 3000 egz. Kietais viršeliais, kaina $10.00.

NAUJOJI VILTIS, Nr. 21, 1988 m., politikos ir kultūros žurnalas. Leidžia Lietuvių studentų tautininkų korporacija "Neo-Lithuania" ir Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga. Vyr. redaktorius Vytautas Abraitis. Viršelis ir vinjetės dail. Juliaus Špakevičiaus. Adminsitratorius Oskaras Kremeris, 1005 Sherwood Road, LaGrange Park, IUL. 6052. Šis numeris 216 psl., kaina $5.00 Tai vieną kartą metuose pasirodantis lietuvių tautininkų žurnalas. Šis numeris gausus puikia ir įdomia medžiaga. Jis skiriamas visų pirmiausiai 70 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti. Turinyje Vinco Trumpos, Stasio Lozoraičio, Jr., Dr. Algirdo J. Greimo, Juozo B. Laučkos, Mečio Mackevičiaus, Dr. Algirdo Statkevičiaus, Dr. Jurgio Gimbuto, Dr. Aleksandro Štromo, Dr. Broniaus Nemicko, Dr. Algirdo Budreckio ir kt. vertingi straipsniai — studijos. Grožinės literatūros

pateikia Balys Auginas, Kazimieras Barėnas ir Eglė Juodvalkė. Gausu ir kitos medžiagos, Žurnalas vertas šviesių lietuvių dėmesio.

VARPAS, žurnalas tautos bei žmogaus laisvei, tautinei kultūrai bei lietuvybei, Nr. 23, 1988 m. Leidžia Varpininkų filisterių draugija, redaktorius Antanas Kučys, administratorė Elena Rūkienė, 3346 West 65th Place Chicago, IL, 60629, USA. 181 psl., šio numerio kaina $4.00.

Kaip paprastai, šis metinis numeris gausus svarbiais ir įdomiais straipsniais. Tarp jų "Lietuvybės klausimai Kudirkos publicistikoje", "Senosios Europos kultūrinė era", "Kad liktų istorijai", "Kultūra ir tautinė laisvė", "Nesuprastas aušrininkas". "Kooperatyvai ir individuali darbo veikla okupuotoje Lietuvoje", "Išeiviški nutikimai istoriniame fone" ir daug kitos vertingos ir įdomios medžiagos. Numeryje rašo Vytautas Bildušas, Jonas Daugėla, Juozas Gražulis, Birutė Grigaitytė - Novickienė, Algirdas Gustaitis, dr. Kazys Karvelis, Antanas Kučys,dr Algirdas Statkevčius, Vytautas Šliūpas ir dr. Vincas Vyčinas. Numeris labai gražiai išleistas, švariai išspausdintas ir vertas kiekvieno lietuvio inteligento dėmesio.

"TĖVYNĖS SARGO" RĖMĖJAI

Iki 1989 m. birželio 1 d. į Popiežiaus Leono XIII Literatūrinį Fondą įnešė: 25 dol. J. Bobelis, A. J. Rudis; 20 dol. J. Stepanas; 11 dol. Dr. B. Kaslas, kun. V. Pikturna; 6 dol. K. Pabedinskas, Dr. J. Kriaučiūnas.

1988 metų 2 (70) numerį parėmė: 25 dol. Prel. J. A. Kučingis; 20 dol. Dr. K. Valiūnas; 15 dol. Dr. B. Mikonis; 14 dol. Dr. S. Bačkis, K. Pabedinskas; 10 dol. Kun. L. Dieninis, Dr. B. Kasakaitienė, V. Kazlauskas, Kun. R. Krasauskas, Dr. L. Kriaučiūnas, J. Mikaila, P. Norvilas, Dr. F. Palubinskas, Dr. R. Sidrys, Kun. Dr. V. Skilandžiūnas, Dr. K. Šidlauskas, Dr. L. Šimutis, V. Šoliūnas, Kun. J. Velutis, Dr. P. Zundė; 8 dol. K. Bačkauskas, Dr. R. Čepulis; 7 dol. J. Palys; 6 dol. B. Galinis, A. Gurevičius, K. Kleiva; 5 dol. L. Barauskas, S. Beigienė, J. Daugėla, A. Dovydaitis, E. Gaškienė, P. Gaučys, A. Januška, S. Lukas, J. Motiejūnas, Dr. S. Skripkus, B. Užemis, L. Venckus. Kan. V. Zakarauskas.

1989 metų 1 (71) numerį: 20 dol. Girnius; 9 dol. Dr. B. Kaslas; 6 dol. C. Surdokas; 5 dol. V. Čižauskas.

Už 1989 metų prenumeratą (už 3 numerius: 1 (71) nr., 2 (72) nr. ir 3 (73) nr.) įteikė: 25 dol. Dr. P. Gruodis, A. Keniausis; 20 dol. A. Orentas, S. Pusvaškis.

Tėvynės Sargo skaitytojams, rėmėjams ir Popiežiaus Leono XIII Literatūrinio Fondo aukotojams reiškiu gilią padėką.

TĖVYNĖS SARGO ADMINISTRATORIUS

TURINYS

Pareiškimas 1
Atsikūrė Krikščionių Demokratų Partija Lietuvoje 3
A. J. K., Lietuviški apmąstymai Nepriklausomybės
šventėje 4
Albinas Gražiūnas, Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje 12
Maceina apie Krupavičių, krikščionis demokratus ir
frontininkus 36
M. Krupavičius, Kilniaširdis lietuvis 52
Pranas Jucaitis, Evoliucija, transformizmas ir
žmogaus fenomenas 58
V. Staugaitis, Religinės laisvės pradininkas 68
Roger Charles, S.J. su Drostan McClaren, O.P.,
Politinio gyvenimo etika 78
A. J. Kasulaitis, Politinės veiklos sąlygos 93

KNYGOS
Religija ir politika Amerikoje 98
Katalikų Bažnyčia pasaulio politikoje 101

SPAUDOJE IR GYVENIME
Moderniojo amžiaus problemos 103
Homines istoriarum ignari 106
Europos krikščionių demokratų kongresas Liuksemburge 108
Atsiųsta paminėti 109
"Tėvynės Sargo" rėmėjai 111

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE
galite gauti šias knygas:

LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY — **Algirdas J. Kasulaitis.** Išleido Leono XIII Fondas 1976 m. 244 psl. Kaina $4.00

MYKOLAS KRUPAVIČIUS — **Petras Maldeikis.** Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga 1975 m. 493 psl. Kaina $10.00

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Autorius gyvena okup. Lietuvoje — neskelbiamas. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų S-ga 1977 m. 245 psl. Kaina: minkštais viršeliais $6.00, kietais — $7.00.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA — **M. Krupavičius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 164 psl. Kaina

KRIKŠČIONIŠKIEJI VALSTYBINIO GYVENIMO DĖSNIAI — **Kard. Aug. Hond.** Vertė **G. Taučius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 45 psl. Kaina $1.00.

DIEVUI IR TAUTAI. Leidinys M. Krupavičiaus paminklo pastatymo proga. Išleido Prel. M. Krupavičiaus Paminklui Statyti Komitetas; išleidimo išlaidas apmokėjo Petrutė ir Jurgis Starkai, M.D., 1976 m. 60 psl. Kaina — auka ne mažiau $1.00 pasiuntimo išlaidoms padengti.

PIRMOJO PASAULINIO KARO TREMTYJE — **Bernardas Žukauskas.** Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų leidinys. 136 psl. Kaina $1.50.

VLIKO GRUPIŲ KOMISIJOS PRANEŠIMAS. Išleido Clevelando Lietuvių Demokratinių Grupių Prezidiumas 1958 m. 80 psl. Kaina $1.25.

KOMUNIZMO GRĖSMĖ EMIGRACIJOS KRYŽKELĖJE — **Algirdas Kasulaitis.** Paskaita skaityta Čikagos lietuvių visuomenei 1969 m. kovo 1 d. 24 psl. Kaina $0.50.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA IR LKDS KOVOJE UŽ ŽMOGŲ IR LAISVĘ. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Centro Komitetas 1966 m. 31 psl. Kaina $0.50.

MODERNIOSIOS PAŽANGOS PROBLEMOS — **P. Maldeikis.** Atspaustas iš L.K.M. Akademijos Metraščio II tomo 1966, 144 psl. Kaina 1.50 dol.

Užsakymus siųskite šiuo adresu:

TĖVYNĖS SARGAS
c/o Adomas Viliušis
4050 So. Campbell Ave., Chicago, ILL 60632

Alp(LKA) 1745
1989, Nr.1

Kaina 4 dol.

9074378